



Onderzoek betrekkelijk vroegere en latere amnestien naar aanleiding van art. 66 der Grondwet

<https://hdl.handle.net/1874/261492>

ONDERZOEK
BETREKKELIJK VROEGERE EN LATERE AMNESTIEN,
naar aanleiding van art. 66 der Grondwet.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in het Romeinsch en Hedendaagsch Regt,

NA MAGTIGING VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

DR. F. A. W. MIQUEL,

GEWOON HOOGLEERAAR IN DE WIS- EN NATUURKUNDE.

MET TOESTEMMING VAN DEN ACADEMISCHEN SENAAAT

EN

VOLGENS BESLUIT DER REGTSGELEERDE FACULTEIT,

AAN

DE HOOGESCHOOL TE UTRECHT,

TE VERDEDIGEN

Op Vrijdag, den 8sten April 1870, des namiddags ten 2 ure,

DOOR

ADRIANUS DIRK DE VRIES,

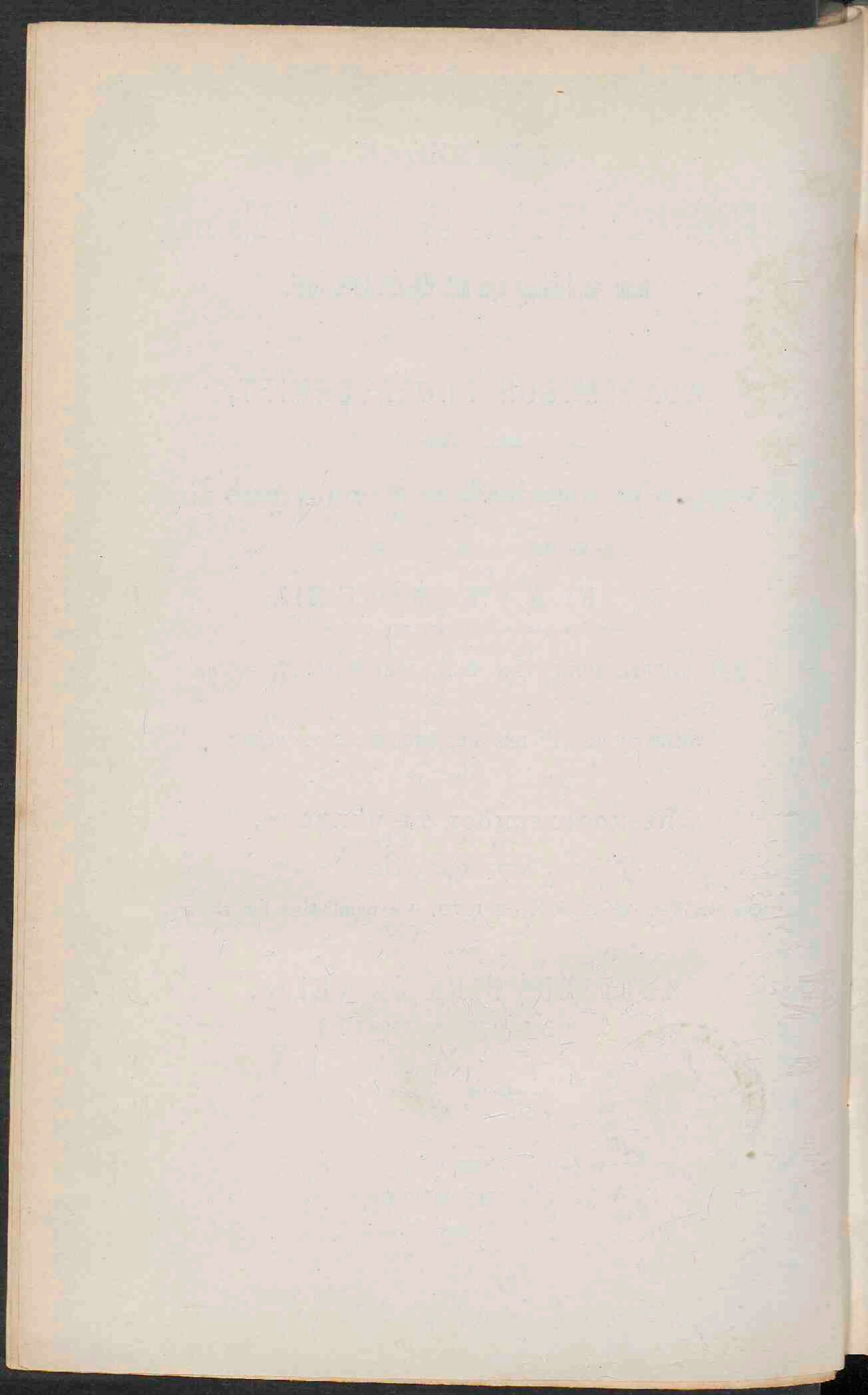
GEBOREN TE AMSTERDAM.



UTRECHT,

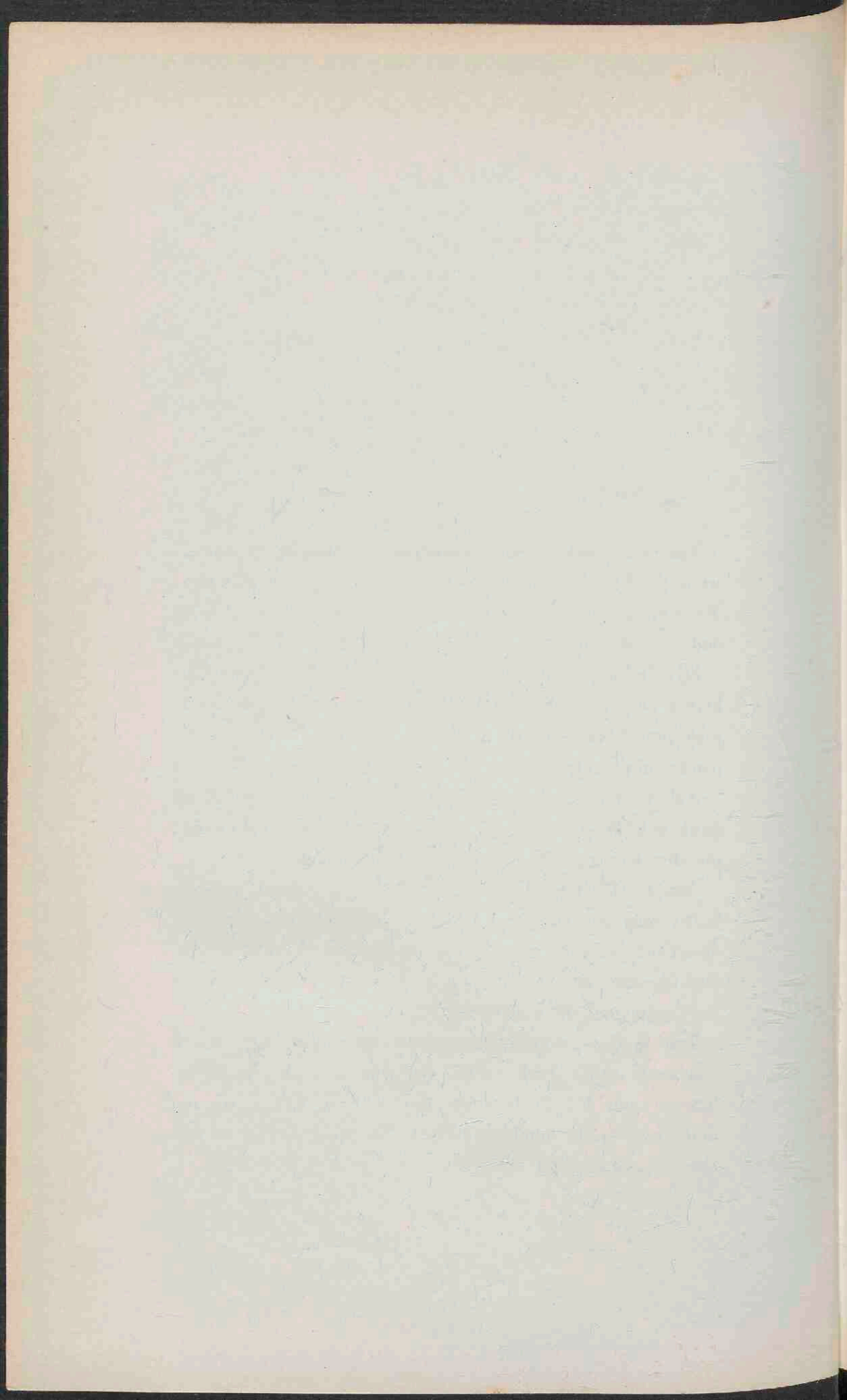
A. J. VAN HUFFEL.

1870.



AAN

MIJNE OUDERS.



Aan het einde mijner academische loopbaan genaderd, wensch ik enkele woorden van dank te zeggen aan hen, die mij gedurende al dien tijd door hunne leeringen en door hunne vriendschap hebben bijgestaan.

Zij, die mij kennen, weten welke moeilijke omstandigheden zich dikwerf aan mij vertoond hebben, en het is juist in het doorworstelen daarvan, dat hunne genegenheid jegens mij, mij duidelijk werd.

Aan U mijne vrienden, Dr. v. d. Laar en Dr. Wolff, zij dank gebragt voor uwe leiding, voor uwe welwillendheid, die den leerling tot een vriend heeft gemaakt.

Aan U Hooggeachte Promotor zij dank gezegd, voor de hulp, voor den steun mij ten allen tijde verstrekt, als een dankbaar leerling ziet ge mij de Academie verlaten, gedachtig aan uwe wenken, en bezield met eene onuitwischbare genegenheid jegens U.

Zoo ik deze woorden tot mijnen Promotor rigt, wil ik daarmede mijn dank, mijn hartelijken dank niet terughouden aan U, Professoren de Geer en Fruin, die mij door uwe welwillende woorden het werk verligt en zoo vaak aangemoedigd hebt.

Ofschoon ik in eigenlijken zin, Prof. Quack! uw leerling niet heeten mogt, hebben toch, hoewel de keeren zeldzaam waren, dat ik 't genoeg had met U te spreken, uwe gesprekken mij eene achtig ingeboezemd, welke ik ten allen tijde voor U zal blijven koesteren. Zoo ik *uw* leerling al niet was, zoo draag ik er eer op in *uw* vak dat geweest te zijn van een man, wiens nagedachtenis bij mij steeds levendig zal blijven.

Professor Otto van Rees, zal nimmer uit het geheugen gaan van hen, die hem gekend hebben, wij, zijne leerlingen vereeren zijne nagedachtenis, als die van een regtschapen man, en een welwillenden leermeester.

Wat te zeggen aan U, mijne vrienden, mede-studenten der Utrechtsche Academie, denkt niet dat ik U vergeten zal.

Het is hier de plaats niet in herinnering te brengen, wat wij zamen doorleefd hebben. Ik moet thans onze kleine maatschappij verlaten om de groote in te gaan, een gansch andere loopbaan ligt geopend voor mij, vergezelt mij ook op dezen weg, al zij het ook, dat slechts het geheugen, U aan mijne zijde kan plaatsen.

Leeft wel! Ik zal U nimmer vergeten.

INLEIDING.

§ 1.

Eene der merkwaardigste gevallen van amnestie ¹⁾ uit de oude geschiedenis, waarmede ik deze verhandeling wensch te beginnen, is voorzeker de wet door Thrasybulus bewerkt of doorgedreven, na de

1) „Amnestic, is eene algemeene vergiffenis van alle verongelijkingen, men moet zeggen *amnestic* niet *amnestie*, naar de gedagte van *Menage*, omdat het komt van het Grieksche *αμνηστια*, dat in 't algemeen beteekent, een *vergetelheid*, en in 't particulier gemeenlijk gebruikt word, voor een vergeeten van beledigingen, het is eigenlijk de wet, waar bij den Souverain vergiffenis verleent, aan een misdaat tegen Haar begaan of geschiet, met begeerte, dat dezelve vergeeven en vergeeten blijve. Men moet onderscheid maaken tusschen de *abolitie* en de *amnestie*, boven dien behoort men in agt te neemen, wanneer de Souverain de *Amnestie* verleent, ter zake van een oproer of diergelijk, het zelve moet worden aangemerkt als een transactie, ten einde de rust wederom hersteld mag worden, en dus ontleent de *amnestie* haar kragt van een overeenkomst, waar aan dient voldaan.”

Mr. Thijman Bocij, Woordentolk, ad vocem Amnestic.

door Pausanias tusschen hem en zijne tegenstanders tot stand gebragte verzoening.

Athene, eenmaal beheerscheres van de zee, had hare Hegemonie in andere handen zien overgaan, en moest nu den nooit gebogen rug krommen onder eene zelfzuchtige en vernederende oppermagt van vreemden.

Burgertwisten in den boezem der stad zelve; het beurtelings overheerschen van partijen; het daardoor vernietigen van het zelfvertrouwen der bevolking, hadden Athene innerlijk verwoest en in handen gespeeld van een onbarmhartige mededingster.

Van de eenmaal onoverwinnelijke vloot waren slechts enkele triremen overgebleven, en de muren, zoo moeilijk verkregen, en de bolwerken van den Piraeus waren verbrokkeld geworden, bij het geklinkklank der fluitspelers, onder de houweelen der Spartaansche soldaten.

Athene ging gebukt onder de dwingelandij van dertig tyrannen.

«Niemand was 'er, die zig veiligheid voor zijn leven of goederen kon beloven. Want na dat zij, om de vrijheid onder-de-voet te krijgen en de Volks-Regeering om-verre te werpen, de Stad in handen van den vijand meer geleverd dan overgegeven, derzelve muuren ter aarde geslegt, hunne vloot, hunne tim-

merwerven en magazijnen in handen der Lacedaemoniers gesteld hadden, — heerschten die *Derligen* op de bloed-dorstigste wijze over hunne Mede-Burgers, zig veilig reekende onder de beschutting der Spartaansche Bezettingen, welke Lysander, op hun eigen aanzock, binnen hunne Stad gelegd had, die ondertusschen op de beurs der Athenciensers zelve moesten gevoed en onderhouden worden: En geen wonder! Die overheerschers hunner anders denkende Mede-Burgers wilden liever onder 't juk der heerschzuchtige Lacedaemoniers den hals krommen, dan in een vrij Gemeene-best en onder de vorm eener Volks-Regeering, naar de regels der Gelijkheid, met hunne Mede-Burgers leeven: En, daar zij begonnen hadden met hen, die onder de even-gemelde Regeerings-vorm het handwerk van valsche Beschuldigers en openbaare Lasteraars tot middel van bestaan gehad, en door hunne leugenachtige aanbrenghingen of beschuldigingen de beste en aanzienlijkste Burgers geduurig gekweld en gekneveld hadden, te recht te vorderen en te vonnissen, en met de dood te straffen, gingen zij straks van die gestrengheid, welke het braaf gedeelte der Burgerij niet misprec's, over tot de uiterste onrechtvaardigheid en woestheid: Niemand viel hen onder 't oog als eenigzins in aanzien of rijkdom uitmuntende, of zij gaven

terstond bevel om hem te vatten, in de gevangenis te werpen, voorts ter dood te brengen; zo dat, binnen het korte tijdvak van agt maanden, gedurende 't welk zij in 't bezit hunner geweldige heerschappye zijn gebleven, zij, volgens het getuigenis van Isocrates en anderen, vijftien-honderd Burgers, zonder vorm van Rechtspleging en onverhoord veroordeeld, door beulshanden hebben doen sneeven» ¹⁾).

Na den val van Theramenes, over wien het oordeel der Geschiedschrijvers nog al uiteenloopt, was de deur wijd opengezet voor onregt en geweld.

Vele vlugtelingen door de Dertig uit hune bezittingen verdreven, dwaalden van het noodige beroofd, van plaats tot plaats rond, tot dat Argos en Thebe, (ofschoon door Sparta zware straf bedreigd was, tegen de opname van deze zwervers) hen gastvrij ontvingen.

Onder deze vlugtelingen behoorde ook Thrasybulus, die door de Thebanen ondersteund, met dertig der zijnen, en met hoop op meerderen bijstand, zijne verdrukte landgenooten wilde te hulp komen.

Thrasybulus bezette het op de grensscheiding van Boeotië en Attica gelegen bergkasteel Phylae, en

¹⁾ Mr. Johan Luzac, Socrates als burger beschouwd, ag. 57 volg. en pag. 231—236. Leijden, 1796.

weldra werd dit het punt van vereeniging der meeste bannelingen.

- Nepos merkt, dit verhalende, op, dat Thrasybulus in den aanvang, omdat hij geen aanhang had, door de Tirannen niet geteld werd; wat echter hun, die hem verachtten tot verderf gestrekt heeft, en hem die veracht werd tot behoud.

Dit heeft hen traag gemaakt in het vervolgen, maar daarentegen Thrasybulus en de zijnen, door hun tijd tot uitrusten te geven, sterker gemaakt ¹⁾.

Thrasybulus had eindelijk het geluk den Piraeus gedeeltelijk te veroveren en van hieruit bestookte hij de stad, tot dat een beslissende slag volgde waarin Critias sneuvelde, terwijl andere Oligarchen door verraad in de handen der overwinnaars vielen, die hen ter dood brachten.

Tienmannen in hunne plaats gekozen zijnde, kan men zeggen, dat Athene van kwaad tot erger gekomen was, zoo dat Eleusis en Athene, de hulp van Sparta inriepen.

Lysander verscheen terstond met leger en vloot en Athene zoude voorzeker weder in de magt der

¹⁾ Nepos in vita Thrasybuli: o. a. quo magis praeceptum illud omnium in animis esse debet, nihil in bello oportere contemni, nec sine causa dici, matrem timidi flere non solere.

Oligarchen gekomen zijn, indien niet Pausanias, Lysander's erkende tegenstander, met een talrijk leger in Attica verschenen was, en door geheime onderhandelingen met Thrasybulus en de zijnen gevoerd, eindelijk tusschen dezen en hen, die de stad in handen hadden, vrede gemaakt had.

De verzoening die nu tot stand kwam, geschiedde onder deze voorwaarden: dat niemand, behalve de dertig en de tien, die later tot gezaghebbers benoemd zijnde, evenzeer de grootste wreedheid hadden gepleegd, zoude verbannen worden; noch dat eenigerlei goederen zouden verbeurd verklaard worden; dat het bestuur over de Republiek aan het volk zoude terug gegeven worden. Voortreffelijk is ook deze daad van Thrasybulus, dat hij, de vrede tot stand gekomen zijnde, toen hij zeer veel in den staat vermogt, eene wet gemaakt heeft, *dat niemand wegens het gebeurde zoude aangeklaagd noch beboet worden eamque illi legem Oblivionis appellarunt* ¹⁾.

¹⁾ Valerius Maximus lib. IV. cap. 1 Est. § 4. Thrasybulus etiam hoc loci adprehendendus est, qui populum Atheniensem, triginta tyrannorum saevitia sedes suas relinquere coactum dispersamque et vagam vitam miserabiliter exigentem, animis pariter atque armis confirmatum in patriam reduxit. Insignem deinde restitutione libertatis victoriam clariorem aliquanto moderationis laude fecit. Plebei enim scitum interposuit ne qua

Men wilde nu de oude wetten en staatsinstellingen doen herleven, maar de zeden stemden daarmee niet meer overeen; en in plaats van de oude degelijkheid en volharding, waren matheid en verwijfdheid gekomen; eene zekere gemakkelijkheid (een verderf voor alle volken van welken tijd ook!) en de hang naar genot gaven tegenzin in krijg en krijgkunst, terwijl Hetären het oude familieleven en de (sit venia verbo) ouderwetsche huiselijkheid sloopten.

«Allenthalben Parteikampf, Verfolgung und Flucht der Demokraten; allenthalben Ermüdung der Geister, Verwilderung der Gesinnung, Abnahme der poetischen und idealen Bestrebungen, Erschöpfung der Hoffnungen, Das Leben ward fortgeführt wie eine Pflicht; man lebte dahin ohne freude, ohne Aussicht auf ein heiteres, schönes Leben, auf Erfüllung von Traümen und Gedanken» ¹⁾.

Het tweede belangrijke geval van amnestie, 't welk ik hier aanhalen wil, is dat waarbij op voorstel van

praeteritarum rerum mentio fieret. Haec oblivio, quam Athenienses amnestian vocant, concussum et labentem civitatis statum in pristinum habitum revocavit.

Xenophon, Hellenika, lib. II, cap. IV, et.

¹⁾ Dr. Georg Weber, Lehrbuch der Weltgeschichte. 1^{er} Band, p. 200.

Cicero aan de moordenaren van Caesar vergiffenis geschonken werd.

Caesar door Cimber Tillius, die hem genaderd was om quasi iets te vragen, op 't onverwachts besprongen, greep den arm van Casca, en doorboorde dien met zijn' ijzeren schrijfstift, door dit oponthoud trachtte hij te ontkomen, toen een nieuwe dolksteek hem gedwongen deed toeven.

Toen Caesar zich aan alle kanten bedreigd en getroffen zag, wikkelde hij het hoofd in zijne toga, en door drie en twintig steken doorboord, ofschoon er geen enkele doodelijk was ¹⁾, viel hij zonder een enkel woord te uiten, neder bij het standbeeld van zijnen tegenstander Pompejus.

Deze inleiding zoude te wijdloopig worden, indien ik de woelingen wilde verhalen, die op Caesar's dood gevolgd zijn; men zou van de zaâmgezworenen kunnen zeggen, dat zij het beraamde plan volvoerd hebbende, zelf over hunne daad verblijft stonden, want de verkregen uitkomst was geenszins zóo, als men zich die denkkelijk wel zal voorgespiegeld hebben.

¹⁾ Cf. Suetonius I. Caes. Cap. 82: Nec in tot vulneribus, ut Antistius medicus existimabat, letale ullum repertum est nisi quod in secundo loco in pectore acceperat.

Antonius, op alle mogelijke wijze den schijn aannemende als moesten zijne bemoeijingen en werkzaamheden alleen den staat, en niet zich zelve ten voordeel komen, riep den raad bijeen in den tempel van Tellus, om over de middelen te verhandelen, welke het best zouden kunnen aangewend worden, tot bevestiging van de rust in den staat.

Cicero heeft toen als het beste middel tot bijlegging der onderlinge twisten, en versterking der eendragt het voorstel gedaan, *om op 't voorbeeld van Athene, de herinnering aan de voorgevallene oneenigheden, door eene eeuwige vergetelheid wil te wisschen* ¹⁾ welk voorstel door Antonius niet alleen medegeoordeeld werd, maar zelfs stelde hij als bewijs zijner opregtheid voor, de eedgenooten aan de beraadslagingen deel te laten nemen, en zijnen zoon tot

¹⁾ Cicero, Philippica prima initio. Antequam de republica, patres conscripti, dicam ea, quae dicenda hoc tempore arbitrar, exponam vobis breviter consilium et profectiois et reversionis meae. Ego cum sperarem, aliquando ad vestrum consilium auctoritatemque rempublicam esse revocatam, monendum mihi statuebam, quasi in vigilia quadam consulari ac senatoria, nec vero usquam discedebam, nec a republica deiciebam oculos, ex eo die, quo in aedem Telluris convocati sumus. In quo templo, quantum in me sit, jeci fundamenta pacis, Atheniensiumque renovavi vetus exemplum, Graecum etiam verbum usurpavi, quo tum in sedandis discordiis erat usa civitas illa; *utique omnem memoriam discordiarum oblivione Sempiterna delendam censui.*

onderpand, dat hun geen leed zoude geschieden, als gijzelaar te geven.

't Is hier niet de plaats om Cicero's voorstel te beoordeelen, of na te gaan in hoe verre de beroemde orator er belang bij had, het voorgevallene te doen vergeten. Zeker is 't dat Antonius den eenmaal door Brutus aan Cicero met uitgelaten blijdschap voorgehouden dolk, nog warm van Caesar's bloed, later als wapen tegen Cicero gekeerd heeft, hem verwijtende dat Brutus zijn naam daarbij luid had uitgeroepen, hem dankende voor de herkregen vrijheid¹⁾).

Met nog eenige voorbeelden wensch ik dit hoofdstuk te besluiten; voorbeelden namelijk, welke nu en dan door het positive regt der Romeinen gegeven zijn.

In de tijden der Republiek, komen enkele voorbeelden voor van Genade uitgaande van het volk, nl. in de Comitia Centuriata en Tributa verleend. Livius V, 46. Cicero philipp II. 23. A.

Een voorbeeld van Amnestie komt voor ten behoeve der soldaten die te Capua in bezetting liggende, eene zamenzwering gesmeed hadden om de stad te overrompelen, bij tijds ontdekt, vielen zij uit vrees voor straf van het Romeinsche volk af.

¹⁾ Cicero, Philippica secunda, 12.

Doch op goeden raad van den Dictator Valerius Corvus, hun amnestie verleend zijnde, keerden zij weder rustig tot hunne gelederen terug. Livius VII. 41.

Abolitie kwam zeer onvolmaakt voor door tusschenkomst der Volks-Tribunen ¹⁾.

Alle soorten van Genade, zoowel de Restitutio en Genade in den meer beperkten zin des woords (restitutio damnatorum) als de amnestie (indulgentia generalis sive beneficium generale) en zelfs de Abolitio (indulgentia s. venia specialis), waren onder het keizerrijk in gebruik en werden in tegenstelling met vroegere tijden, vaker aangewend.

Geheel onderscheiden van de heden ten dage zoogenaamde abolitie, en volstrekt niet als eene

¹⁾ Een voorbeeld van gratie komt ook voor in het geval dat Scipio Africanus, die door twee tribunen was aangeklaagd van het Crimen de Peculatu, en van het eens te zijn met Antiochus. Scipio deed niets anders dan het volk er op te wijzen, dat juist op dat oogenblik de dag verjaarde, waarop hij Hannibal verslagen had; het volk zweeg en vergat de aanklacht.

Men beweert wel eens dat in de Romeinsche Republiek geen gratie voorkomt, omdat de Romeinen de stoicijnsche Wijsbegeerte waren toegedaan.

Het tegenbewijs vinden we bij Seneca, de Clementia I. II. c. 7. Seneca onderscheidt *Venia* van *Clementia*; *Clementia liberum arbitrium habet: non sub formula, sed ex aequo et bono judicat et absolvere illi licet, et quanti vult, taxare litem.* Cf. Dr. Weiske, Rechtslexicon S. 811.

soort van genade te beschouwen, is de romeinsche *abolitio*, namelijk zelfs de *abolitio publica sive generalis*.

Als een soort van deze *abolitio publica* moet men ook de zoogenaamde *abolitio paschalis* ¹⁾ beschouwen, geenszins echter zoo als velen meenen als een mindere soort der eigenlijke *indulgentia*. Hierbij zij ten slotte aan te merken, dat het regt van Genade niet meer het Volk toekomt, maar alleen en uitsluitend den Keizer.

L. 45 § 1. Dig de re. iudic.: de amplianda vel minuenda poena damnatorum post Sententiam dictam, sine Principali auctoritate *nihil* est Statuendum. L. 4. D. de poenis in fine: et nemo potest commeatum, remeatumve dare exuli, *nisi* Imperator, ex aliqua causa l. 9 § 11 eodem: verum referre ad

¹⁾ Ob diem Paschae, quem intimo corde celebramus, omnibus, quos reatus adstringit, carcer inclusit, claustra dissolvimus. Atiamen sacrilegus, in majestate reus, in mortuos, veneficus sive maleficus, adulter, raptor, homicida communione istius muneris separentur. Paschae celebritas postulat, ut, quoscunque nunc aegra expectatio quaestionis poenaeque formido sollicitat, absolvamus. Decretis tamen veterum mos gerendus est, ne temere homicidii crimen, adulterii foeditatem, majestatis injuriam, maleficiorum scelus, insidias venenorum raptusque violentiam sinamus evadere.

Paschalis lactitiae dies ne illa quidem tenere sinit ingenia, quae flagitia fecerunt; pateat insuetis horridus carcer aliquando luminibus, etc.

Cod. Theod. lib. IX. Tit. XXXVIII. 3, 4, 6 initio.

Principem debet, ut ex auctoritate ejus poena aut permutetur, aut *liberetur*.

Daar tegenover staan de lex, 4 § 10 D. de postul. L 5 D de L. Corn. de falsis: *Senatus* poenam remisit ei qui legata a se testamento data, codicillis sua manu scriptis ademerat. L. 3 C de his qui sibi adscr. in fine: *Amplissimus Ordo*, vel divi Principes veniam raro dederunt.

Hierbij valt echter op te merken dat die tegenstelling eigenlijk zoo groot niet is, als zij schijnt, daar de opmerkzame lezer bij 't vergelijken der wetten in haar geheel, zien zal dat het genade verlenen, van den Keizer of van den Senaat eenvoudig afhangt van de meerdere of mindere zwaarte van de misdaad, waarop de straf wordt toegepast ¹⁾.

¹⁾ Cf. Geib, Lehrbuch des Deutschen strafrechts, 2^{er} Band § 83.

Rudorff Röm. Rechtsgeschichte, 11^{er} Band, S. 453—455 schrijft aldus:

Durch die Berufung an den höhern Richter wird nur die richtigere Anwendung des Strafgesetzes gewährleistet; eine individuelle Ausnahme Begnadigung (*Venia, Gratia, Indulgentia*) kann nur die gesetzgebend, Gewalt, in der Republik Senat und Bürgerschaft (Centurien oder Tribus) in der Monarchie der Kaiser oder Senat gestatten.

Die vor dem strafurteile ertheilte Verzeihung gewährt Ausschliessung der noch nicht begonnenen oder Niederschlagung der bereits eingeleiteten Untersuchung (Suet. Caes.) jedoch unbeschadet der Civilfolgen. (L. 9. C. ad L. Corn. de fals.) Nach der Verurteilung ist nur eine mehr oder weniger vollständige Restitution denkbar. Der Restituirte erhält nach Massgabe der Lex oder der personellen Verfügung des Senats oder Kaisers die durch die Sentenz verlorne Rechte namentlich das Bürgerrecht, die

§ 2

Bij het overlijden van Maria van Bourgondië, a°. 1482, ging de heerschappij over deze landen, welk het trotsche Bourgondische Huis vijftig jaren lang in handen gehad had, over in het Oostenrijksche, zooals ieder weet, hierom, dat behalve om andere redenen ook bij de huwelijksche voorwaarden tusschen Maximiliaan en Maria gemaakt, bedongen was dat Philips, (bij haar verscheiden vier jaren oud) haar opvolger zoude zijn.

Maximiliaan's eerste werk was de Staten der Nederlanden te bewegen, hem als voogd over zijne

Testamentifaction, die väterliche Gewalt, Suität, Agnation und den Patronat Zurück. Nur die Restitution des Vermögens bedurfte einer ausdrücklichen Verleihung, da ihre Ausführung grössern Schwierigkeiten unterlag, weil die Verfügungen des Fiscus nicht wieder rückgängig werden durften.

Die Verzeihung kann aber nicht nur einem Einzelnen gewährt werden (*Indulgentia Specialis*), sie kommt als allgemeines Beneficium ganzer Kategorien vor. Dahin gehören die wechselnden politischen Zurückberufungen der verbannten eigener Partei durch die zur Herrschaft gelangten Parteihäupter während der sinkenden Republik, und die Restitutionen der von den Vorgängern exilirten Majestätsverbrecher und Christen unter den Kaisern.

Diese pflegten dergleichen allgemeine Gnadenacte mit Ausnahme besonders schwerer verbrechen bei freudigen Anlässen und Festen zu erlassen, die Wirkling war jedoch beschränkt, namentlich wurde die Ehrenschmälerung nicht aufgehoben. cf. Prof. Rein, Das Criminalrecht der Römer S. 264 seq.

twee kinderen (Philips en Margareta) en als Ruwaard dezer landen te erkennen.

In Holland gelukte hem dit wonderwel door de ondersteuning, welke hij van de Kabeljauwsche partij ondervond.

Intusschen waren er hevige beroerten in Holland en Utrecht ontstaan, waar nu eens deze dan weder gene partij de bovenhand had.

Evenwel gebeurde er iets dat het teeken zoude geven tot een bloedigen burgeroorlog in de zuidelijke Nederlanden, waarin voornamelijk Gent en Brugge de voorvechters zouden zijn.

Wij zagen reeds dat Holland, langzamerhand Kabeljauwsch geworden, niet geweigerd had Maximiliaan als voogd over zijne kinderen te erkennen, doch Vlaanderen en bij name de twee bovengenoemde steden, wilden hier van niets weten.

Gent had den jeugdigen vorst in zijne magt en had namens de andere Vlamingen vier voogden aangesteld. Maar nog verder gingen zij en zonden een gezantschap naar Frankrijk om met Lodewijk XI over een' eeuwigdurenden vrede te onderhandelen, zich sterk makende, dat zij Maximiliaan in de voorwaarden zouden doen bewilligen, of anders zonder hem deze behoorlijk doen bevestigen.

De voorwaarden werden naar ieders zin geregeld.

De koning vorderde Margareta voor den Dauphin ten huwelijk, en de Graafschappen Artois en Bourgondië en eenige andere Heerlijkheden tot bruidschat. Maximiliaan had er slechts dit tegen dat de bruidschat te groot was; doch hieraan stoorde zich de Vlamingen niet, en de onderhandelingen te Atrecht aangevangen ook in tegenwoordigheid van Hollandsche en Zeeuwsche afgevaardigden, leidden eindelijk tot een vrede, volgens het ontwerp der Vlamingen, waartoe Maximiliaan zich genoodzaakt zag zijne stem te geven.

Behalve het huwelijk van Margareta en den Dauphin (het meisje was drie, de prins twaalf jaren oud!) werd bij het Vredesverdrag van Atrecht, zoo als men dit is blijven noemen, ook nog bedongen, dat de koning zich niet mengen zou in den oorlog der Luikenaars, met Willem van der Mark aan de spits, tegen Hertog Maximiliaan gevoerd, nog den Hoeksgezinde Utrechtschen hulp zoude bewijzen. Het zoude te ver voeren, deze oorlogen te beschrijven, en ik kan mij des te meer hiervan verschoonen, naarmate ieder zal inzien dat dit eigenlijk tot mijn onderwerp minder afdoet en slechts als inleiding dienen kan voor hetgeen volgen zal.

Maximiliaan, intusschen van zijn vader Keizer Frederik III den titel van Aartshertog gekregen

hebbende, trok met een leger van twaalf duizend voetknechten en twee duizend ruiters tegen Utrecht op, sloeg het beleg voor de Stad, en bestormde ze heftig omtrent de Wittevrouwenpoort, waar hij een groote bres in den muur schoot.

Lalaing sneuvelde, maar zijn dood deed den moeder aanvallers niet verminderen, integendeel als ware 't om den dood huns bevelhebbers te wreken, stormden zijne soldaten verwoeder op de Voorstad buiten de Amsterdamsche poort los, welke zij weldra vermeersterd en geslegt hadden.

Nu deed de Aartshertog de poort en wallen zoo hevig beschieten, dat stalbroeders en burgers de Burggraaf van Montfoort dwongen met Maximiliaan te onderhandelen.

Nadat nu het beleg ruim twee maanden geduurd had, kwam de lang gewenschte vrede tot stand, onder voorwaarden van welke naauwelijks iets nagekomen werd.

Voor ons zijn echter de volgende zinsneden van belang, welke volgens Wagenaar ¹⁾ aldus luiden :

«Alle ballingen zouden vrijelijk wederom inkomen, uitgenomen den burgemeester Zoudenbach. Voorts zou alle vijandschap volkomenlijk verzoend, en de

¹⁾ Wagenaar, Vaderl. Historie, vierde deel, pag. 229.

burggraaf van Montfoort ook in dezen zoen begreepen zijn, en in 't bezit zijner goederen hersteld worden.»

Te naauwernood was Maximiliaan van den Utrechtschen oorlog ontslagen of hij maakte zich gereed de Vlamingen te tuchtigen en de Gentenaars te dwingen, zijn' zoon Philips wederom in zijne handen te stellen.

Tot deze tuchtiging was reden te over, want niet alleen bleven de Vlamingen weigeren hem als voogd over zijne kinderen te erkennen, maar tevens gingen zij een geheim verbond met Frankrijk aan, waarbij hun en den Graaf door Madame de Beaujeu, Regentes gedurende de minderjarigheid van haren broeder Karel VIII, alle hulp werd toegezegd.

Na eenen bloedigen burger-oorlog verzoenden eindelijk Gent en Brugge zich met den aartshertog en de jonge graaf werd aan zijn' vader overgegeven en naar Brussel gevoerd tengevolge van een tusschen hen gesloten verdrag onder voorwaarden, van welke ik slechts diegene mededeel welke betrekking hebben op mijn onderwerp:

«Ook hebben wij mede bevestigd en bevestigen bij dezen, alle octroijen, remissien, gratien, abolitionen, relieven, provisien en andere zaaken van justicie uitgevaardigd en bevolen bij die geenen, die de regeering van denzelven lande hebben gehad

of bij eenige bijzondere ambtenaren of magistraten, sedert het overlijden van onze voorsz. gemaa-
linne, zoowel gedurende den tijd toen alle zaaken
binnen Vlaanderen gedaan en uitgevaardigd zijn
op den naam van onzen voorsz. zoon, als te voren,
behoudens ons, onzen voorsz. zoon, en een iegelijk
zijn regt.

Voorts dat alle onderzaaten en ingezetenen van
beide zijden (uitgezonderd de personen hierna met
naamen en toenaamen gemeld) zullen wederkeeren,
en hunne goederen gebruiken, zonder onderscheid
waar die gelegen zijn, 't zij binnen of buiten Vlaan-
deren, en dezelve terstond zullen mogen aanvaarden,
zoo en in dien staat als zij die vinden zullen, zonder
dat men henlieden uit hoofde van dezen oorlog daar
inne meer belet zal mogen doen, of het gebruik
derzelve onthouden, niettegenstaande eenige giften
of andere beschikkingen van die goederen gedaen
mogten zijn, voor een tijd of voor altoos, bij ons
of bij anderen, van beide zijden, of ook eenige
verbeurtverklaringen of bij contumacie verkregen
vonnissen, welke vernietigd zullen worden, en van
nu af verklaard als niet in wezen zijnde, niettegen-
staande zelfs dat eenige dier goederen, en bijzon-
derlijk van erven, of huizen, en van renten, ge-
duurende dezen oorlog verkocht waren.

Ook hebben wij mitsdien, zoo veel in ons is, *alle* misdaden en verongelijkingen bij den voorsz. onderzaten en ingezetenen van Vlaanderen, mede geduurende dezen voorsz. oorloge, *aan* ons of aan die geenen die onze zijde gehouden hebben, aangedaan, 't zij met daaden, woorden, geschriften of anderszins, hoe en in wat maniere dat geschied of gebeurd moge zijn, in 't algemeen of in 't bijzonder, geheel en al vergeven, kwijt gescholden, uitgewist en te niete gedaan, gelijk wij al 'tzelve als nog vergeven, kwijtschelden en te niet doen bij dezen, *zonder* dat men iemand derzelve van nu voortaan uit dien hoofde zal mogen aanspreken, verwijten, of enige moeilijkheid of hinder aandoen, in lijf en goed, uitgezonderd, den grave van Romont, den heere van der Veere, en den heere van Gruythuyse, dewelke, dewijl zij broeders van onze orde zijn, en in dins bijzonderen eed staan, gehouden zullen zijn te recht te staan voor hunne andere medebroeders van dezelfde orde, over 't geen men hen te laste zal willen leggen, van enige zaaken gedaan te hebben tegen de instellingen van derzelve orde; enz. zonder meer en zonder onderscheid of zij nu in hechtenis of uitgeweken zijn, dewelke gehouden zullen zijn te recht te staan voor de wethouderen en rechters, daar zij naar de rechten

en privilegien van den lande behooren te recht te staan. Ende indien men bevind dat het goed van eenige der bovengenoemde uitgezonderde personen, bij rechterlijk gcwijsde, verbeurd is verklaard, zal men daarmede vergoeden en herstellen de huizen en plaatsen, die bij dezen oorlog in Vlaanderen beschadigd of verwoest zijn, en zulks t' onzer bescheidenheid en op ons bevel ¹⁾.»

Dit vredeverbond kwam in Brugge tot stand «den XXVIII^e dach van Wedemaent jn 'tjaer ons heeren duust CCCC vijf en acht entich» en was op de wijze der verdragen van ouden en nieuwen tijd natuurlijk aangegaan «t' eeuwigen dagen».

Nu zoude misschien de vrede *vooreerst* niet verstoord zijn geworden, indien niet juist aan den kant van wien men dit het allerminst zoude verwacht hebben, aanleiding gegeven werd, om het nog smeulende vuur van den burgerkrijg op nieuw te doen ontvlammen.

Maximiliaan toch bleef, ondanks de bezworen amnestie hevig gebeten op hen, die zelfs maar voor een tijd het gewaagd hadden tegen zijn gezag op te staan.

¹⁾ Cf. Nederlandsche Amnestien, Dordrecht, 1789. pag. 31 en volg.

Deze verkropte woede te uiten tegen hen die niet in de amnestie begrepen waren, lag te gemakkelijker voor de hand naar de mate ze straffeloos en met de letter van 't verdrag voor zich kon geschieden.

Welnu, Rassinghem een der voornaamste aanstokers van den Gentschen oorlog had, na het treffen van den vrede eerst den wijk genomen naar Doornik, vervolgens naar Rijssel, en meende aldaar met zijn geheele huisgezin veilig verblijf te kunnen houden.

Hier werd hij echter door Karel Menneville met eenige Nassausche lijfwachten op bevel van Maximiliaan, onder voorwendsel dat hij den koning van Frankrijk was toegedaan, opgeligt en op het kasteel van Vilvoorden gevangen gezet.

Deze daad, van den Roomsche Koning ¹⁾ werd natuurlijk door de bloedverwanten en vrienden van Rassinghem zeer euvel opgenomen, en het was in die stemming dat zijn neef Adriaan van Liedekerke met veertien vertrouwde en gewapende personen het waagstuk ondernam den gevangene te verlossen.

Onder voorgeven het kasteel, van welks beroemdheid hem zooveel ter oore gekome ware, te willen bezichtigen, werd hij met drie der zijnen, (de bevel-

¹⁾ Maximiliaan was kort te voren (1486) te Frankfort tot Roomsche koning gekozen.

hebber, de heer van Walraven, was afwezig) binnen gelaten.

Rassinghem te paard te helpen en den poortier, die alarm wilde maken te dooden, was het werk van een oogenblik, en ijlings snelden de ruiters voort en zonder ophouden voortrijdende, kwamen zij behouden te Doornik aan.

Vandaar snelvoets naar Gent gereden, hangen zij der burgerij aldaar zulk een logenachtig tafereel op van de harde gevangenis, die Rassinghem, onschuldig, te Vilvoorden had moeten uitstaan, en weiden daarbij zóo zeer in 't breede uit over de gebreken der regering, dat het niet lang meer duurde of de verkropte haat liet zich luide hooren en aller hand greep naar 't zwaard om op nieuw den opstand te beginnen.

Het gevolg hiervan was dat de Gentsche muite-lingen aan Liedekerke het bevel opdroegen, die aan 't hoofd van drie duizend Gentenaars optrekkende, *Kortrijk* belegert, en weldra veroverd had.

Wel zond de Roomsche-koning, Philips van Kleef ter hulpe van de bezetting, doch deze kwam te laat en moest onverrigter zake naar Brugge terugkeeren.

In het begin van Februarij sloegen de Bruggenaaers op aanhitsing van 's konings vijanden aan het muiten, terwijl de koning zich in de stad bevond

om de Staten der gezamenlijke Nederlanden af te wachten, die beschreven waren om, over het maken van vrede met den franschen koning, te raadplegen.

Wanneer het volk eens aan het muiten slaat komt het van kwaad tot erger.

Op hoogen toon eischte men van den koning de uitlevering zijner raadslieden, en daar velen zich schuil hielden, anderen weder in onbekend gewaad gevlugt waren, en dus niet gevonden werden, werd er een hooge prijs op hun hoofd gesteld. Dit prijs uitloven, hetzij dan door het volk, hetzij van den kant der regering gedaan, moct ten *allen* tijde, onder *welke omstandigheden*, om *welke redenen* ook ten stelligste worden afgekeurd, want niet alleen is het eene aanmoediging van *verraad*, maar tevens wekt het bij de burgers een onzckere vrees, die alle zelfvertrouwen zal wegnemen, hetwelk in tijden van oproer niet gemist kan worden.

Een valsch gerucht, als zoude de Markgraaf van Antwerpen den koning ter hulpe komen snellen, verergerde den toestand niet weinig.

Oprocrige benden vlogen met vliegend vaandel al plunderend door de stad, hijgend naar roof, sporend als hongerige wolven naar den buit, die hun telkenmale als onder de vingers ontvlood.

De Roomsch-koning hield zich met zijne edelen en zijn hofstoet gewapend binnenshuis.

Op den vijfden Februarij kwam er van Gent een brief aan de Bruggenaars, ten einde zij den Roomsch-koning in verzekerde bewaring zouden houden.

Dit vond gehoor, en weldra werd de koning in een vrij klein huis van een kruidenier, dat *Cranenburgh* heette, staande in den hoek van de markt, opgesloten en bewaard, en de Gentenaars hadden zulk eene vrees voor zijne ontsnapping dat hunne afgevaardigden er op aandrongen om de vensters met dikke ijzeren staven traliegewijs te voorzien en hem dag en nacht te doen bewaken, hetwelk dan ook weldra geschiedde. Vlaanderen bleef volharderen in de weigering om Maximiliaan als voogd over zijn zoon te erkennen; nieuwe magistraten werden aangesteld in naam van den Aartshertog Philips en des franschen konings terwijl de schavotten dropen van het bloed van Maximiliaan's aanhangers.

Weken lang hielden te Brugge 17000 gildenleden de wacht op de markt.

De Vlaamsche steden herstelden, 26 Februarij, den vrede met Frankrijk door eene hernieuwing van den vrede van Atrecht. Het eenige wat voor Maximiliaan geschiedde, was, dat Willem van Kleef Sluis

bezette, en eene andere kleine soldatenschaar Gent van Hulst uit bestookte, terwijl ze 1 Mei een groot aantal Gentenaars op de vlugt dreef.

De Staten der overige landen, welke de jonge Aartshertog te Mechelen verzameld had, zochten te vergeefs vrijlating des konings te bewerken.

Op de mare dat de keizer, Maximiliaan's vader, met ongewone snelheid te Keulen een talrijk rijksleger verzameld had, begonnen de Bruggenaars van zienswijze te veranderen, waarbij kwam dat Paus Innocentius VIII den ban uitsprak over Gent, Brugge en Yperen.

Inmiddels was het grootste gedeelte der afgezonden van de Nederlandsche Staten te Gent aangekomen, waar men over het ontslag van den koning heftig twistte, doch naarmate het keizerlijke leger nader en nader rukte, rekkelijker werd.

Eindelijk kwam men tot een verdrag waarbij de koning uit zijne gevangenis ontslagen werd.

Na vier maanden van alle zijden belaagd te zijn geweest, in vrijheid gesteld zijnde, vervoegt hij zich ten eerste bij eene juist aankomende processie, en op een van hout opgeslagen tooneel, waarop een altaar stond, geklommen zijnde bezwoer hij «den vrede en bedingen tusschen hem ten eenre en de drie staten van Vlaanderen en derzelver mede standers ternadere

zijde, gemaakt; tevens op zijn koninklijk woord toezeggende, dat hij nooit zoude toelaten, dat die verbroken werden, en alle de Vlamingen onthefende van den eed, dien zij hem, als vader en voogd van zijnen zoon, hadden afgelegd». Evenzoo werd door de andere belanghebbende partijen dezen Zoon bezworen.

Nadat de koning in het huis van Ravestein het middagmaal gehouden had, begaf hij zich, na in de kerk St. Donace, Philips van Kleef, (die voor 's konings woord als gijzelaar te Gent zou verblijven) van den aan hem gedancn eed te hebben vrijgesteld, naar de Kruispoort, waar het rijksleger inmiddels aangekomen was.

Na de afgezondenen van Brabant, Henegouwen en Namen gegroot en bedankt te hebben, vervoegde hij zich bij de Duitschers, wordende tot zooverre uitgeleide gedaan door Philip van Kleef ¹⁾.

¹⁾ Opmerkelijk zijn de rijmen van een ooggetuige, die, in welken rang is onbekend, bij de aankomst van het Rijksleger te Brugge, tegenwoordig was, van welke ik slechts weinige als curiositeit mededeel.

235. Fürsten und herren, die da kamen
 und solch schmach zu herzen namen,
 si schriben den von Pruck (Brugge) mit ernst,
 si wolten von ir aller gernst
 den König gütlich wider han;
 240. ob si dasselb nit wolten tan,

De «paix» tusschen den koning ten eenre zijde en de drie leden van Vlaanderen ten andere (16 Mei, 1488) bevatte, behalve eenige bepalingen omtrent 's konings persoon en het afdanken van krijgsvolk enz. bovendien eene grootere kwijschelding dan het verdrag van 85.

-
- so müst es kosten gut und leut.
 Das wert also piss auf ein zeit,
 so schickten si die herolt auss
 den Künig wolten si geben horaus,
 245. und zugen esdoch mit worten lang.
 Den edelen fürsten tet der belang
 und ruckten mutlich fur die port
 ir keiner wolt nit kumen fort,
 piss si den Künig ledig heten.
 250. Des haben lob die solchs teten;
 man soll si pillich fürsten nennen.
 Im dem ward sich Pruck selb kennen
 und raften do den künig an
 si heten ubel an im getan
 255. si begerten gnad, es wer in leid.
 Der edel Künig in nit verseit
 und sach doch wol, dass hin und her
 partcüsich menig ging enzwer.
 Aber gefangen man wer geren ledig!
 260. Damit ich zu lang nit predig
 der edel Künig was nit zu lass,
 er sprang darvon, als pillich was,
 un traf den weg hin auss zum tor.

Het geheele godicht is te vinden bij R. v. Lilienron, Die historischen Volkslieder der Deutschen v. 13 b. 16 Jahrh. 2er band, n^o. 167. „Von der erledigung der Küniglichen Majestat und von allen hendeln geschehen im Niederland, piss zu ende“, z. ook Nederl. Geschiedzangen ad annum 1488.

Wij lezen daaromtrent het volgende:

«Voorts hebben wij ook op de ootmoedige bede van de poorters en ingezetenen der stad Brugge, *uitgewist* (geaboleerd) *vergeeven* en *kwijtgescholden* ten eeuwigen dage, het houden en in bewaaring stellen van onzen persoon mitsgaders al 't geen voor en na geschied of gedaan is, door wien, hoe, en in wat maniere het zij, *dat geheel en al vergeetende als of het niet gebeurd ware*.

Desgelijks hebben wij ter bede als voren, vergeven all' 't geen bij de drie leden s' lands van Vlaanderen, en ieder van henlieden, in 't gemeen en bijzonder, misdaan of misbruikt mag zijn tegen onzen persoon, 't zij met het volk van Brugge aan te hangen of behulpsaam te zijn, met op hunnen naam ons gevangen te houden, en afzonderlijk of te samen ons vijandelijk te behandelen en te beoorloogen, ons of de onze te verongelijken met woorden, daaden, of anderszins, op welke wijze hetzij, zonder ter zaake van 't geen voorsz. is, of eenige andere voorledene zaaken, van henlieden, die bij de vrede van Vlaanderen van 't jaar 1485 zijn uitgesloten, noch anderen, iets te vorderen, te doen of laten afvorderen, in 't gemeen of bijzonder, in lijf of goed, buiten of binnenslands, in eeniger maniere.

Ook hebben *die van Vlaanderen*, ten gevalle van ons en van de voorsz. heeren van den bloede, als mede ter begeerte van de gedeputeerden der Staaten (van de voorsz. andere landen) vriendelijk en gereedelijk vergeven en quijtgescholden, gelijk zij vergeven en quijtschelden bij dezen, alle laster, ongelyk en geweld, dat henlieden is aangedaan, ter oorzaake der verdeeldheden, door wien, hoe, en op wat wijze hetzij, zonder eenige uitzondering zoowel in het toestaan van verscheiden lasten zonder eenpaarig consent van de leden, als anderszins, *dat ook vergetende alsof het niet gebeurd ware* en bewilligen dat elk in vrede wederkeere tot zijn goed, in dien Staat waarin hij 't vinden zal, zonder dat uit hoofde van dezelve verdeeldheden, henlieden immermeer ietwat afgevorderd of verweten zal mogen worden. — Ende dat alle anderen, die ter zaake en onder 't voorwendsel van dezelve verdeeldheden verstoord, verongelykt of mishandeld zijn geweest, aan lijf, aan goed of anderszins, op wat wijze hetzij, insgelijks dat alles vergoten en vergeven, zonder immer meer daarover verschil of aanspraak te mogen maken.»

Voor ik de middeleeuwen afsluit, waarmèe natuurlijk niet bedoeld is, dat het hier vermelde geval het eenige zij, dat uit dat tijdvak te vermelden valt,

wil ik nog eenige opmerkingen meêdeelen, ontleend aan de «Verhandeling over de oude wijze van strafvordering in Gelderland, Holland en Zeeland, voornamelijk in de XIII^e en XIV^e eeuw, door Mr. L. Ph. C. van den Bergh.

De schrijver zegt te regt dat sommige verkeerdelijk geleerd hebben, dat het regt van gratie in vroeger tijden uitsluitend een regaal of regt van den landsheer was; eerst later is het dit geworden, waarschijnlijk op gezag van het Romeinsche regt, waar de vorst boven de wet was, terwijl hij in Duitschland er onder stond.

«Het gronddenkbeeld bij de Duitschers was dit, dat de straf eene voldoening voor den beledigde was: niemand dan deze zelf kan die derhalve opheffen of verzachten; maar tevens was de misdaad een vredebreuk, en als zoodanig was ook de staat, het algemeen (res publica) beledigd; waaruit volgde, dat beiden zamen het regt van gratie hadden, niet elk afzonderlijk, tenzij voor zijn deel in de voldoening; maar wanneer de misdaad tegen den staat of den summus imperans, niet tegen een van deszelfs leden gepleegd was, had ook gene alleen het regt van gratie; indien men dit onderscheid in het oog houdt, zal men op geene tegenstrijdige bepalingen stooten, althans in dien tijd».

«De landsheer had derhalve oudtijds geen ander recht van gratie, dan in zoover de beleedigde partij daarin toestemde, of bij aldien de misdaad alleen den vorst of den staat betrof».

Eene uitzondering, door de gewoonte ingevoerd; «deze namelijk, dat de landsheer bij zijne inhuldiging het recht had, van alle bannelingen, die zich aan zijn paard of zijn wagen vasthielden, vrijelijk weder in het land te brengen ¹⁾».

Vervolgens haalt de schrijver eenige voorbeelden aan, die wel is waar van lateren tijd zijn, maar «gelijk Grimm opmerkt waarschijnlijk van oude herkomst zijn, want ook in het Noorden had iets dergelijks plaats, en de Frankische koningen lieten bij de geboorte eens zoons gevangenen los».

Mr. van den Bergh verhaalt gelijk wij gezien hebben, dat door de gewoonte was ingevoerd dat bannelingen, die zich bij 's landsheers intogt aan zijn paard of wagen vasthielden, vrijelijk weder in het land konden komen.

Hiervan vinden wij bij de oude schrijvers vele voorbeelden. Mr. Kaspar Burman, Utrechtsche jaarboeken, 1^e deel pag. 68, maakt melding van twee lieden die getracht hadden burgers gevangen te

¹⁾ Pag. 132. volgg.

nemen en in 's vijands handen te leveren en daarom voor eenigen tijd verbannen werden, met verbodt van zelfs niet bij gelegenheit van d'inhuldiging van eenen Bisschop, wanneer ballingen voor dien tijd vrijgcleide wierd gegeven, in de Stadt te komen».

Ook was het gewoonte dat zoodanige ballingen binnen een touw den intrekkenen Landsheer volgden.

Hiervan vinden wij een geval bij Burman, 1^e deel pag. 314, bij den intogt van Bisschop Sweder waarbij, door te veel dringen of moedwillig, dit touw brak en er eene «grote opstant verrees, want het touw gebroken zijnde, wierden er sommigen dood geslagen, welker dood de Bisschop op zich nam, aanstonts eenige in den ban doende».

Men noemde het ook wel *aan de lijn houden*.

Hiervan een voorbeeld bij G. van Hasselt, Arnheemsche oudheden 2^e deel pag. 219.

«Coram Henrick van Poelwyck ind Jan van Mekeren comparuerunt Henrick van Poelwyck, tvegende aver hem selven ind Jacop van Epe, Poorter vur der Rynpoerten myt Recht gebaedt vmb een getuijch der waerheit to geven, ind tvgen, dat zy vur der Rynpoerten gestaen ind gesien hebben, dat Thonys die Becker achter aen Keys. Mt. perdt gehalden ind

alsoe myt Keys. Mt. bynnen Arnhem gekomen iss in der yrster inkompt van zyn Keys. Mt. Datselve zy gehalden by den Ede, zy Keys. Mt. gedaen hebben op ten VII February. Anno XLVI.

Op Donderdach den vierden February van dat jaar was de Kyser *tegen den avont* 't eerst in Arnhem gekomen. Nog een voorbeeld.

Van Jacob Becker, Thoenis de Moellener ende van, eenen noderslagh by HenLi geperpetreert over eenen genoempt Heethorst, welcke nederslagers ten incommen van Kcyserlicke Majesteit in de Stat Arnhem nair alden Costumen mit an die Lyne gehouden hebben, ende mitsdien veylich ende vrij gepas- siert sijn, dairomme hier. Niet.

Het laatste geval, dat den schrijver bekend wierdt, betreft den Molenaar van St. Jans Moolen, hy hieldt by den inrit des Graaven van Leycester te Arnhem mede *aan 'tsnoer*, en verwierv in 1583 *remissie* enz.

HOOFDSTUK I.

Wanneer Joost ¹⁾ de Damhouder bij het behandelen der «Remissien» zich had voorgesteld nog «veel schoone questien te solveren», houdt hij plotseling met schrijven op, ons den raad gevende, zoo we er meer van willen weten, ons dan te wenden tot «gheleerde Doctours».

Deze questien (hij stelt er een vijftal!) zouden ons echter, al vonden wij ze dan ook gesolveerd, weinig meer baten, en ten tweede ons van onze taak te ver verwijderen, die grootendeels daarin bestaat, de Amnestie, en wel in andere tijden, in den algemeenen zin van gratie, uit een historisch oogpunt te beschouwen.

We willen ons echter zijn' raad ten nutte maken, en wel in zooverre, dat we in plaats van bij de Doc-

¹⁾ Over „Josse de Damhoudere” cf. Albéric Allard, *Histoire de la Justice Crim.* 1868. § 256.

toors ter leere te gaan, ons regtstreeks tot hem wenden, namelijk tot Joost de Damhouder zelven. De schrijver «der Practijcke in criminelle saccken» geeft ons in het honderd zes en veertigste Capittel eene beschrijving van abolitien, die ik gemeend heb hier niet te moeten overslaan.

Ik wil derhalve trachten den schrijver zoo naauwkeurig mogelijk te volgen.

Wat abolitie is zegt hij reeds in de inhoudsopgave: Abolitie is een casseringhe van een ingestelde saecke; en in het begin van het Capittel zelf heet het: want ghelijck de Rechten ons leeren t' is casseringhe van eenighe ingestelde actie ende absolutie van dien.

De Abolitie is drieërlei: Generaal, speciaal en wettelijk.

Generale abolitie.

Deze wordt alleen door den Prins verleend, en vernietigt alle mogelijke *beschuldigingen* welke de aanklager of de Officier tegen hem intenderen, maar de zaak (causa) van de partijen of van den klager wordt door haar niet weggenomen; zoodat de klager den beschuldigde binnen dertig dagen mag oproepen en dagvaarden, welke termijn begint te loopen van af den dag dat de generale abolitie gegeven is.

Deze generale abolitie geschiedt bij verschillende omstandigheden, b. v. op 's Prinsen verjaardag of bij de geboorte van zijn zoon, ook wel wanneer door het leger overwinningen bevochten zijn. «Somwijlen om het volcx solemnele vieringhe ende willcomheetinghe», of om eenige Kerckwijdinghe, of om zijne «triumphante» inkomst in eenig land of Stad, of bij andere blijde gebeurtenissen, *daer bij de wet selve jugheren soude datmen den gheaccuseerden absolutie vander accusatie behoorde te verleenen*».

Maar welke abolitie de Prins ook verleene, de partij kan altijd reparatie, schaden en interessens eischen, enz.

Speciale abolitie.

Deze gebeurt door den klager, als deze met partij heeft *pays* gemaakt, en vervolgens van den Prins abolitie verzoekt, of van een ander *Juge* die kennis draagt van 's Prinsen zaken; deze abolitie wordt somtijds toegestaan, doch ook om redenen geweigerd.

Deze abolitie moet verzocht worden binnen dertig dagen, gerekend van den dag waarop de actie is ingesteld, binnen welken tijd de aangeklaagde gelegenheid heeft zijne zaken met partij te regelen. Zijn de dertig dagen om, dan wordt den aangeklaagde geene abolitie meer verleend, tenzij de klager daarin toestemme.

Wettelijke abolitie.

Zoo als men reeds uit hare benaming ziet, wordt deze abolitie door de wet verleend, en wel, wanneer de klager intusschen gestorven is, of door andere oorzaken belet wordt voort te procederen.

In dit geval houdt de aanklagt op kracht te hebben met betrekking tot den beschuldigde, niettemin is hij aangeklaagd, en nu zou zich het geval wel eens kunnen voordoen dat hij nog eens door een ander, binnen dertig dagen over dezelfde misdaad wierd aangeklaagd. Van deze aanklagt wordt hij ontheven door de abolitie, hem in dien tusschentijd (tusschen beide aanklagten in) verleend.

Sterft de aangeklaagde zoo is de aanklagt vervallen, behalve in de navolgende misdaden, bij welke geene wettelijke abolitie toegestaan wordt, te weten: bij *laesae Majestatis crimen*, bij diefstal van 's Prinsen geld en domeinen, bij diefstal van gemeente-goed en bij 't *crimen falsi* «in dewelke men van beide zijde groote inquisitie doet, omdat deze crimen metter daat vanden accuseerder niet gheextinguert worden».

In een volgend Capittel handelt Joost de Damhouder over «remissien» welker *natuere* hij hier expresselijk wil behandelen, omdat de remissen ende de Pardoenen van den Prince hedensdaechs in groote

usantien zijn, *ende meer dant goet is overal ghepractiqueert worden*».

De prins alleen mag remissien geven, maar de «Souverijn in Vlaanderen» en ook sommige andere particuliere heeren en officiers mogen met de delinquenten «composeren» ¹⁾ krachtens hun ambt, maar zij mogen geen remis van het delict geven. Evenzoo mogen ook de heeren Raden van Vlaanderen eene schikking met den delinquent aangaan, als de zaken twijfelachtig zijn, maar remis geven van het feit mogen ze niet. Niettemin is deze «compositie» (schikking) van dien aard dat de delinquent daardoor evenzeer vrij is, als wanneer hij door den prins geabsolveerd was.

De prins verleent geen remis van civiele delicten, noch van diegene welke bij schikking kunnen worden afgemaakt, maar alleen van *capitale* delicten,

¹⁾ Composeren of Compromis maken over misdaden, is in 1570 verboden geworden bij art. 13 Crim. Ord. of. Cannaert, Bijdragen tot de kennis van het oude strafregt in Vlaanderen, 3e uitgave, pag. 84 volgg.

Mr. M. C. van Hall, Regtsgeleerde Verhandelingen, pag. 73 in fine, en 74. Jacobus Koning, Lijfstraffelijke regtsoefening te Amsterdam, pag. 55, ontslaan onder cautie of borgtogt; pag. 56—58 eenige merkwaardige voorbeelden van redimeren of afkooopen van sommige straffen.

Z. nog art. 3, 4, 25 en 27 van „de Ordonnantie van den Jaare 1544. Nopende Remissien van doodslagen” bij Mr. Simon v. Leeuwen, Manier v. procederen in civ. en crim. zaaken, pag. 148.

als van doodslag, verminking enz., van alle deze moet men den prins alleen kwijtschelding vragen, «hoe onnooselijk en hoe rampsalichlijken» men daartoe vervallen was.

Niettemin zijn er zulke zware misdaden dat de prins door zijne «ordinaerlicke cracht» daarvan geen remis wil verleenen, b. v. van het laesac Majestatis crimen, «vrouwen-cracht», valsche munters, moordenaars, brandstichters, roovers en dergelijke. Maar door zijne «extra ordinaerlicke macht» mag hij deze ook geheel en al kwijtschelden zoo dikwijls hij wil.

De remissien van den prins zijn tweeërlei: absoluut en gepaard gaande met civiele boete.

De absolute remissien worden door hem verleend op Goeden Vrijdag en bij zijne eerste blijde inkomst in Land en Stad.

Evenzoo is 't gesteld met de remissien door de vorstinnen verleend, bij haar eerste binnenkomst, met dit onderscheid dat zij zelf de brieven van kwijtschelding niet expediëren maar hare mans. Alle andere remissien zijn met boete bezwaard, evenwel kan de vorst alle delicten hetzij corporeele hetzij civiele volkomen kwijtschelden.

In Frankrijk, zegt Damhouder, kende men deze distinctie niet.

Bij 't verzoeken en verleenen van remissien moet

men letten op den *wil* van den delinquent ten tijde van de daad, wat er uit voortgevloeid is, en wat er uit zou kunnen voortvloeijen, de wijze waarop de daad begaan is, en andere omstandigheden die de daad kenmerken. Wat den persoon betreft zoo letten men op zijne kwaliteit; verder op tijd en plaats. Daarbij moet de vraag gesteld worden, of de dader ook nog met meer andere misdrijven bezwaard is, zoo ja, dan moet hij ze in zijn rekwest opgeven, al mogt hij van te voren reeds remis daarvoor gekregen hebben, en zijne partij hebben tevreden gesteld.

Vergeet hij daarvan iets in zijn rekwest, dan zoude zijn bidschrift en zelfs het vroeger verkregen remis geacht worden als heimelijk verkregen, valsch en van geener waarde.

Zoo haalt de schrijver een voorbeeld aan van een misdadiger die onthalsd werd, ofschoon hij volle kwijtschelding had van een doodslag; alleen omdat hij in zijn verzoekschrift om remis gezwegen had van een soortgelijke misdaad, welke hij vroeger begaan had.

Evenzeer moet men opmerken dat in elke kwijtschelding verondersteld wordt *voldoening* van de tegenpartij, zoo die te voren niet is geschied.

Daarom stelde de prins in zijne remissien gewoonlijk deze clausule: Partije eerst ende al voren ghe-

contenteert zijnde, welke clause ook op het regt gegrond was, want de prins mogt corporeele en civiele boeten kwijtschelden, voor zooverre zij zijnen fiscus betroffen, maar niet die de beurs van partijen raakten.

«Evenzeer bevatten 's prinsen remissien het interinement dat men later doen moet.

Maar eer men dit doen mag, moet men de brieven van kwijtschelding vertoonen aan den commissaris of wel dengene die het interinement moet ontvangen, of daartoe aangewezen is, en dat wel binnen een jaar en een dag na het tijdstip waarop de kwijtschelding verkregen is, anders zou het remis den verkrijger weinig baten.

Tevens is het noodzakelijk dat hij die het remis verkregen heeft, zich bij het overhandigen gevangen geve en gevangen blijve, tot het interinement in regten gesteld is.

Hij mag wel de gevangenis verlaten, maar dan moet hij borg stellen, dat hij te allen tijde compareren zal, wanneer hij wordt opgeroepen of wel zijn procureur, en dat hij betalen zal de som waartoe hij veroordeeld wordt. Komt hij niet persoonlijk na dagvaarding op, dan wordt de borg gestraft doch niet zoo zwaar maar «gratieuselijker». Wil men het remis van den delinquent ter interinatie

leggen, en is hij wederom persoonlijk gedagvaard, dan moet hij zelf doen dagvaarden in regten den Procureur-generaal en den Souvercin in Vlaanderen om te zien procederen ter verificatie van zijn remis en ter interinatie daarvan, benevens den Baljuw van de plaats waar de daad is gepleegd, en ook de tegenpartij al hadde hij te voren ook met deze geaccordeerd.

Wanneer alle deze personen, die er groot belang bij hebben de interinatie van 's prinsen brieven te hooren en te kennen, niet gedagvaard werden, zoude men al ligtelijk zijne kwijschelding houden voor heimelijk verkregen en allen zijne partijen nadeelig.

Deze gedaagde personen kunnen zich tegen de kwijschelding verzetten en onderzoeken of zij op eerlijke of oneerlijke wijze verkregen is.

Verleent de prins remis en gratie uit zijne *volle magt*, dan behoeft men alle deze personen niet te dagvaarden. Verzuimd hij, die remis verkregen heeft, dit binnen een jaar en een dag ter verificatie of interinatie te leggen, dan gaat de kracht van de kwijschelding verloren tenzij hij zich van dat verzuim doe reveleren.

Dit doen de kanseliers, presidenten en andere dergelijke officieren, doch niet zonder den nalatige te beboeten. Evcnzeer beboeten zij hen die achter

aan komen en zeggen dat zij wat in hun bidschrift en remis vergeten hebben, of niet ampel alle zaken hebben vermeld, enz.

Alle verificatie en interinatie is opgedragen aan den Raad van Vlaanderen.

Aan het slot van het capittel geeft Joost de Damhouder het verschil op, hetwelk bestaat tusschen remis, pardon, gratie en abolitie; remis, zegt hij, wordt verleend van «dootslagen» en van andere capitale misdaden, abolitie daarentegen van alle andere delicten die niet capitaal zijn.

Vervolgens worden brieven van remissie geëxpédieerd en gegeven in zijden koorden en in groene was, de pardonnen en abolitien in «simpele» koorden en in roode was».

We hebben de voorschriften vermeld die bij het verzoeken en verkrijgen van remissien moesten worden opgevolgd. Intusschen schijnen vele misbruiken en voornamelijk in het Hertogdom Brabant op dit punt te zijn ingeslopen, waar zelfs particuliere personen het regt van gratie schijnen geoefend te hebben, en bij het verleenen daarvan al te ligtelijk zijn te werk gegaan, zonder onderscheid te maken tusschen de misdaden of de personen en zonder op de ordonnantien acht te geven «inhou-

dende ende vormeldende egeene remissien te geven, ten zij van feijten gracie vereijtschende oft merite-rende, noch de selfve voir tjaer te gevene, ende mit neerstich intrinement, ende de geïnteresseerde partije gehoirt zijnde, als onse raden obserueren».

Daarom werd het noodig bevonden op het stuk van de remissien eenige voorzieningen te maken, zonder echter, indien zoodanig regt van gratic eenigen vasallen en hooge «Justiciers» toebehoort, dezen dit te ontnemen.

Deze voorzieningen komen voor in de Criminle Ordonnantien van Philips II, van 5 en 9 Julij 1570, door den Hertog van Alva op naam van den laatsten Graaf der Nederlanden uitgegeven, om voortaan wet te zijn.

De misbruiken, hierboven vermeld, schijnen voornamelijk daardoor te zijn toegenomen, dat vele hooge justitien, i. e. ambten waaraan het *ius gladii* ¹⁾ verbonden was, verkocht werden, zonder onderscheid

¹⁾ *Ius gladii* = hooge justitie. Haute justice et seigneuriale, zegt art. 130 der Cost. van Henegouwen, s'étend et comprend de faire en-prisonner, pilloriser, eschaffauldrer, faire exécution par pendre, décapiter, mettre sur roue, bouillir, ardoir, enfouir, flastrir, exoriller (het afsnijden van ooren), couper poing, bannir, fustiger, torturer etc. Cf. Canaert, Bijdragen tot de kennis van het oude strafregt in Vlaenderen, 3e druk, pag. 7. Matthaeus, de Jure Gladii caput I Hals-heerlicheyd, Hooge Heerlicheyd.

aan alle personen, met verlof gratie en remis te verleenen, waardoor het dan wel eens gebeurde dat zulke ambten geraakten in handen van personen van mindere afkomst, van welke te duchten was, dat zij niet altijd stipt zorg zouden dragen, dat de hooge justitie naar behooren wierd uitgeoefend, om de kosten van informatie en executie te ontgaan 1).

De ordonnantie (art. XVI.) schreef derhalve voor dat zoodanige hooge justitien, verpand of gealieneerd zijnde, terstond zouden gelost worden, hetzij ze losbaar waren of niet, indien er ten minste eenige grond ware of wettige redenen om zulks te doen. Opdat men nu wete wat ieder daarvoor betaald heeft, zoo beveelt de ordonnantie (art. XVII.) dat de eigenaars allen binnen zes weken na de publicatie hiervan, hunne koopbrieven moeten exhiberen en overgeven aan hem, die aan het hoofd der finantien staat. Ten einde zij die inderdaad betaald en te goeder trouw gekocht hebben, hun geld terug krijgen, maar anderen (bij wie eenig misbruik ontdekt wordt) niet, en daarop zal tegen dezen sommierlijk geprocedeerd worden, om hen voor hunnen misslag te straffen. Maar behalve dat van 's prinsens zijde alleen deze aflossing zou mogen ge-

1) Crim. Ordonnantie, art. XV.

schieden, werd er echter eene uitzondering gemaakt ten opzichte van hen, die vroeger onder het regtsgebied van den prins regtstreeks geweest zijnde, later onder dat van particuliere heeren geraakt waren, en nu begeerden onder de justitie des Graven «immediatelijcken» weder te keeren, dezen werd de preferentie voor aflossing nog voor die van de regering toegestaan, onder voorwaarde echter dat deze aflossing binnen een jaar na de publicatie hadde plaats gevonden. (Art. XVIII.)

Wat nu betreft hen, die van oudsher door leenrecht of op andere wijze de hooge justitie hadden gehad, zoo zoude slechts toezigt gehouden worden, dat zij deze uitoefenden naar behooren, zonder misbruik van hun recht te maken, en van alle misdaden judicieel kennis te nemen. Behoudens dat het geene geprivilegeerde zaken betref, den graaf of den Raad van Vlaanderen gereserveerd. (Art. XIX.)

Had iemand evenwel, door goede titels en bewijzen gestaafd, het recht gratie of remis te verleenen, dan mogt hij het blijven uitoefenen, natuurlijk naar behooren.

Om nu te weten wie dat recht bezaten, zoo waren zij gehouden hunne titels of bewijzen of authentieke copiën daarvan over te leveren binnen

drie maanden na de publicatie van dit bevel, in handen van de fiscalen van den Raad van Brabant, of van eenigen anderen Provincialen Raad, indien er eenige zij, om die bewijzen met de adviezen van deze Raden aan den stadhouder-generaal over te zenden, opdat daarop door den graaf nader eene beschikking wierd genomen; bij gebroke van voorzegde exhibitie zou daarin voorzien worden, zoo als men bevinden zou te behooren. (Art. XX.)

Om abuizen te weeren wordt eens en vooral de regel gesteld dat zij die remis verleenen, dit *slechts* doen mogen aangaande feiten, die begrepen en toegelaten zijn in de ordonnantien die gemaakt zijn of alsnog gemaakt zullen worden. (Art. XXI.) Om te weten of het stuk voor remis geschikt is en daarin geene overtreding van de ordonnantie voorkomt, zoo moeten de brieven van gratie en remissie in voorzegden provincialen Raad worden gepresenteerd binnen zes maanden na het verleenen van die brieven, om deze in dien Raad te interineren, de procureur-generaal, mitsgaders de belanghebbende partijen opgeroepen zijnde, op straffe van nulliteit van de voorzegde gratie, zoo als dat in de ordonnantie vermeld staat. (Art. XXII.)

Zij die dit regt bezitten zullen bij het verleenen geen hogere boete mogen nemen of iets anders

hebben, dan hetgeen de raad als civiele boete zal taxeren, naar de gesteldheid van het bedreven feit of het vermogen van den misdadiger, van welke remissien, sententies en taxaties particuliere registers worden opgemaakt, die men, als het noodig is, zal kunnen raadplegen, en zoo de fiscalen bevinden, dat eenige daarvan misbruik gemaakt hebben, zullen zij tegen hen kunnen procederen, zoowel tot verlies van hunne hooge justitie, privilegien van remis te geven als ook tot andere straffen naar hun goedvinden. (Art. XXIII.)

De moorden namen op schrikbarende wijze toe, en niet zonder reden misschien, schrijft de ordonantie dit toe aan het gebrek van eene snelle en strenge regtspleging en door de ingeslopen gemakkelijheid waarmede remissen verkregen werden.

Te veel personen bezaten dit regt, als: de gouverneur-generaal, de meesters van de requesten ten hove residerende, eenige gouverneurs en raden van sommige provincien, enz. ofschoon dit regt door hen wel beperkt was tot gemeene en niet gequalificeerde delicten en misdaden, waarop niet de doodstraf viel of confiscatie van goederen. Doch wie kon weten, hoe ver men gaan zoude, als dit aan hun goeddenken bleef overgelaten? daarbij was het reeds gebeurd dat eenige bij het verleenen van remis alle

formaliteiten als interinement enz. geheel hadden weggelaten.

Daarom werd alsnu aan allen de uitoefening van het regt van kwijtschelden in zake van moord verboden, en daarbij gezegd dat men in deze straffe dit regt alleen verkrijgen kon van de persoon des prinsen, die dit regt zich zelf reserveert, of zijnen stadhouder-generaal, of diegenen die daartoe in het bijzonder zijn aangewezen. (Art. XXIV).

«Ondertusschen zoeken wij in deze ordonnantien niet vruchteloos naar goede en wijze bepalingen omtrent gratie vastgesteld», zegt een vaderlandsch geleerde ¹⁾ over de ordonnantien sprekende.

«Dan *alleenlijk* toch werd, ingevolge daarvan, het misdrijf voor vergiffenis vatbaar verklaard, indien er bij hetzelfde omstandigheden voorhanden waren, die *'t delict ende misdaet verlichten ende verschoonen* konden; wannecr hetzelfde niet met opzet, maar toevallig ware gepleegd, of, indien de bedrijver daartoe *geprovoceerd ware geweest bij wettige oorzake, ende eenighsins bij sijn partije bedwonghen, om hem ter weere te stellen, oft diergelijcke*. In deze gevallen werd bij deze ordonnantien verklaard, dat: *Gratie* moest worden *geprefereert voor rigeur ende strang-*

¹⁾ Mr. M. C. van Hall, Regtsgel. Verh. pag. 90 en 91.

heijt van Justitie, ende dat te groote straffheijt soude wesen de voirseide strangheijt».

Maar men moest ook niet ligt gratie verleenen «den ghenen die dootslaen mit opstekers, mit stockaden van zweerden oft rappieren, mit pistoletten oft eenich ander geschut, oft anderssins mit hinderlijke ende grieffelijke stocken». De ordonantie beveelt dat van dit alles rapport gedaan worde aan den Prins of den stadhouder-generaal «om te verstaan, wat van de voorsijde gratien zij. (Art. XXV.)»

Daarenboven moet blijken dat zij die men gratie geeft «goet catholijck ende luijden mit eeren» zijn, en geen feit bedreven hebben «weerdich van straff of reprehensie»; hetwelk alles blijken moet uit de adviezen, af te geven door de officiers of regters, ter verkrijging van welke adviezen, met bedreiging van straf, verboden is «directelijcken of indirectelijcken» presenten te geven of te beloven. (Art. XXVI.)

Tevens moeten die adviezen inhouden «oft die sententie vanden ban gegeven ende de confiscatie van goede (daer deselve in gelijke zaken stadt grijpt) geadjugeert ende gewesen is» en in geval dat niet zoo is, te zeggen de oorzaak dat dit ontbreekt. Hebben hier of daar eenige officiers «voir costuijme» gehad gratie te verleenen, nu wordt hun dit bij ar-

tikel XXVIII «allen ende eenen ijegelijcken» verbo-
den «als een abusivelijcke sake, ende van quaden
exempele, op pene van nulliteit, arbitrale correctie,
ende destitutie van officie».

Men zie bij Bor, Authentieke stukken, de Apo-
logie welke Willem I, Prince van Oranje tegen
den Ban en Proscriptie van den Koning van Spanje
aan de Generale Staten heeft ingeleverd, den 13
Dec. 1580, «waarbij onder andere regten van dien
vorst, als Baanderheer van Braband, ook dat van
het verleenen van gratie en *pardon* gesteld wordt».

HOOFDSTUK II.

De woelingen tusschen de Arminianen en hen, die de leer van Gomarus waren toegedaan, hadden zich niet enkel tot het gebied der kerk bepaald, maar deden ook weldra haren invloed gevoelen op vele andere zaken, die eigenlijk vreemd moesten blijven van godsdiensttwisten.

Zoo trachtte iedere partij hare aanhangers in de regering te brengen, om, daardoor magt verkrijgende, krachtiger tegen hare tegenstanders te kunnen optreden. Maar niet weinig ook werd de *godsdienst* hier als een middel misbruikt ter voldoening van persoonlijke inzigten en eerezucht. Zoo werd Utrecht in den aanvang van 1610 allerevigst beroerd door eenige heerschzuchtigen, die alles in het werk stelden om het verloren kussen te hernemen, of een nieuw te verkrijgen.

De wet werd veranderd, nieuwe regeringsleden

gekozen, maar «t Volk, eens aan 't hollen gebragt, was niet wederom tot stilstand te krijgen». Niets kon den losgebroken storm bezweren, zelfs niet de tegenwoordigheid van prins Maurits zelf.

«De algemeene Staaten vonden, hierop, geraaden, 't geschil te beslegten, met de wapenen».

«Graaf Henrik Fredrik met eenig volk afgezonden zijnde, kwam naar de stad; daar men, in 't eerst, nog aan 't sterken der wallen viel, als hadt men voorgehad, een beleg te verduuren. — Doch men bedagt zig wel haast, en opende de poorten».

Nadat eenige verschilpunten geregeld waren werd door «Zijne Excellentie, Graaf Hendrick van Nassau, en den Raad van Staten, door last en autoriteyt van de Hoog. Mog. Heeren Staten Generaal, gekoomen wesende tot Jutphaas voor Utrecht, tot rechte van de alteratie tot Utrecht verresen», een generale amnestie uitgevaardigd, gedagteekend den 6 April 1610.

«Hierbij verklaarden syne Excellentie ende den Raad van Staten, volgens de Resolutie van Haar Hoog. Mog. dat alle het geene sedert den 21 Januar St. Vet. lestleden, en ooyt te voeren in deselve Stad, uyt saake van de beroerte is gepasseert, van wegen de Heeren Staten Generaal en de Staten van Utrecht sal worden gestelt in volkoomen ver-

geeting, ende gehouden als niet geschied; ende dat niemand, van wat qualiteyt, of conditie hy zy, in persoon, of goederen, ter oorsake van dien, sal worden achterhaalt, misseyt, of misdään, in eeniger maniere; dat mede de Heeren Staten van Utrecht, Leden en Officiers van dien, ende de Magistraat derselver Stad, sullen by eenen ygelyken worden behoorlyk erkent, ende gerespecteert, sonder deselve met woorden, of werken eenigsints te roeren, of malesteeren, al op poene van als perturbateurs van de gemeene ruste aan lyf ende goed gestraft te worden; improbeerende al het geene, dat ten eenre, of andere syden, bij woorden, of schriften injurieu-selyk is uytgeworpen. Voorts dat ook voor Remigy toekomende geene verandering in de Magistraat zal worden gedaan, mits dat de quaestieuse poincten ten weder syden gemoveert, sullen gestelt worden tot kennisse en decisie van de Heeren Ambassadeurs der Koningen van Vranckryck ende Groot Brittan-nien, van de Hoog Mog. Staten Generaal, syne Excellentie, ende den Raad van Staten; dat de Magistraat van Utrecht ook haare Gedeputeerden sullen schikken in de vergadering van de voorsz. Heeren Staten van Utrecht, gelast omme met de andere Leden van de Staten van Utrecht te besoig-neeren en resolveeren, 't zy of zy binnen, of buyten

deselve Stad heure vergaderinge houden; ende dat solemnele akten van submissie ten wedersyden binnen Utrecht sullen ingestelt worden; ook dat de Compagnien, onlanx binnen Utrecht opgerecht, sullen terstont afgedankt worden; ende dat in derselver plaatse, tot versekertheyt der Stad, acht Compagnien in de Stad sullen ontvangen worden, boven de twee Compagnien, die onlanx daar uyt getrokken syn. Actum den 6 April 1610 1).

Nog eene merkwaardige in 's Lands geschiedenis vermaarde amnestie komt in het midden der 17^e eeuw voor, voorafgegaan door de volgende gebeurtenissen:

Den 30^{en} Julij 1650 bragt de Hamburger postbode de schrikverwekkende tijding in Amsterdam, dat hij op de Gooische heide een aantal gewapende ruiters ontmoet had, die verdwaald schenen te zijn, en uit wier gesprekken, die hij zelf den weg zoekende, langzaam rijdende, had opgevangen, hij wel gemerkt had, dat ze niets goeds in den zin hadden.

1) Groot Utr. Placaatboek, 1e deel, pag. 737 en 738.

Vaderl. Historie, 10e deel, pag. 25 volgg.

Later werd verboden de om de zaken van Utrecht gebannen personen te ontvangen en te herbergen. Groot Utr. Placaatb. 1e deel, pag. 739.

Voorts komen gedagteekend van het jaar 1703 nog een drietal Amnestien voor, gegeven aan de „Borgerije van Amersfoort en Rheenen”.

Van de Water, Groot Utr. Placaatboek, 1e deel, pag. 740—742.

Dit bericht den burgemeester Cornelis Bicker ijlings overgebracht, spoorde dezen dadelijk aan tot het nemen van maatregelen tegen het naderend gevaar.

De valbruggen werden opgehaald, oorlogschepen in het IJ gelegd, volk aangeworven en de Amstel door gewapende uitleggers gesloten.

Ieder dacht dat het de Zweedsche troepen waren, die onlangs in Luikerland zich hadden genesteld.

Maar niet weinig klom de verbazing der Amsterdammers, toen men bemerkte dat de naderende vijanden, niemand anders waren dan krijgsvolk van den staat, onder het opperbevel van graaf Willem Frederik, stadhouder van Friesland.

Deze had zich den 29^{en} met zijne troepen van den Haag naar Abkoude begeven, waar, volgens het beraamde plan, de ruitery onder bevel van de kolonels Cornelis van Aerssen van Sommelsdijk en Frederik, Baron van Dohna, komende van Scherpenzeel, des middernachts zouden aankomen.

Ieder die in de geschiedenis des vaderlands eenigzins thuis is, weet, welke heftige discussien over het afdanken of verminderen van het krijgsvolk, door Holland, tegen den zin des prinsen, die terecht er op wees, dat over de grenzen, nog slechts een gewapende vrede bestond, ter staten-vergadering

gevoerd zijn; de bezending aan de hollandsche steden had dit misnoegen niet weinig gevoed, toen wrevel en toorn zich eindelijk luide deden hooren, ter gelegenheid van het gevangen nemen der zes heeren de Witt en anderen.

Jacob Cats deed zich in dit laatste geval helaas! als iemand kennen, wiens karakterloosheid of zwakheid een vlek zoude werpen op zijnen toen en later verkregen roem.

Geen woord klonk van zijne lippen om den jeugdigen, en nog aan de eerste opwelling des gemoeds toegevend den stadhouder, het gevaar voor te houden, waarin hij zich hals over kop stortte; geen enkelen klank uitte de raadpensionaris, ten gunste van de gevangenen.

Dat de heer Cats «gealtereerd» was, zal niemand verwonderen, vooral niet als men weet, dat de prins hem behalve bovenstaande gevangenneming, ook nog mededeelde, dat Z. H. graaf Willem met ruiters en knuchten naar Amsterdam gezonden had om de stad in te nemen.

Cats schreef de namen op, nadat hij eerst in den spiegel gekeken had, en «reassureerde een weynich syn colour ende aensicht». Toen hij Z. H. vraagde op wat «fundament ende last ende met wat kennis» dezze dit gedaan had, antwoordde de prins dat hij

zich refereerde tot de resolutie van den vijfden Junij, en tot den inhoud van de Unie.

En «de heer Catz sich daer mede retirerende, communiceerde het in de Vergaderinge van Holland» ¹⁾.

De aanslag mislukte en de prins liet zich (hij bevond zich inmiddels ook in het leger) uit den Haag door de Algemeene Staten terug roepen, om met eere van de zaak af te zijn.

Het verdrag met Amsterdam, en vooral het besluit, dat geene bijzondere gewesten krijgsvolk zouden mogen afdanken, had aan den prins groot gezag gegeven over de oorlogsmagt van den staat, doch niet lang meer zoude hij zich in deze overwinningen verblijden.

Reeds den 6^{en} November daaropvolgende overleed hij des avonds ten negen uur in den ouderdom van ruim vier en twintig jaren.

Na 's prinsen dood werden de naauwelijks ingesluimerde hartstogten weder op nieuw wakker

¹⁾ Aitzema, Herst. Leeuw. Fol. p. 33.

Men vergelijke verder aangaande dezen aanslag en hare gevolgen Dr. O. Dapper, Historische Beschrijving van Amsterdam, pag. 288 volgg. Mr. S. Ipz. Wiselius: 't Geschied- en regtskundig onderzoek rakende het *eigenmatig* en afzonderlijk afdanken van krijgsvolk bij de Staten van Holland, naar een gevonden handschrift.

geschud, en Holland, naar zijne meening, van een doodvijand verlost, trachtte weder zijn gezag te doen gelden.

Maar tevens zon het op wraak, gevoed als het daarin werd, door vroeger van den prins uitgegane geschriften, die in de handen zijner vijanden, wapenen zouden worden tegen het stadhoudelijk gezag.

De Groote Vergadering, welke den 18^{en} Januari 1651 geopend stond te worden, zoude gewigtige beslissingen moeten nemen, in den toestand, waarin het land zich na 's prinsen dood bevond, en de drie gestelde hoofdpunten mochten regelen namelijk: Unie, Religie en Militie.

De beraadslagingen in deze gedenkwaardige vergadering gevoerd, zal ik niet aanroeren, als niet behoorende tot mijn onderwerp, doch op het einde daarvan doet zich iets merkwaardigs voor, dat ons geheel weder tot het bovenverhaalde terugvoert.

De raadpensionaris Cats, zijn ambt willende nederleggen, had het geschrift, waarin de redenen opgegeven werden, die den prins geleid hadden, tot het gevangen nemen des zes heeren, en tot de aanslag op Amsterdam, op verzoek der meerderheid, doen voorlezen.

Algemeen was de verontwaardiging en luide werd bovengemeld geschrift afgekeurd en gegispt.

Daarop werden de secretaris van wijlen Zijne Hoogheid Heilersich, en de twee klerken ter griffie Hulst en Cunaers door gemagtigden in verhoor genomen, waardoor men vernam dat de geschriften, genaamd «Redenen en Motieven» en «Klagten over die van Amsterdam» of ten minste het laatste, ontworpen of opgesteld waren door wijlen den griffier Musch ¹⁾).

De heer van Sommelsdijk, denkende dat men ook onderzoek deed naar zijn gedrag in de onderneming op Amsterdam, beging de fout, zich zelf aan te bieden, om den gemagtigden deswege opheldering te geven, al te zeer vergetende: qui s'excuse s'accuse. Drie punten werden hem voornamelijk ten laste gelegd:

1^o. dat hij in den eed van Holland zijnde kwalijk gedaan had, aan het leiden van krijgsvolk naar Amsterdam, op bevel van Zijne Hoogheid;

2^o. dat hij de wallen van Amsterdam bespied had; en

3^o. dat hij verspreider was van het gerucht, dat deze stad een verdrag gemaakt had, met het Parlement van Engeland ²⁾).

¹⁾ De vragen en antwoorden, gedaan en ontvangen bij Aitzema, Herst .
Leeuw, folio. pag. 160.

²⁾ Ibidem, pag. 162 volgg.

Meer of minder gelukkig verdedigde de heer van Sommelsdijk zich op deze aantijgingen, doch daar hij den gelukkigen inval had het voornaam beleid van dezen aanslag toe te schrijven aan graaf Willem Frederik, zoo gaf deze verklaring aanleiding, dat Friesland den voorslag deed, eene algemeene *Amnestie* af te kondigen, waarin Sommelsdijk ook verzocht begrepen te zullen worden.

Een ontwerp van zoo eene amnestie werd ontworpen, doch Holland kantte er zich tegen aan, de vrijheid zich willende voorbehouden om regt te doen waar men het goedvond.

Doch Friesland en Stad en Lande, ja zelfs de Ridderschap van Holland, drongen er zoo sterk op aan, voornamelijk ook dat de heer van Sommelsdijk daaronder zoude begrepen worden, dat men zich eindelijk liet overhalen, onder voorwaarde dat hij zich uit de vergadering der staten onthield.

«Daarna is aangaande de *Amnestie* eenpariglijk gearresteerd, en vervolgens gedrukt, gepubliceert en geaffigeert dit *Placcaet*.»

Alsoo in den beginne van den Jare 1650 eenige onlusten in de Regeringe zyn ontstaen, de welke naederhandt verder ende verder gegaen zyn, op

't fundament van seecker Resolutien op den vyfden ende sesten Junii des selven jaers, by de Ordinaris Vergaderinghe van de Heeren Gedeputeerden ter Generaliteyt genomen. En dat naderhandt Godt de Heer Almachtich ghelieft heeft de voorsz. onlusten wederom na syn Vaderlycke goedertierenheyt ghehoelyck wech te nemen; mitsgaders tusschen de gemeene Bondtgenooten sodanige Harmonie, Eendracht, Liefde, Confidentie ende affectie te doen blycken, dat alle de grootwichtige deliberatien, die ter occasie van het overlyden van syn Hoogheyt den Heer Prins van Orangie hoochl. Memorie gehouden zyn in de Generale Vergaderinghe van de respective Staten der Geuniceerde Provincien, Extraordinarie alhier in s' Gravenhage gheconvoceert, met eenparigheyt ende volkomen contentement van alle de Geuniceerde Provincien geluckelyck ten eynde zyn gebracht, soo hebben de respective Staten van de Provincien van Gelderlant, Hollandt, Zeelandt, Uytrecht, Vrieslandt, Over-Yssel ende Stadt ende Landen, om de gedachten van de voorsz. onlusten te eradiceren, uyt de Memorie van de tegenwoordige en toekomende ceuwen, ende den Bandt van de voorsz. Eendracht, Liefde, Confidentie ende affectie onder de respective Provintien te vesten ende indissolubel te maecken, ende daermede te sluyten

de selve Illustrc en Groote Vergaderinghe van de gesamentlycke Bondtgenooten, verklaert, gelyck de selve verklaren mits desen, nu noch noyt te sullen nochte willen gedcncken aen alle het geen in den vornoemde Jaere 1650 is voorghevallen, noch oock eenich ressentiment over het geen voorsz. is tegens eenige Provincien, *Persoonen* ende *Huysen* in 't gemeen ofte bysonder, te bethoonen hoedanich 'tselve oock soude mogen zyn, maer ter contrarie *alles te vergeten*, alsof alle het selve noyt en ware gepasseert, houdende tot dien eynde mede de voorsz. Resolutien van den *vyfden* ende *sesten* Junii voornoemt, als niet ghenomen; mitsgaders nul, krachteloos, ende van onwaerde, gelyck mede alle het geen uyt krachte, ende ingevolge van dien in eeniger manieren is gedaen ende daerop gevolcht, sullende mede tot bekrachtinge van alle het geene voorsz. is, vernieticht ende uyt de publyke Notulen soo van de Generaliteyt, als van de respective Provincien gelicht, geroyceert, ende uytgenomen worden alle Resolutien, Acten ende Actitaten, ten saecke als vooren genomen, ende in de selve geinsereert. Aldus gedaen ende verklaert by de hochghemelde Heeren Staten van de respective Geuniceerde Provincien, op de groote Zale van 't Hof van Hollandt, den *negentienden* Augusty *seslien* hondert een en

vyftich. Was gearapheert J. de Jonge van Oosterlandt.

vt. Onderstont

Accordeert met het Register,

N. RUYSCH. 1)

Bijna twintig jaren later vinden we de Vereenigde Nederlanden in veegen toestand, bedreigd door een viervoudigen vijand, wiens geduchte aanval op de verplettering van het gemeenebest was toegelegd.

Frankrijk, Engeland, in verbond met den keurvorst van Keulen en den bisschop van Munster, tastten op verschillende plaatsen het land aan, en met regt kan men zeggen: dat de regering radeloos, het volk redeloos, het land reddeloos scheen.

Doch boven alle verwachting werden onze wapenen gezegend, en zoo wij in den beginne den ondorgang nabij schenen te zijn, langzamerhand werd de strijd gglukkiger gevoerd, en, de moed hierdoor herlevende, deed ons meer vertrouwen stellen in ons zelf en in de toekomst.

Vershillende meer of min kleine overwinningen

1) Aitzema, Herst. Leeuw, Folio, pag. 189.

Groot Placaet-Boeck II deel. col. 2397.

hadden onze troepen reeds bevochten, toen de inname van Coevorden, de kroon op het werk zette.

Overal vreugdebedrijven; overal herademing; van aller lippen vloeide een dankgebed tot den Almachtige!

De prins (Willem III) wilde ook van zijn kant de vreugde vermeerderen, en bewerkte eene generale amnestie ¹⁾ om daardoor «de ontroerde gemoe- deren der gemeente te appaiseeren».

De staten van Holland en Westfriesland herinneren in hunne amnestie van 27 September 1672 de vele «diffidentien en murmuratiën» onder de ingezetenen der steden ontstaan, en wijzen er op dat dit niet anders dan ten verderf kan strekken van het vaderland.

«Soo is 't,» zeggen zy, «dat wy uyt een Vaderlyke genegentheyt en voorsorge, op alles dat tot ruste en welstant van den voorsz. Lande, en de goede Ingesetenen van dien kan dienen, willende voorzien, met rype deliberatie van rade, na voorgaande advis van den hooggemelten Heere Prince van Orange, en op syn Hoogheyls ernstige recomman-

¹⁾ Generale Amnestie over Hollant en West-Vrieslant.

Cf. Mr. Valkenier, *t Verwerd Enropa, van de authenticke stukken, n^o. 60.

Groot Placaet-Bocck, III deel, pag. 517 en 518.

datie en begeerte, geordonneert en gestatueert hebben, ordonneren en statueren bij desen, dat alles 't gunt ter zake van de voorsz. diffidentien en murmuratien, mitsgaders in de voorsz. disordres en confusien tot noch toe is gepasseert en voorgevallen, van wat nature en qualiteyt, en by wie ook begaan soude mogen wezen, *sal zyn en blyven vergeten en vergeven*, soo als wy uyt onse rechte wetenschap, en souveraine macht alle 't selve aboleren, te niet doen en vergeven by desen.

Interdicieren dien volgende wel expresselijk aan alle Justicieren en Officieren deser Landen, door op nu of namaals tegens yemand eenig onderzoek, calange, of vervolg te doen» enz.

Ook vinden we nog aldaar onder N^o. 64 der authentieke stukken eene generale amnestie, den 16 September te Haarlem verleend door eene commissie door den prins naar die stad afgevaardigd om de anarchie te doen ophouden die aldaar heerschte.

Zij begon aldus:

«Aan ons Albrecht Nierop, oudste Raad in den Hove van Holland, en Johan Wierds, Raad en Rekenmeester van Syn Hoogheyd den Heere Prince van Oranje, als specialyk van deselve Zyne Hoogheyd gecommitteert, omme de Regeeringe der Stad Haarlem wederom in goede Ordre te brengen, bij de

Heeren Regenten der selver Stad openhertelyck verklaart zynde, gelyk zy als noch verklaarde, dat zy lieden alle in 'tgemeyn en yder in 't particulier, niet meer wilden gedachtig wesen de ongeregelt-heden, t' sedert weynige dagen herwaarts by eenige Ingesetenen binnen deser Stad gepleegt; maar al het zelve meer toeschryvende aan een verkeerden Drift, als aan een gepremediteerde malitie, geerne wilde vergeven en vergeten; sonder daar over eenige recherche of onderzoek te laten doen, of gedogon gedaan te werden: Soo hebben Wij: uyt de Name van Hooggedachte zyn Hoogheyt den Heere Prince van Orange, prysende voor eerst in de gemelte Heeren Regenten hare Vaderlyke genegentheyt en affectie tegens hare Burgers en Ingesetenen, goet gevonden dezelve Ingesetenen te vermanen, en op het alder-serieuste te belasten, gelyk Wy vermanen en belasten mits dezen, schuldige wederliefde en gehoorsaamheyt aan hare respectieve overheden te bewysen, de selve met alle behoorlyke eerbiedigheyt en respect te bejegenen, d'een Burger den anderen over het gepasseerde niet te injurieren, en vorder alles te doen, dat de plicht van een goet Burger en Onderdaan is medebrenghende», enz.

Behalve de (pag. 56 in de noot hierv.) vermelde Am-

nestien, vinden we eene, ofschoon ook minder belangrijke «Amnestie van de staten v. Holland ter zaake van de gepasseerde beroertens, mitsgaders tot voorkoming van alle de ordres binnen de steden en ten platte Lande, van den 1^{en} October 1749. Gr. Pl. B. 7 deel, pag. 840. Men zie verder Gr. Pl. B. 9 deel, p. 420, 430, 433, 444, 446.

HOOFDSTUK III.

De toestand van ons land even voor de omwenteling van 1795, is een, waarbij de geschiedvorscherdikwerf geen meester van zich zelf blijft, en een bedaard onderzoek hem dan eens weezin dan weder stil verdriet veroorzaakt.

Onze republiek zoude voorzeker een eenig voorbeeld hebben kunnen zijn voor gansch Europa, voor alle landen die zoodanigen staatsvorm wenschten te bezitten, als niet reeds in de grondslagen van ons toenmalig staatsgebouw, de kiem had gelegen voor latere burgertwisten, in een woord, indien de Unie duidelijker en afgeronder ware geweest dan zij naderhand bleek te zijn.

De Unie, een werk niet in rustige, maar in buitengewone tijden van gevaar ontworpen, wier woorden vaak voor tweeërlei uitlegging vatbaar waren, zoude een arsenaal worden, waaruit de meest tegenstrijdige partijen, hare wapenen haalden.

Verwonder u niet roept Slingelandt uit, dat de Republiek in verval is, verbaas u meer dat zij nog bestaat, «zoo nadeelige effecten zyn er van tyd tot tyd gevolgd uit de quade gesteldheid van de Regeering van de Republiq» ¹⁾).

Er was wel een stadhouder, maar deze stond «steeds in openlijke tegenspraak met de souvereiniteit der staten».

«De staten hebben zich steeds de souvereiniteit van den lande genoemd, en de stadhouders zijn inschikkelyk genoeg geweest, om hun dien groot-schen titel te laten behouden. Was dit waarlijk iets meer dan een bloote titel, was het iets wezenlijks, dan hebben in sommige gedeelten van Nederland, behalve in stadhouderlooze tijden, en, sedert Willem den IV^{en}, in het geheele land, eerst bij elk gewest en dan nog voor de generaliteit, twee souvereinen bestaan, die naast of tegen elkander over gesteld zijn, vermits de een, aan den anderen niet is onderworpen, of men heeft de oppermagt willen verdeelen, hetwelk uit den aart onmogelyk is; weshalve bij ons in dat geval *geene regeering van regt* maar alleenlyk van *daad* aanwezig zoude zijn, welk aan den sterkste verval; hetwelk ook in waar-

¹⁾ Mr. S. v. Slingelandt, Staatk. Geschriften, I. p. 187.

heid schijnt plaats gehad te hebben, in zoo vele onderlinge worstelingen tusschen de aristokratie en het stadhoudelijk gezag, als waarvan 'slands gedenkrollen getuigenis dragen» ¹⁾.

Die aristokratie werd gevormd door de regeerende familien, die vooral in het stadhouderslooze tijdvak, van 1702—1747 geducht het hoofd omhoog staken.

«Ik behoef hierbij ten slotte niet aan te merken, dat, gelijk in 't eerste stadhouderslooze tijdperk onder de Witt, zoo ook in dit tweede, de zuivere Hollandsche staatsregering, schoon van zulk een gewichtig hoofd, als de heer J. de Witt was, verstoken, zich even zoo sterk en krachtadig zien liet, en, dat de stedelijke regeringen en magistraten, door het zoet van regeren aangeknoopt, gedurende het lange tijdperk van 45 jaren, meerder klem en aanzien in hun eigen stedelijk bewind over 't gemeen hebben bekomen, of, gelijk anderen dit haatlijk zouden noemen, meer aristocratie vertoonden als wel onder den stadhouders» ²⁾.

Deze heeren regeerden vaak willekeurig en stelden de wet.

¹⁾ Mr. S. Ipz. Wiselius, De staatk. verlichting der Nederlanderen. p. 277 en 278.

²⁾ Adriaan Kluit, Historie der Holl. staatsregering tot aan het jaar 1795, IIIe deel, p. 397.

«De heeren moeten het weten»; «wat de heeren wijzen, dat moet men prijzen»; «elk voor zich en God voor allen», waren de spreekwoorden van die dagen, en was de geest van dien ouden goeden tijd¹⁾.

Voor de burgerij was de regering eene verboden vrucht. Deze berustte uitsluitend in zekere familien.

«Men verbond zich bij schriftelijke akten; om elkander en elkanders familien in 't bezit der regering te handhaven, en bij sterfsgeval of ander openvallen, altijd de kinderen en naaste betrekkingen des overledenen of uitgevallenen voor alle andere personen te praefereeren; en daar volstrekt niet van af te gaan, zoo lang er iemand van die overig was: ook de groote en voordeelige ambten op die wijze in hun familien te houden. Met deze clausula constringens (dwangbepaling), dat die in de verbindtenis geen deel nam, niet meer op eenige nominatie gebracht zoude worden, maar volstrekt van alle deelneming in de regering uitgesloten worden en blijven; die niet wilden teekenen bleven, (gelijk men 't gewoon was te noemen) *op hel stink-*

¹⁾ Mr. H. W. Tydeman, Over de voormalige staatspartijen, enz. p. 87.

²⁾ Bilderdijk, Gesch. d. vaderlands, XIIe deel, p. 6 en 7 en bijvoegselen, waar zoodanige Conventien gevonden worden, p. 131. Cf. A. Kluit, Holl. staatsreg. IIIe deel, p. 397, 398 en p. 556.

bankjen»²⁾. Alles *voor* het volk, niets *door* het volk was de leus der oud-Hollandsche arristocratic»¹⁾.

Opmerkelijk zijn nog de woorden van onzen Adriaan Kluit, en misschien, ik ben voorzigtig en zeg misschien, ook nog wel voor latere tijden geschikt.

Zijne opmerking geldt hier de geschillen tusschen de staatsgezinden en hen, die de zijde des prinsen hielden.

«Zij zagen niet in, zegt hij, of merkten niet op, dat zij (de staatsgezinden) achter den rug hadden *eene derde*, werkzame, en ijverige partij, de zoogenaamde *Volkspartij*, die zich met en bij de Staten in alles, wat den stadhouder betrof, voegende, teffens hunne raadslagen op den naam van grondwettige herstelling van 't Nederlandsch staatswozen, tegen de staatsregering zelve zeer wel beleidden, en door gewapende en ongewapende genootschappen, zamenkomsten, verzoeken, aandringen en overleggingen, alles zoo bedekt als openlijk daarhenen inrichteden, om eerst door beraamde inbrenging der overige *kleine steden* in de Hollandsche staatsvergadering; vervolgens door algemeene volkstelling en door eene nieuwe representatie, bij nationale oproeping van alle ingezetenen, eenen geheel nieu-

¹⁾ Mr. Tydeman, Over de voorn. st. partijen. p. 84.

wen regeringsvorm in te voeren, en dus de staten zelve de voet te ligten»¹⁾.

Met stilzwijgen wil ik voorbijgaan, wat deze profetische woorden tot waarheid gemaakt heeft, en liever eene gebeurtenis behandelen, die ons tot het gestelde onderwerp zal terugvoeren.

Men schreef 21 April 1787.

De staten van Holland hadden den prins het bevel over het krijgsvolk in den Haag ontnomen en zich toegeeigend.

Deze handelwijze deed den prins besluiten de Residentie te verlaten, en hij vertrok, na eerst zijne baronie Breda bezocht te hebben, naar Friesland, waar de prinses en hare kinderen zich reeds bevonden. Deze daad der staatsvergadering van Holland werd door meer zulke gevolgd; het gansche land werd een treurig tooneel van verdeeldheid, hier en daar zelfs van burgeroorlog, en de partijwoede vervreemde broeders van elkander, en stelde ze vijandig te wapen.

Willem de vijfde, in adressen vergeleken bij Alva, Filips II en tot zelfs bij Nero, werd geslingerd in de twisten der staten onderling, en Holland victorie

¹⁾ A. Kluit, Hist. der Holl. staatsregering, III, p. 411 en 412.

kraaijende ontnam ten laatste den prins het kapitein-generaalschap.

Wel trachtte de koning van Pruisen (broeder der prinses) door graaf von Görtz eene bemiddeling tot stand te brengen, maar de tegenwerking en eindelijk het vertrek van de Rayneval, die met de patriotten gemeen spel maakte, deed alle pogingen mislukken.

Nu bleek maar al te zeer dat de patriotten de magt in handen hadden, en daar partijwoede verblindt, werden daden van geweld gepleegd, die een later geslacht, ja! de daders zelf naderhand zouden betreuren.

Zoo werden in verscheidene steden van Holland, door bezendingen uit de schutterijen en gilden, de regeringen genoodzaakt om regeringsleden af en aan te stellen.

Zoo te Amsterdam, waar, door een heimelijk verspreid geschrift, getiteld *het Verraad ontdekt*, de gemoederen hevig werden aangehitst om eenige leden van de vroedschap af te zetten.

«Weldra kwamen afgevaardigden uit den krijgsraad ten Stadhuize, met een DECLARATOIR, «dringende op het daadelijk verlaaten, van eenigen, van derzelve Raadsposten, welke zij thans bij naamen noemden. Na veel over en wederspreekens, wordt eindelijk, aan het verzoek voldaan, en den afgezette

Raaden, door eenen Notaris en Getuigen, deswegen, eene Insinuatie t'huis gezonden» 1).

Den 25^{en} April herhaalde zich dit tooneel, maar nu was Rotterdam de plaats waar de vroedschap *gezuiverd* moest worden.

In den krijgsraad van de schutterij dier stad werd besloten dat daartoe eene aanzienlijke commissie, bestaande uit alle de kapiteinen en vaandrighs met den secretaris zich vervoegen zou in de kamer van de vroedschap alwaar dan bij monde van den secretaris een voordragt zoude gehouden worden 2).

Op het stadhuis gekomen, en in de vergadering van de vroedschap gehoor verzocht en zulks toegestaan zijnde, deed de heer Mr. Hendrik Arnold Kreet, secretaris van den krijgsraad de voordragt, strekkende tot de afzetting van eenige raadsleden.

De zeven leden, wier ontslag verlangd werd, werden, al geschiedde het dan ook onder sterk protest van hunnen kant, geremoveerd, en nieuwe leden door de officieren der schutterij van hunne

1) Vervolg op Wagenaar, Geschied. v. Amsterdam, 4e stuk, p. 426. Nederl. Amnestien. p. 129 volgg.

2) Nederl. Amnestien. Dordrecht, 1789, pag. 140 volgg.

huizen afgehaald, op het raadhuis gebracht en in den eed genomen.

Weldra echter kwamen bij de staten van Holland en West-Friesland, adressen in, door oud-schepenen en de afgezette leden onderteekend, waarin bij Hun Edel Groot Mogenden geprotesteerd werd tegen de wederregtelijke handelingen door den krijgsraad uit naam der burgerij ter vroedschaps-kamer gepleegd ¹⁾).

Daarbij kwam nog dat men zonder verlof van H. E. Gr. Mog. niet wilde overgaan, tot het beleggen der vroedschaps-vergaderingen, omdat men, volgens burgemeesteren, daartoe niet oproepen kon, zoodanige personen, «welke op den 23 April laatstleden, door acht der mede-raden praetenselijk waren aangesteld, en tegen welke aanstellingen dezelve meerderheid der kamer van nulliteit, en illegaliteit heeft geprotesteerd. Van de andere zijde vond men zich belemmerd daartoe te convoceren die der mede-raden, welke de voorsz. meerderheid der kamer als wettige vroedschapsleden considereert, omdat zij zich bekommerden, dat aan denzelven geen vrij acces tot bijwoonen dier vergaderingen,

¹⁾ Nederl. Ann. p. 170 volg.

buiten interventie van H. Ed. Gr. Mog. zou worden gelaten» ¹⁾.

Aan den eenen kant meende men in de Staten, dat deze missive geen object van deliberatie kon uitmaken, omdat zij *mere domestiek* was; aan den anderen kant, dat men bij provisie moest vernietigen al hetgeen bij de praetense remotie van zeven raden in de vroedschap te Rotterdam, was voorgevallen en alles aldaar weder op denzelfden voet moest worden gebracht, zoo als het geweest was voor den 23. April.

Op alle de missives en rekwesten, meenden de Staten generaalijk te moeten antwoorden, dat zij, als mere domestiek, geen object van H. Ed. Gr. Mog. konden uitmaken, en dat dientengevolge de voorsz. adressen moesten worden gehouden voor vervallen ²⁾.

Men wendde zich nu tot de heeren schout, burgemeesteren en schepenen zelve, met verzoek de wettige vroedschap te helpen handhaven en te bewerken, dat zij met effect kon worden geconvoceerd, zoo als zij op den 23 April was geconvoceerd geweest en aan de leden vrije deliberatien, mitsga-

¹⁾ Nederl. Amnestien, p. 206 en 207.

²⁾ Ibidem, p. 223.

ders vrij acces en reces tot het raadhuis zou gelaten worden.

Op welk adres in de vergadering van de wet-houderschap besloten werd te verklaren, dat zij van begrip was, dat het voorgevallene binnen de stad Rotterdam op den 23 April *niet meer kon worden veranderd*, en dat dienvolgens door dezelve daar in niets meer zoude kunnen worden gedaan ¹⁾).

Verders werd door de gewapende burger-corpsen, tot bescherming des vaderlands uitgetrokken, in de Rotterdamsche couranten van den 5 en 10 Julij, een *Declaratoir* gepubliceerd, waarbij de commandanten, ook met voorkennis der onderhebbende manschappen, verklaarden dat zij «alle insultes, oproeren, plunderingen en geweldadigheden», in hunne afwezigheid, «aan de nagelatene vrouwen, kinderen, nabestaanden of goederen aangedaan wordende, zouden aanmerken, als aan hunne personen zelve te zijn geschied». «Dat zij alle staatspersonen regenten van steden en van het platte land, officieren en verdere handhavers der justitie, die blijken zouden geven, dat zij met slappe handen de justitie aanhouden tot stuiting van oproeren, geweld en

¹⁾ Nederl. Amnestien, p. 237 volg.

plundering, of ten dezen met draaijerijen en geveinsdheid te werk gaan, of hunne traagheid, onverschilligheid en onwil, met den glimp van activiteit zullen pogen te vergoelijken, zullen houden voor schuldig aan meened en verraad aan den Lande»; cnz. cnz.

Dit *Declaratoir* ¹⁾, later door den grooten krijgsraad van de schutterij te Rotterdam goedgekeurd, is een van de merkwaardigste stukken van dien tijd, waaruit we den geest kunnen leeren kennen. Van A tot Z *eigenrigting*, maar te goeder trouw, met een goed doel: de orde te herstellen, het vaderland te redden, door het eene betere staatsregeling te geven, en te letten dat niemand in zijne plichtsbetrachting te kort schoot. Met wederkeerige veroordeeling van partijen, minachting van elkanders gevoelens, onderlinge twisten vernietigden zij hunne krachten in een worstelstrijd, waardoor het lieve vaderland weldra ten prooi zoude worden van dezen of genen nabuur die maar lust had, daar wij te uitgeput waren om wederstand te bieden. Intusschen viel kort daarna eene gewigtige gebeurtenis voor, die de volksleiders van gister, verplet zou doen staan, en velen tot 's prinsen aanbidders van heden zou maken.

¹⁾ Dit *Declaratoir* te vinden Nederl. Amnestien, p. 242.

Een pruissisch leger onder den hertog van Brunswijk, dat voldoening zou komen vragen voor den hoon der prinses, ('s Konings zuster) aangedaan, stond op het punt Holland binnen te trekken.

Terwijl Frankrijk, op welks beloften al te zeer vertrouwd was, ons in den steek liet, zag men het Pruissische leger, aan welks eischen men niet had willen voldoen, de grenzen naderen.

En hoe meer het naderde, hoe meer het voorwaarts rukte en eindelijk de grenzen overschreed, hoe meer men trapsgewijze hier begon in te zien, dat men misschien wel in zijne politieke overtuiging misgezien had.

Men werd tot nadenken genoopt en de meesten begonnen zich zelf de vraag voor te leggen, of ze wel zoo geheel goed gedaan hadden, den stadhouder tegen te werken, en het niet beter ware Zijne Hoogheid terug te roepen, ja! de hevigste patriot begon aan de houdbaarheid van de politieke stelsels van zijne partij te twijfelen, en te Utrecht b. v. waar men nog weinige dagen te voren onder snoevende bedreigingen het zwaard tegen den prins zou hebben getrokken, kwam men tot vredelievender inzichten, en vol innige overtuiging voor 's prinses zaak, wierp men de wapenen in het water, en nam de vlugt.

De prins werd weldra feestelijk te Utrecht ingehaald.

Ook de Staten van Holland waren tot andere inzichten gekomen, en b. v. in de zaak van het afzetten van vroedschappen namen zij den 22. September het merkwaardig besluit, alle resolutien waarbij de remotien van wettige regenten voor *domestiek* waren verklaard, te *annulleeren*, *buiten effect te stellen*, en te verklaren dat geene andere als wettige regenten der steden zouden worden erkend, noch in de vergadering van Hun Ed. Groot Mog. geadmitteerd, «wordende de door geweld ingedrongene nieuwe raden bij dezen verklaard, van die posten vervallen te zijn, en ten sterksten gelast, zich in het minste met geene directie van staats- of stadszaaken te mesleeren» ¹⁾.

Den 27 September werd door de staten van Holland en Westfriesland een Publicatie openbaar gemaakt waarbij *Amnestie* werd verleend. Zij luidde aldus:

De staaten van Holland en Westfriesland, allen den geenen die deze zullen zien of hooren leezen; salut. Nademaal zich door de zonderlinge en aanbiddelijke Voorzienigheid van den Allerhoogsten,

¹⁾ Gr. Pl. B. 9 deel, p. 433.

de ongelukkige omstandigheden, in welke voornamentlijk deze Provincie door hooggaande onlusten en *verdeeldheden tusschen Regenten en Regenten*, Burgers en Burgers en Ingezetenen en Opgezetenen was gedompeld, werkelijk ten besten zijn veranderd, en door de gelukkige herstelling van zijne Doorluchtige Hoogheid den Heere Prinse van Oranje en Nassau, Erf-Stadhouder, Erf-Kapitein Generaal en Admiraal Generaal dezer Provincie, in alle zijne hooge waardigheden, Hoogstdenzelven bij zijne meerderjarig wording staatsgewijze wel en wettig opgedragen, wel haast, zoo wij van Gods gunstigen zegen hopen en verwagten, geheel zullen ophouden, en wij thans hebben buiten effect gesteld de Plakaaten of Publicatien, waardoor de Voorstanders en Beminaars van Zijne Doorluchtige Hoogheid en Hoogdeszelfs Vorstlijk huis, wanneer zij op eenighande wijze, al ware het zelfs door woorden of door in derzelve aart en natuur onverschillige daaden, blijken van hunne verknogtheid en aanklevinge van Hoogstdeszelfs Persoon of belangen gaven, aan zwaare straffe wierden blootgesteld, en daardoor is veroorzaakt, dat veele, andersins goede en wel meenende, in- en opgezetenen, welke hunnen ijver voor die, met het heil des Lands zoo zeer overeenkomende, zaaken niet kunnende bedwingen, de

voorschreven Plakaaten in het een of ander opzigt overtreden hadden, in de gevangenissen geworpen, en uit hoofde van rechterlijke vonnissen, sommige aan den lijve andere met confinement, andere met bannissement gestraft zijn geworden, en dat ook andere, uit vreeze van vervolgd en gestraft te zullen worden, uit het land gevlugt zijn, en het onbillijk zoude zijn, dat iemand ter zake van ijver, voor *hetgeen wij thans erkennen*, de ware constitutie en belangen des vaderlands te zijn, zoude blijven lijden, of eenige onaangename gevolgen ondervinden.

Zoo is 't, dat Wij, met rijpe deliberatie, na ingekomen advys van onzen Hove, hebben goedgevonden te verleenen, gelijk Wij verleenen mits dezen, aan alle en een iegelijk, welke, uit hoofde van aankleving aan of ijver voor de belangen van het Doorluchtig Vorstlijk Huis van Oranje, hetzij voor of na het emaneeren van de bovengemelde Onze plakaten of publicatien, zich aan eenige onrustige bewegingen of oproerigheden, of aan iets van het geene bij voorschreven plakaten is verboden, op eenigerhande wijze hebben schuldig gemaakt, eene *AMNESTIE of volkomen vergevinge* en *uitwissinge* van alles, wat zij daardoor tegen Ons zouden mogen hebben overtreden en misdaan; verklaren wijders alle proceduren, uit dien hoofde tegen dezelve aan-

gevangen, hetzij dezelve nog hangende of reeds getermineerd mogen zijn, voor vervallen; vernietigende bij deze alle vonnissen tegen de zoodanigen om zulke overtredingen of misdaden geweest; hetzij dezelve reeds zijn geëxecuteerd of niet; met herstellinge der gecomdemneerden en geëxecuteerden in derzelver eer en rechten, evenals of zij die overtredingen of misdaaden niet hadden begaan.

Bevelen en gelasten de respectieve officieren en gerechten, om die genen, welken uit zulken hoofde in hunne gevangenissen, of uit kragte van hunne vonnissen in eenig confinement zijn, daaruit ilico kosteloos te ontslaan en te doen relaxeeren, mitsgaders alle om zulke redenen aangevangen proceduren te staken, en de ter zoodanige zaaken gebannen onverhinderd te laten terug komen, en als alle andere ingezetenen de vrije inwooninge en alle andere rechten en voorrechten genieten, in verwagting, dat dezelve zich zullen gedragen als stille en vreedzame ingezetenen, voor welke de weg van rechten, maar niet die van eigenwillige wraak, open staat. En interdiceren wel expresselijk Onzen Procureur-Generaal en alle andere officieren iemand, wie hij zij, ter zake voorschreven ooit of ooit in eeniger maniere te bemoeijelijken, of in het rustig en vreedig genot van deze onze amnestie en ver-

gevinge te stooren of hinderlijk te zijn; wel verstaande nogtans, dat onder deze Onze amnestie niet begrepen zijn de zoodanige, die, onder voorwendzel van zugt voor de goede zaak, zich aan moord, roof, diefstal en falsiteiten, of eenig ander niet tot oproerigheid behoorende, maar op zich zelfs staande, delict hebben schuldig gemaakt, als dewelke wij hier door geenzins willen bevrijden van de door zoodanig delict verdiende, of aan dezelve bij vonnisse opgelegde en geinfligeerde straffen.

En, opdat niemand hier van ignorantie pretendere, zoo lasten en bevelen wij, dat deze alomme zal gepubliceerd en geaffigeerd worden, daar zulks behoort, en te geschieden gebruikelijk is. Gedaan in den Hage onder het klein zegel van den lande, den 27 Sept. 1787 (onderstond),

Ter Ordonn. van de Staten,
(was geteekend). C. CLOTTERBOOKE.

Niet lang daarna meende prins Willem de vijfde dat hij een voorstel moest doen tot eene nieuwe amnestie, waarin, daar Zijne Hoogheid geenzins op wraak bedacht was, slechts het oog gerigt zou zijn op beledigingen den Staten, den regenten der steden, en der justitie aangedaan, en in geen deele op die, welke Zijne Hoogheid zelve en hoogst-

deszelfs koninklijke gemalin, zoozeer hadden be-
leedigd.

Nadat de prins in de vergadering van 11 November,
den Staten daartoe het voorstel gedaan had, werd
eindelijk den 15 Februari een PLACAAAT VAN AMNESTIE
uitgevaardigd:

«Omtrent de geenen, welke zig gemengd hebben
in de rampspoedige verdeeldheden, waardoor deeze
provincie onlangs zoo aanmerklijk is beroerd, en
zulks onder zoodanige uitzonderingen, als de rust
en veiligheid des lands, en de uitoefening eener
ongekrenkte justitie, vereischen» ¹⁾.

Dit Placaat was een quasie-amnestie en door over-
dreven ijver, en onhandige partijzucht met zoovele
uitzonderingen voorzien, dat 's prinsen bedoeling
of niet begrepen is geworden, of wel, opzettelijk
verkeerd uitgelegd.

Het gevolg was dan ook dat meer dan 40,000
lieden uitweken ²⁾.

¹⁾ Gr. Pl. B. 9 deel. p. 441.

Den 17 April 1788, verscheen eene Publicatie v. de Staten van Holland
houdende verklaring, „waar en hoedanig de geenen, *die in de Amnestie*
van 15 Februarij 1788 begrepen zouden willen worden, zig zouden
hebben te addresseren.”

Gr. Pl. B. 9 deel. p. 446.

²⁾ Zie „de Bosch Kemper”, De staatkundige partijen in Noord-Neder-
land, p. 295.

Opmerkelijk zijn de woorden van v. d. Spiegel aangaande deze generale amnestie.

«Het eerste stuk.» zegt v. d. Spiegel, «dat ik ter hand nam, was middelen uit te denken, om de haatelijkheden, en partijschappen te doen ophouden, niets dagt mij daartoe geschikter, dan het geene Cicero ergens zoo fraai uitdrukt: «Het geheugen der tweespalt door een eeuwig vergeeten uit te wischen».

De prins erf-stadhouder, en alle bedaarde regenten, neigden zoo zeer tot dit wenschelijk middel, dat wel haast een voorslag tot eene *Generaale Amnestie* gedaan wierdt, maar het besluit, naa veele raadpleegingen ondergaan te hebben, beantwoordde geenzins aan de verwagting. Aan den eenen kant oordeelde men het zelve veel te algemeen, — aan den anderen kant veel te bepaald; — en, om de waarheid te zeggen, gaven de menigvuldige uitzonderingen, die den geest des tijds daarin gebragt had, te veel aanleiding, om de haatelijkheden levendig te houden, hoe wel deeze uitzonderingen kort daar na door een nieuw besluit ¹⁾ merkelijk zijn verzagt, het welk aan de meeste der geene, die in het geval der uitzonderingen waaren, gelegenheid

¹⁾ Dit besluit is van 24 Februari 1788, Bijlage C.

gaf, om onder zekere voorwaarden de uitwerking der amnestie te genieten; maar de voornaamste reden, waarom de amnestie haar doel miste, was, om dat dezelve veel meer de houding had van *vergeeven*, in plaats van *vergeeten*, terwijl de partij, die zich patriotten noemde, verre was van te erkennen, dat hij vergiffenis als een gunst noodig had.

Het past mij niet te zeggen, hoedanig deze zaak misschien met meer magt had kunnen behandeld worden, maar voor zoo veel van mij afhing, heb ik niet nagelaaten voor allen, die zich naderhand met de herstelde regeering wilden verzoenen, den weg gemakkelijk te maaken, en zij, die mij door hunne vrienden daar over hebben doen onderhouden, weten dat ik nooit verneederende belijdenissen aangaande het voorledene gevergd heb, maar alleen opregte verzeekerings van hun gedrag, voor het toekomstende»¹⁾.

De latere amnestie, die volgens van de Spiegel, de uitzonderingen der eerste *merkelijk* verzachtte, was een palliatief, en volstrekt geen doortastend middel om de geslagen wonde te heelen. Want in verblinde partijzucht zag men niet in, dat die uitgewekenen weldra partijen zouden vormen, die

¹⁾ v. d. Spiegel, Nadenking van eenen staatsman enz., p. 18 volg.

later, grootendeels gerugsteund door de mannen der Fransche revolutie, zouden kunnen terugkeeren om het te naauwernood gevestigd gezag te ondermijnen.

Van de Spiegel was te hulp geroepen om het bijna reddelooze schip van staat weder zoevast te maken, doch welke bekwaamheden deze uitstekende man ook bezat, men had hem te laat geroepen, en het kwaad was te diep geworteld om het uit te roeijen; het streven kon slechts zijn, het lijden van den kranke te ontmoet te komen, en dragelijk te maken.

«Zijne benoeming» echter «maakte geen indruk hoegenaamd». «Na de omwenteling bleef de oude verwarring en de geest van kleinigheden en beuzelingen dezelfde» ¹⁾.

Duidelijk zag hij in dat «eenheid in bedoelingen en inwerking in de generale regering en in elke afzonderlijke instelling gebragt moest worden. Hierin kwamen zijne beginselen ecnigzins met die der latere revolutionairen overeen, met dit groote onderscheid echter, dat v. d. Spiegel slechts die eenheid zocht te bereiken, daar, waar gewestelijke en stedelijke invloed niet dan nadeelig konde zijn, en dat de unitarissen met revolutionair zelfvertrouwen al wat

¹⁾ De staatkundige partijen in Noord-Nederland, p. 288.

regering was uit hun midden wilden doen uitgaan, en in hun midden doen terugkeeren. Daarbij week de raadpensionaris; waar hem de gewestelijke geest te magtig scheen. De revolutionairen sloegen al wat hun in den weg stond neder ¹⁾.)»

Wij weten allen dat v. d. Spiegel niet in staat was den stroom, die reeds elders dijk en dam doorbrak, te keeren, en eindelijk zwichten moest bij de aankomst van dezelfde Franschen, wier verwachte togt hem vroeger zelfs eenige hoop had ingeboezemd ²⁾).

Wel werden de Franschen, die de republiek met geheelen ondergang bedreigden bij hunnen eersten aanval teruggeslagen en verdreven, maar niet lang zou het duren of talrijker en talrijker troepen keerden weder en Holland werd onder den kreet van vrijheid, gelijkheid, broederschap veroverd en uitgezogen.

¹⁾ De staatkundige partijen in Noord-Nederland, p. 292.

²⁾ v. d. Spiegel, Brieven en negotiatien. I. p. 44.

„Want hoe onvergenoegd de menschen ook mogen zijn tegen het Gouvernement, zij vreezen nog meer de Franschen”.

Eodem, p. 97 in fine, „maar met dit alles heb ik goeden moed dat het wel gaan zal, te meer, omdat de ingezetenen dagelijks meer en meer afkeerigheid toonen van de Fransche Broederschap. Over het manifest van Dumouriez. Zie v. d. Spiegel, Brieven. I. p. 96. Mem. v. d. Gen. Dumouriez. II. p. 22.

Willem de Vijfde week uit naar Engeland en v. d. Spiegel werd naar de gevangespoort, en sedert naar het kasteel van Woerden gevoerd!

Nu had men verkregen, waarnaar men zoolang gehaakt had; vrijheidsboomen werden opgericht, en lustig danste het vrijheid-dronken volk de Carmagnole, de belastingen namen toe, vrijheidsliederen klonken overal, en voor één gewaanden tiran had men er duizend teruggekregen ¹⁾.

¹⁾ Merkwaardig is de commissie uit Purmerend naar Amsterdam, den 23 Januarij 1795 gezonden, om raad te vragen: „hoe zich omtrent de Revolutie te gedragen”, en

een request van de Amsterdamsche studenten, tot medeviering van het feest der Vrijheid op 't Revolutie Plein (Dam), onderteekend door J. M. Kemper, A. R. Falck en I. Verburg.

Cf. Handelingen van het Comitté Revolutionair in Amsteldam, p. 16, 19 en 356.

HOOFDSTUK IV.

«Het hof provinciaal van Utrecht werd van oudsher niet beschouwd blootelijk als eene instelling ter *judicature*, maar tevens als van eenen *staatkundigen* aard. Meermalen werd hetzelfde geraadpleegd, wanneer het staatszaken gold, op de rust en het welzijn des vaderlands van invloed.

Uit de vele voorbeelden hiervan in Memorialen 's hofs voorhanden, zij alleen aangevoerd ¹⁾ «'s hofs advys op het voorstel, door den erf-stadhouder, ten jare 1787, aan de staten dezer provincie gedaan», of in de toenmalige situatie van zaken, wegens de plaats gehad hebbende omstandigheden, en het voorgevallene in deze stad en provincie, ook zoude behooren te worden verleend eene amnestic, mitsgaders zulks noodig gevonden wordende, in hoeverre en

¹⁾ Memoriaal 1787. Fol. 187—195.

op welke wijze dezelve zoude behooren te worden ingerigt?

Het hof stelde de zaak in handen van den toenmaligen procureur-generaal Hieronymus van Alphen.

Zoowel 's mans advys als dat van het hof zelve, bevat zóovele trekken van echte staatswijsheid en vrijgevigten zin, — daarbij wordt een zóo helderen blik in de toen nog duistere, doch sedert opgehelderde toekomst geworpen, — dat wij het niet ondienstig achten daarvan eenigzins uitvoeriger te gewagen. En wij doen dit te eerder, vermits (voor zoo verre ons bekend is) deze stukken wel worden vermeld in de toenmalige geschiedenis des vaderlands, maar nergens in derzelve geheel zijn medegedeeld ¹⁾.

Bij den aanvang van zijn advys trekt de procureur-generaal eene scherpe lijn tusschen het, sedert den jare 1784, «inroepen van zoodanige bezwaren, waardoor ter kennisse der staten gebragt werden die afwijkingen, welke van de constitutie, zooals die in den jare 1747 was ingevoerd en in den jare 1766

¹⁾ Vaderl. Historie enz., ten vervolge van Wagenaars Vaderl. Hist. Deel XXI, bladz. 128 en volgg. Vgl. Deel XXIII, bladz. 53 en volgg. en de aldaar aangehaalde plaatsen van Chalmot, en uit de Nederl. Jaarboeken.

was bevestigd, waren ingeslopen», zoo mede «de opgave van zoodanige verbeteringen, welke, ten algemeenen beste, op eene constitutionele wijze, met communicatie en medewerking van den prins erf-stadhouder, zouden kunnen worden ingevoerd» en tusschen de opgave van bezwaren, die, zoo in aard, als wijze van voordragt, «directelijk inliepen tegen de vastgestelde regeringsvorm en constitutie dezer provincie, van begrip zijnde (hetzij dan bonâ of malâ fide), dat het inbrengen van bezwaren hetzelfde was met het betoogen van derzelve regtmaticheid, en dat het diensvolgens aan de inbren- gers, niet aan den souverein dezer provincie stond, om over de wettigheid of onwettigheid der inge- bragte bezwaren te oordeelen; en dat mitsdien alle weigering van herstel, was eene inbreuk op de zoogenaamde regten des volks, tegen welke wei- gering of inbreuk men zich niet alleen wettiglijk verzetten, maar zelfs viâ facti (de geweldadigste middelen zelfs niet uitgezonderd) zich de gepreten- deerde herstelling verschaffen mogt.

Alleen en uitsluitend het laatstgenoemde kwam in aanmerking, en wel eeniglijk als de onmidde- lijke aanleiding hebbende gegeven tot de daaruit voortgevloeide «gewapende remotie der Magistraten, de feitelijke resistatie met wapenen, de gepleegde

doodslagen tegen de door den souverain geordonneerde militie, de usurpatie van de Hooge Regeering dezer provincie, de aanmatiging der legislative magt, de spolie van 's Lands kantoren en dergelijke misdaden meer».

Ofschoon nu (zoo ging de procureur-generaal voort), een groot aantal van burgers en ingezetenen tot het plegen dezer daden hebben medegewerkt, en dus als deelgenooten van zoodanige delicten konden worden beschouwd, zoo moest men toch in consideratie nemen:

Dat velen, door valsche voorgevens misleid, door onkunde vervoerd, door verleidende voorbeelden van de gehoorzaamheid van hunne wettige overheden afgetrokken zijn, ja zelfs door dwang of bedreigingen tot deze en gene ongeoorloofde stappen vervoerd zijn;

Dat vele dingen op naam quasi van de burgerij zijn gedaan, aan welke dezelve nimmer haar toestemming heeft gegeven, ja van welke zij zelfs somtijds geene kennis gedragen heeft;

Dat velen door een blind vertrouwen op hunne hoofden, voorgangers en geleiders, ter goeder trouw zijn gepersuadeerd geweest dat hun deze en gene stappen geoorloofd waren, welke meerder kundigheid, bedaarder en geoefender zinnen hun als ongeoorloofd zouden hebben doen beschouwen;

Dat velen, eens in den stroom der verwarringen geraakt, zijn voortgesleept, geene kracht of moeds genieg hebbende om van hunne dwalingen terug te keeren, en daaraan hunne eer quasi, — maar vooral hunne personen en goederen te wagen.

Ten aanzien van deze en soortgelijken behoorde, naar het gevoelen van den procureur-generaal, eene generale amnestie plaats te hebben; «velen toch waren door het afleggen der wapenen, door zich te submittoeren aan hunne wettige overheden, door zich tot het stil en vreedzaam opvatten hunner gewone bezigheden te begeven, tot hunnen pligt wedergekeerd; van velen mogt men hetzelfde verwachten, zoodra zij zich van geregtelijke vervolgingen mogten bevrijd zien».

«Maar zoozeer het met de clementie van den Souverein en eene goede staatkunde overeenkomstig was, in tijden van burgerlijke oneenigheden en verwarringen, het grootste en minschuldige gedeelte der natie te verschoonen en daardoor hare totale ruïne te voorkomen, — zoo noodzakelijk kwam het den procureur-generaal voor, van de amnestie uit te zonderen alle zoodanigen die zich als voorgangers en zoogenaamde volksleiders, vrijwillig hadden opgeworpen, en dus hunne bekwaamheden met daden gepretendeerd hebbende (peritiam

professi), noch als misleiden, noch als onschuldig dwalende konden worden geconsidereerd, dewelke onder eene generale amnestie begrepen zijnde, daardoor slechts gelegenheid zouden verkrijgen om den afgebroken draad hunner misdrijven weder op te vatten tot eene onherstelbare ruïne van den burgerstaat», met één woord — «diegenen die zich tot hoofden der zoogenaamde volkspartij hadden opgeworpen en getracht op de puinhoopen van eene wettige regering en van de gevestigde constitutie, hunne grootheid te bouwen en zich daartoe te bedienen van middelen welke het weldenkend gedeelte der natie met afgrijzen beschouwde en waaraan de nakomelingschap met verontwaardiging zou denken.

Dan ook ten aanzien der zoodanigen kwam bij den procureur-generaal in aanmerking, «dat onder de alzoo van de te verleenen amnestie uit te zonderen personen, sommigen nog zouden kunnen gevonden worden of door eene onkundige drift vervoerd of door het kwade voorbeeld in de misleiding van hunne medegenooten of verleid door vrees van eens begonnen hebbende zich niet te kunnen onttrekken».

Aan de zoodanigen adviseerde de procureur-generaal deze weg van adres of commissie open te

laten, — met verzoek om onder de verleende amnestie mede te worden begrepen, of zich bij requeste van submissie, elk aan zijnen competenten regter te adresseeren, ten fine de tot hunne verontschuldiging ingebragte bewijzen behoorlijk mogten worden geëxamineerd».

Tot die amnestie behoorden echter niet, naar het oordeel van den procureur-generaal, «de bijzondere actiën van burgers tegen elkander, wegens particuliere beledigingen, toegebragte schaden en vexatiën, mitsgaders de crimineele actiën wegens bijzondere misdragingen (*delicta privata*), gevende hij echter in consideratie, «of het niet raadzaam zoude zijn, uit hoofde van de situatie van zaken, dat tot het institueeren van zoodanige actiën, een korte peremtoire tijd werd gepraefigeerd ten einde de rust, vrede en eensgezindheid in deze stad en provincie, zoo ras mogelijk, werde hersteld».

Het Hof adviseerde, «dat er zoude dienen te worden verleend eene algemeene amnestie, met uitzondering van weinige personen met namen te noemen».

«In het algemeen (zoo lezen wij) had de ondervinding zoo van vroegeren als lateren tijd geleerd, dat het accordeeren van amnestie (bijzonder na burgerlijke dissensiën of oproerigheden, allernood-

zakelijkst is en de heilzaamste vruchten voor land en volk gehad heeft, en daarentegen het straffen van velen na het ophouden of wel bedwingen van zoodanige oproeren, niet alleen onnut, maar ook zeer schadelijk zoude kunnen zijn; want daar meest altoos in volksberoerten een zeer groot gedeelte des volks en bedreigingen van weinigen verhit en verdwaasd wordt, zoo zoude door het straffen van velen ter zake van rebellie, die verdwaasde menigte eerder verbitterd dan verbeterd worden, — terwijl ook het natuurlijk medelijden — dat zoo ligt bij elk geboren wordt op het zien der veelvuldige straffen. ja zelfs op bedreigingen van straffen, veellicht zoude kunnen worden gaande gemaakt en daardoor haat en afkeering omtrent de regering in de plaatse van eerbied en liefde; — in het bijzonder wanneer geene daden gepleegd zijn waarvan of de natuur, of de zichtbare schadelijkheid een afkeer heeft ingeboezemd; — terwijl ook het straffen van velen in plaats van nuttig te zijn en tot heil des volks te strekken allerschadelijkst zoude kunnen wezen; omdat het meer nadeel doet, wanneer een groot deel des volks genoodzaakt wordt land en stad te verlaten dan uit het straffen voordeel kan worden aangebragt». Hieruit vloeide nu, naar 's hofs oordeel van zelf voort: «dat een souverein,

die het straffen van enkele personen tot afschrik en verbetering gewild heeft, na het eindigen van beroerten, tot welzijn van een maatschappij, en ter voorkoming van eene gevreesde devastatie, welke uit straffen van velen noodzakelijk zouden geboren worden, met zijne clementie behoort tussehen beide te komen en (nadat hij eenige der voornaamste aucteuren begunstigers of uitvoerders tot voorbeeld gesteld heeft, waaraan het volk ziet dat zulke daden niet straffeloos kunnen geschieden, en waardoor, ook bij vervolg van tijd een ieder wordt afgeschrikt om als een hoofd van oproerigheden zich bloot te stellen) voorbijziende de gepleegde misdaden, door zachtmoedigheid, voorzigtelijk handelt, indien hij, tot welzijn van zijn land zoekt te bewaren, dezulken aan wien schuldeloos voor den lande, gratie kon worden bewezen. «Op die wijze scheen het middel van gratie of pardon allerschikst» om het reeds plaats gehad hebbende verderf of de ruïne binnen deze stad en provincie te stuiten, vrede, rust en welvaren te doen herleven en het waar welzijn en geluk der maatschappij te bevorderen.

Het hof gaf voorts de voorkeur aan de uitzonderingen bij namen. Rangschikte men toch de uitgezonderde in classen, «een geheel aantal personen, die niet zonder een te duchten nadeel voor stad

en provincie allen zouden worden uitgezonderd, zoude daarvan verstoken zijn», eene amnestie met talrijke en veel omvattende uitzonderingen, is eene amnestie in schijn zonder wezentlijke clementie — wanneer toch allen, die, in eenig opzigt voor auteurs der rebellie te houden zijn zouden moeten worden uitgezonderd, zoude er immers niemand meer ex Lege Julia Majestatis te straffen, en derhalve bij amnestie te pardonneeren zijn». Hoczeer het langs dien weg zoude kunnen gebeuren dat een of meer schuldigen niet in de uitzondering waren begrepen, het uit een te naauwgezct onderzoek voortvloeiend langdurig uitstel, zoude het effect eener weigering hebben, terwijl het welzijn van stad en provincie eene spoedige afdoening vorderde — de mindere nauwkeurigheid en mogelijke versooning van één of meer zou door de spoedige daarstelling van de rust en welvaart rijkelijk worden opgewogen. Eindelijk nam het hof deze gelegenheid te baat om aan de staten het voorstel te doen «om de confiscatie van goederen in cas van misdaad van gekwetste hoogheid, rebellie of dergelijken, (bereids in Holland en andere plaatsen geheel afgeschapt) ook voor altijd binnen deze provincie te doen cessoeren»¹⁾.

¹⁾ Het bovenstaande werd door den heer Mr. J. C. Voorltuin medegedeeld

Door de staten van Utrecht werd vervolgens eene generale amnestie verleend, bij publicatie van 14 November 1787, waarvan echter uitgezonderd waren «alle de zoodanige, welke als de voornaamste aan- en uitvoerders zig hebben gedragen, alzo dezelve personen even hierdoor als de voornaamste oorzaken der desordres, oproeren en benadeling aan den lande en desselfs goede en stille in- en opgezetenen moeten worden gehouden, declareren wij alzulks van deze onze amnestie te excipieren:

1^o. Alle de personen, welke hebben kunnen goedvinden de binnen deze stad plaatse gehad hebbende onwettige staatsvergaderinge, mitsgaders de pretense vergadering der zoogenaamde gedeputeerden 't zedert den 11. Juny tot den 15. September dezes jaars bij te wonen en te helpen uitmaken.

2^o. De personen, die in en bij de gemelde vergaderingen de plaats van secretarissen hebben vervuld, en alzulks, hoewel onder den eed van den wettigen Souverein staande, niet geschroomd, zoo door het opstellen als contrasigneren van derzelver wetteloze, en veeltijds al tegens s'lands

in de Sectie-vergadering van 29 Junij 1847 der regtsgeleerdheid en staatswetenschappen, van het Utrechtsch Genootschap.

Z. aantekeningen van het verhandelde in de Sectie-vergaderingen v. h. Prov. Utrechtsch Genootschap ter gelegenheid van de algemeene vergadering gehouden in het jaar 1847, pag. 110 volgg.

staten vijandelijk ingerigte resolutien en publicatien strekkende eeniglijk om de ingezetenen te onttrekken van derzelve verschuldigde gehoorzaamheid aan de Hoge Overigheid, als anders, te helpen medewerken tot alle de confusien, welke uit het formeren informeren en bijeenroepen dier pretense vergaderingen voortgekomen zijn, zoo als dan ook al verder die personen, welke met versaking van hunnen eed, met welke zij aan de staten dezer provincie waren verbonden, in de hun op dien voet bij ons toevertrouwde posten, de onwettige en gewelddadige bevelen van deeze pretense staten ofte derzelve gedeputeerden, hebben ten uitvoer gebracht, specialijk ook met relatie tot het spolieeren van s' lands Comptoiren en vervoering der penningen en manualen uit handen en de magt van zodanige Ontfangers, aan welke dezelve waren aanbevolen. Alles nogtans onverminderd de generale amnestie aan de burgers en ingezetenen van Wijk verleend, zoo verre die alsnog betrekkelijk kan en behoord gemaakt te worden op de personen, welke als quasi gecommitteerden dier stad op deze gemelte vergaderingen alvorens mogten zijn gecompareerd.

3^o. Alle de personen, welke, zoo uit de aangeblevene, en zoogenaamde niet geremoveerde raden, als uit de Burgerije, op het via facti onwettiglijk geintroduceerd nieuw regerings-reglement, zig tot raden in de vroedschap binnen de stad Utrecht hebben laten aanstellen, en voorts te rade kunnen worden onder het afleggen van den eed, tot hand-

having van evengemelte feitelijk geïntroduceerd nieuw regeerings-reglement, ofschoon strijdig met de constitutioneele forme van regeering, dezelve posten van regeering dadelijk te aanvaarden, en ingevolge daarvan zig in alle soorten van Magistraats-bedieningen en commissien, zoo wel relatief tot de administratie der politie als justitie, intedringen, en dit alles tegen de gemanifesteerde intentie van den Souverain.

4^o. Alle de personen, welke als de voornaamste auteurs, begunstigers of bewerkers van de plaats gehad hebbende rebellie en ongehoorzaamheid te houden zijn en als voorgangers bij uitstekendheid in de voornaamste daden zich hebben gedragen, voor welke wij bij deze declareren alle de zoodanigen, die van wegens de zoogenaamde gecommitteerden van 1215 burgers en inwoonders dezer stad, in de raadkamer hebben geassisteerd bij de mondelinge aanspraak door P. P. J. Ondaatje op den 7. en 11. Maart 1785 aldaar in de vergadering van heeren burgemeesteren en vroedschap der stad Utrecht gedaan en waarover bereids wegens den Hoofd-Officier derzelve stad tegens gemelten Ondaatje procedures voor den Ed. Achtb. Geregte geëntameerd en litispudent zijn, gelijk ook de zoodanige, welke de respective adressen, ten tijde voorz. en van gelijken inhoud als die mondelinge aanspraak, aan de vroedschap overgelegd, zoo in naam van de bovengemelte gecommitteerdens van 1215 burgers en inwoonders, als in qualiteit van gecommitteerdens uit de agt burger com-

pagnien, opgesteld of onderteekend hebben, en bij welke op eene zeer verregaande wijze op de autoriteit der Magistraat geëmpieteed en de vrijheid hunner deliberatien op eene oproerige wijze is benomen; verder alle zoodanige, als zig op den 19 December 1785 hebben laten committeren tot het inleveren van het zoogenaamde adres, tenderende om zittens vergadering te doen resolveeren tot het vaststellen en publiceeren van het concept reglement op de bestelling der stads regering, met bepaling van den tijd van drie maanden om hetzelfde dadelijk in train te brengen en wederzijds te beëdigen.

Als ook degene, welke het declaratoir op den 20. December 1785 daartoe relatief getekend en vervolgens aan gecommiteerdens uit de vroedschap ter overbrenging in den raad ter hand gesteld hebben. Voorts de personen, die de adressen van den 6. en 13. Maart 1786, onderteekend, door alle de geconstitueerders en gecommiteerders, hebben opgesteld of ingeleverd, en agtervolgd door eens luidende voorstellen, op den 20. daaraanvolgende, aan den raad gedaan, uit naam der agt burger compagniën, onderteekend, met de declaratoiren hierop gevolgd, tenderende tot het beëdigen van het nieuw regerings reglement aan de zijde der burgerij en het via facti afschaffen van het reglement van den jare 1674 voor zooverre het stedelijke betref, de personen welke het adres of zoogenaamd manifest aan den heer eersten Burgemeester op den 3. Julij 1786 overhandigt, met het nevensgevoegde declaratoir,

waarbij alle zoodanige raden, als zig na het begrip van de overhandigers eenigzins weigerden te schikken, met eene remotie van hunne raadsplaatsen bedreigt wierden, hebben onderteekend; gelijk ook de zoodanige welke de circulaire missive aan de bondgenoten, geschreven uit Utrecht den 5. Julij 1786 en aan alle de gewapende schutterijen en genootschappen opgesteld onderteekend hebben. Verder ook zoodanige personen welke op den 2. Augustus 1786 (volgens het gehouden verbaal van het voorgevallene) bij het *via facti* aanstellen en beëdigcn van het zoogenaamd gequalificeerd collegie van gecommitteerden uit de burgerije, de 16 quasi geëligeerde gecommitteerden den eed daartoe vastgesteld, mitsgaders de bij het reglement gearesteerde eed, zooverre de stads regeering betreft, afgenomen en in dezelve handen hebben doen afleggen, zooals ook diegene welke bij de voorsz. wederregtelijke actens en handelingen van den 2. Augustus 1786 als amanuenses hebben gefungeerd, mitsgaders de zoodanigen welke de insinuatien op den 3. Augustus 1786 aan dertig van de toenmalige raden gedaan, en waarbij dezelve van hunne raadsplaatsen verklaard wierden door de burgerije geremoveerd te zijn, opgesteld of getekend hebben. Voorts ook diegene welke de insinuatien op den 8. Augustus daarop aan de heeren Burgemeesters Loten en van Bronckhorst, de heeren geëligeerde raden en edelen en de raden van Beek, Verbeek, van der Dussen, Wicling, van Musschenbroek, Boddens, van Westrenen, van der Does, van Romondt, Verschoor,

Pesters, Falck en Zaal, hebben gedaan overleveren en onderteekend.

Item, de personen, welke de insinuatien van 17 Augustus, aan de heeren ordinaris Gedeputeerden gedaan, hebben onderteekend, en waardoor, uithoofde van de zware bedreigingen daarbij voorkomende, de wettige regenten verhinderd zijn hunne amptsbezigheden na hare beste kennisse, ten nutte der provincie veilig te blijven waaruemen, invoegen dan ook de heeren Staten, ter voorkoming van deze gevolgen, den 30. Augustus 1786 te Amersfoort beschreven en aldaar tot den 18. September dezes jaars hare vergaderingen en die van oude collegiën gehouden hebben. De personen, die opgesteld, ondertekend of ingeleverd hebben alle memoriën adressen of andere zoo schriftelijke als mondelinge voordragten, welke het gevolg hebben gehad het feitelijk decerneeren van zoogenaamde huis- en stads aresten tegens verscheidene notabele burgeren en ingezetenen gedurende de onwettig geensurpeerde magistrature, en daar onder in specie van het geweldadig gevangen nemen en in detentie houden der heeren Raden J. A. Martens en P. E. Voet van Winssen, ten einde, zoo als de eigene woorden en ongehoorde uitdrukkingen van zekere memorie (zoo gezegd wordt) van wegens de generale vergadering van officieren der stads schutterij en den 5. Augustus 1787 aan de onwettige magistraat overgegeven, medebrengeu, «van wanneer de pretense staten van Amersfoort onder het commando van Willem de V, onze tot

nog toe onverdiend gecontinueerde, ondankbare en tomlöse stadhouder, capitain, en Admiraal Generaal, mog te gelusten de stad Utrecht met geweld te attaqveeren, dezelve gedetineerdens en alzoo ook de verdere gearre-steerde personen den voorzorg te kunnen, en op den eisch van het volk ook te moeten, geven om in de eerste plaats door het geschut der geweldenaars vernield en verpletterd te worden». En eindelijk de zoodanige welke het adres den 7. Augustus 1787 aan den pretensen raad dezer stad opgesteld, ingeleverd en ondertekend hebben, in zig vervattende de buitensporigste en geoorloofdstc eischen nopens den persoon en goederen, zoo van den heere Prince Erfstadhouder, als van de staatsleden ter vergadering binnen Amersfoort comparerende.

5. Alle de leden van het binnen deze stad plaatze gehad hebbende zoogenaamde defensie-wezen, en degene die daarbij als ministers hebben geadsisseerd.

6. Nog alle zoodanige op- en ingesetenen dezer provincie, welke als commandanten eenig deel hebben gehad in het dadelijk attaqueren van de militie van den staat, tot defensie en maintien van de Hoge Souverainiteit binnen deze provincie ingerukt, of te tegens dezelve feitelijke en gewelddadige tegenstand geboden hebben, inzonderheid bij gelegenheid van de zoogenaamde actie aan of bij de Vaart, en der expeditie op Zoestdijk, de canonade op de gelegde batterije aan de Bildt, gelijk ook alle zoodanige in- en opgesetenen der provincie, welke als commandanten van

zoogenaamde exercitie genootschappen of te vrijcorpsen, met hunne onderhorige manschappen gewapend naar deze stad zich hebben begeven om aldaar als auxiliairen militaire diensten te doen jegens derzelver Souverain, al waar het ook dat de zodanige in hunne qualiteiten geen deel gehad mogten hebben in de evengemelte dadelijke attaques der militie van den staat.

Dan alhoewel wij, als gezegd, alle deze personen breeder nu omschreven en gedesigneerd, van deze onze generale verleende amnestie en kwijtscheldinge van misdaad willen hebben uitgesonderd, verstaan wij nochtans dezelve bij deze daardoor niet aftesnijden de faculteit om met allegatie van zoodanige redenen en motiven, als het meest zouden kunnen dienen om hun onze singuliere gratie te doen meriteren, het zij dan van door onkunde, misleiding of andere, hare misdaad konnende verminderen, middelen gebragt te zijn tot het instellen, ondertekenen of aanbieden van alle zodanige instrumenten als hier voor zijn vermeld, of ook tot andere stappen, van welke nu in waarheid berouw hadden, onvoorzigtig te zijn gekomen, zig aan ons te adresseeren, ten einde speciale brieven van pardon te obtineren, ofte ook wel verzoek te doen, ten einde onder deze generale amnestie zig rekenen konnen begrepen te zijn, daardoor niet komen op te heffen alzulke dispositien als bereids bij ons, de heeren onze ordinaris gedeputeerden, ofte bij de respective Magistraten van stad en steden mogten gevallen zijn tot demissie van ampten en beneficien bij deze of geene

bekleed geweest, ofte ook tot het ontnemen van derzelver burger-regten, regt van inwoning of anders, gelijk wij die personen ook door deze amnestie niet bevrijden van zodanige dispositien welke nog bij vervolg zouden kunnen geoordeelt worden noodzakelijk te zijn, als willende dat alzulke resolutionen bereids genomen of nog te nemen, sullen zijn en blijven van volle kragt en waarde en volkomen effect sorteren. Gelijk wij ook al verder statueeren, dat ingeval iemand van diegenen, welke onder deze generale amnestie begrepen is, naderhand zich aan dergelijke misdaden wederom kwame schuldig te stellen, zoodanig een niet alleen ter zake van deze nader gecommitteerden misdaden zal strafbaar zijn maar ook ten aanzien van alle zoodanige Actens van rebellie, als bij deze aan hem gratiselijk zijn geremitteerd, als corrigibel zijn, als welke in dien gevalle wij willen gehouden hebben niet geremitteerd te zijn. Voorts verklaren wij ook van deze generale amnestie uit te sluiten alle de zoodanige, die, ofschoon anderszins daarinne begrepen met de daad zullen betonen van dezelve geen gebruik te willen maken, en alzulks ook diegene, welke zich met hare personen en goederen gecertificeerd hebben ter cause van gepleegde misdaden van rebellie en ongehoorzaamheid, bij continuatie langer als twee maanden na de publicatie dezes, van de plaatze hunner vorige wooningen blijven outhouden, zonder zich weder als bevorens derwaarts te begeven tot derzelver huisgezinnen en familien en zig aldaar te gedragen als stille en vreed-

zame burgers betaamt. Verklarende wij al verder dat, ofschoon ter zake van de gepleegde Rebellie en ongehoorzaamheid ieder onder deze amnestie mogt begrepen zijn, dezelve daardoor niet verstaan moet worden gelibereerd te zijn van zoodanige criminele actien, als tegens denzelven bevonden zouden mogen worden plaatze te moeten hebben, ter zake van eenige bijzondere geweldenarijen, roverijen en excessen door hun en wel in 't bijzonder, door de zogenaamde scherpschietters, in stad of steden, of ten platten lande, tegens bijzondere personen of goederen gepleegd, als welke bijzondere excessen bij dezen niet verstaan moeten worden geremitteerd te zijn; zooals ook mede ongepraediceerd, en aan een iegelijk, welke dezelve begrijpen zal willen hem te competeren, gereserveerd blijven alle civile actiën, hetzij in cas van injurie tot honorabele en profitabele beteringe van eer, of tot recuperatie van alle zodanige schadens en interessen, als zullen kunnen blijken van denzelven toegebracht te zijn. zoo door de geweldadige handelingen van particulieren, als ook specialijk door de willekeurige daden van geweld en oproer van wegens de wettelooze en gousurpeerde auctoriteit, welke binnen deze stad plaatze heeft gehad; gelijk dit inzonderheid mede plaatze verstaan moet worden te hebben in regard van alle actiën die aan den lande competeren ter zake van het onwettig misbruik van 's lands penningen als andersints, en de enorme schadens hierdoor aan de provinciale en stedelijke cassen toegebracht, als welke actiën, tegens alle

degene, welke daarvoor bevonden zullen worden verantwoordelijk te zijn, daar, en zoo zulks behoord, gereserveerd worden bij dezen.

Eindelijk verklaren wij, tot onze nadere dispositie te blijven reserveren hetgene binnen de stad Montfoort in het bijzonder is voorgevallen, tot zoo lange het onderzoek van onzen Hove Provinciaal, op onze speciale last binnen voorz. stad gedaan, afgelopen en daarover bij ons finaal zal zijn gedelibereerd.

En ten einde van deze onze meeninge een iegelijk zoude kunnen blijken en zig daarna gedragen, zal deze alomme worden gepubliceerd en geaffigeerd naar behoren.

Aldus gedaan t' Utrecht den 14. November 1787.

(Was gearapheerd) A. F. GODIN, vt.

(Onderstond) Ter ordonnantie van mijne voornoemde heeren de Staten

(Was getekend) H. A. LAAN ¹⁾.

Den 19. December 1787 werd eene publicatie der Staten van Utrecht uitgevaardigd, waarbij eene nadere verklaring gegeven werd van de amnestie

¹⁾ Vervolg van Mr. Johan van de Water's Groot Plakkaatboek 's Lands van Utrecht, uitgegeven door de HH. Moorrees en Vermeulen. 1e deel, pag. 437 volg.

van 14 November, ten aanzien van het voorgevallene binnen Montfoort.

Den 23 Julij 1788 verscheen eene resolutie derzelfde Staten, waarbij het te teekenen Declaratoir werd vastgesteld voor ieder, die bij speciaal appoinement in de algemeene amnestie dd. 14 November 1787 zou begrepen worden ¹⁾).

¹⁾ Eodem te deel, pag. 442, en pag. 453.

HOOFDSTUK V.

Den 15. December 1798 werd eene verordening van het uitvoerend bewind der Bataafsche Republiek, openbaar gemaakt, ten geleide eener «*Proclamatie*» van het vertegenwoordigend ligchaam, wegens eene volkomen amnestie voor alle misdrijven, enz. uit verschillende gevocleens over staatkundige onderwerpen veroorzaakt». Of tot dit verleenen van amnestie door het vertegenwoordigend ligchaam, de magt moet gezocht worden in art. 50 der staatsregeling van 1798, is wel eens betwijfeld en wel op grond dat in het artikel slechts gesproken werd van *gratie*, en daarin moeilijk het begrip kan opgesloten liggen van amnestie of abolitie, «daar zulke regten niet wel denkbaar zijn in eene Republiek; ook kan men dit wel eenigzins opmaken uit de bepaling: na ingenomen consideratien en op gunstig berigt van den regter aan wien de zaak

behoort. Daar is dus *altijd* een gunstig berigt van den regter noodig, dus deze bepaling sluit de mogelijkheid eener amnestie uit, want men kan toch niet goed aannemen, dat al had het vertegenwoordigend ligchaam aan het regt van gratie de uitgebreidheid eener amnestie willen geven, de regter voor allen die zij in de amnestie begrepen wilden hebben, gunstig berigt zoude uitbrengen»¹⁾.

Ik zie echter volstrekt niet in waarom in art. 50 gratie beperkt moet worden, tot kwijtschelding in den meest beperkten zin, ik zoude meer geneigd zijn voor een algemeene opvatting, zoodat ook daarin amnestie en abolitie begrepen zijn. Wat men hier gratie op, gelijk Mr. de Grez, dan kon wel eens de wettigheid van de amnestie van 15 December betwijfeld worden.

De amnestie van 15 December had tot grondslag, wat alle amnestien tot onderwerp moeten hebben, na tijden van oproer en burgerkrijg, door vergiffenis de gemoederen te doen bedaren, door verzoening den onderlingen haat weg te nemen, en door meerdere toenadering van de burgers in den staat, de rust en vrede te bevorderen en te bevestigen. Er werd

¹⁾ Mr. de Grez, over het Regt van Gratie volgens ons tegenwoordig staatsregt, p. 25.

dan eene volkomen amnestie uitgevaardigd «voor alle misdrijven en excessen, welke hunnen oorsprong aan verschillende gevoelens over staatkundige onderwerpen alleen verschuldigd zijn, mitsgaders dezulken, welke zonder dat verschil niet zouden zijn, noch hebben kunnen worden bedreeven, en zulks voor zoo ver dezelve zijn begaan voor den 31. Julij dezes jaars, of de eerste zitting van het constitutioneel vertegenwoordigend ligchaam, mitsgaders om eenige andere beschikkingen van rechtvaardigheid te maaken. Voor eerst. Allen, welke wegens hunne gevoelens en gedragingen in het staatkundige na de staatsomwenteling van den jare 1795, gehad en gehouden, bij eenige proclamatiën, publicatiën, decreeten, of andere politieke besluiten, in hunne eer en goeden naam mogten zijn aangevallen, hetzij onder algemeene aantijgingen, hetzij onder de meer bepaalde beschuldiging van misdaden, welke zijn onbewezen gebleeven, en voor zoo ver het een en ander van geen rechterlijk vonnis of procedures is gevolgd geworden, voor zoo veel des noodts, te ontheffen van allen blaam, welke mogt worden gerekend uit voorschreeven hoofde, op dezelve te hebben berust, of te zijn blijven berusten; willende dat alle degeenen, welke zich in de termen van deezen Articul zullen bevinden,

worden beschouwd even als of nimmer eenige politieke dispositie of verklaring, ten hunnen nadeele ware gevallen of gedaan» ¹⁾).

Uit het bovenstaande zal men, geloof ik, genoegzaam den geest van deze proclamatie kunnen opmaken, die, hoe volkomen zij genoemd werd, nog eenige uitzonderingen bevatte, noodzakelijke gevolgen van de toen bovendrijvende staatkunde.

Intusschen was cenige weken voor de uitvaardiging der proclamatie iets gebeurd, dat tevens tot het ontwerpen van deze schijnt medegewerkt te hebben ²⁾).

Er was namelijk een zamenzwering ontdekt, welke ten doel had het bewind, dat 12 Junij 1798 vernietigd was geworden, te herstellen.

De hoofdschuldigen waren Cornelis van der Hoeven en Jan Eijkenbroek, die zich te Parijs ophoudende, door middel van een derde te Brussel, briefwisseling hadden gehouden met eenige onverzoenlijken hier

¹⁾ Volledige verzameling der publicatien, IIIe deel, n^o. LXIII.

²⁾ „En verder zoodaanige schikkingen maken, als het meest geschikt zijn, om alle *nieuwe* verkrachting der staatsregeling, mitsgaders alle poogingen tot het ondermijnen of omverwerpen van de thans gevestigde constitutioneele orde van zaaken op het krachtigste tegen te gaan”. Publicatie, eodem.

Z. Memorien van rechten in zake der burgers C. v. d. Hoeven en J. Eijkenbroek, (door Mr. G. Beelaerts v. Blokland) en aldaar het berigt van den hove van justitie over de voormalige gewesten Holland en Zeeland.

te lande, om met medewerking van velen dezer het bestaand Gouvernement omver te werpen.

Vooraf door verdraaide voorstellingen van 's lands toestand aan het fi ansche bewind gedaan, trachtten zij aan het hier te lande in kracht zijnde regeeringsstelsel afbreuk te doen.

Gevangen genomen zijnde werden zij veroordeeld tot de straf van het *zwaard over het hoofd*, twaalf jaar confinement gevolgd door een eeuwige bannissement, en een hunner medepligtigen P. J. de Visser tot vijfjaar confinement en gelijk bannissement.

De straf zou voltrokken zijn geworden zoo niet op verzoek van eenige burgers, het Wetgevend Lichaam, den 22. December 1799, surcheance verleend had.

Na de opening van de extra-ordinaire vergadering der Eerste Kamer, op Zondag den 22. December, communiceerde de President (Couperus). «Dat hij zich verplicht gevonden had de leden extra-ordinair op te roepen, ten einde te delibereren over een op den vorigen avond door twee burgers aan hem overhandigd request, terwijl hem nog op dezen dag een tot hetzelfde einde tenderend request door twee burgers van Botterdam was ter hand gesteld, dat van zulk een pressanten inhoud was, dat hij

gemeend had, nog heden te moeten vergadering beleggen».

Het eerste request had de strekking, de Eerste Kamer te verzoeken, dat de zaak van C. v. d. Hoeven en Jan Eijkenbroek nader mogt worden onderzocht en daar het vonnis zoo spoedig voltrokken stond te worden, surchéance te verleenen.

Het tweede verzocht dat het der Kamer behagen mogt, alle de om politieke misdaden zich in hegtenis bevindende personen te relaxeren, en inmiddels surchéance van executie te verleenen».

De President zeide, nadat hij de stukken had doen voorlezen, het volgende: Burgers Representanten! uit de particuliere discoursen, welke ik met de inleveraars van deze requesten heb gehad, heb ik zeer duidelijk kunnen opmaken, dat zij in de daad met die sentinienten bezielde zijn, welke in deze stukken doorstralen, Ik heb echter gelijktijdig kunnen voorzien, dat deze verzoeken oppositie in deze vergadering zouden vinden, en zoo iemand, Burgers Representanten! tegen het vernietigen van eenig rechterlijk vonnis is, ben ik het gewis; dan daar het waarheid is, dat in een land en in een tijdstip waarin revolutie op revolutie volgt, politieke misdaden kunnen ontstaan, en de tusschenkomst van den wetgever hierin van een goed gevolg kan

zijn, zoo heb ik mij verplicht gevonden, om, zonder voor als nog van de zaak ten principale te spreken, ter deliberatie dezer vergadering te brengen, of er termen zijn, om in dezen eene provisioneele surchéance te verleenen, terwijl wij nader zouden kunnen onderzoeken of er zoo kort na het onlangs gehouden plechtig Nationaal feest, en ter voldoening van de heilzame oogmerken waarmede hetzelfde gehouden is, geene favorabele dispositie in deze zoude kunnen worden genomen.

Pompe van Meerdervoort, ofschoon het in hoofdzaak met den Voorzitter eens zijnde, vermeent toch nog een anderen grond te kunnen aanvoeren, en toont vervolgens aan «dat het tijdstip tot zodanige ostensibele straoeffening van politieke misdrijven niet zeer gelukkig is gekozen, als zijnde juist zo kort na het jongste feest.

Het vertegenwoordigend Ligchaam heeft het regt van gratie en daar nu alle strafbepalingen het welzijn der maatschappij ten oogmerk moeten hebben, en deze, de maatschappij namelijk, door het confinement en bannissement, een gedeelte der toegewezene straffe, voor de gedetineerden genoegzaam is gewaarborgd, zo kunnen, mijns inziens, de termen tot de mitigatie der straffe of remissie van het ostensibele gedeelte daarvan genoegzaam en vol-

doende worden gevonden, uit het belang dat de maatschappij heeft om de gemoederen van alle patriotten zooveel mogelijk te vereenigen, en daarom soortgelijke ostensibele straffen voor *politieke misdaden* te remitteeren, aangezien zij geen andere dan nadeelige uitwerking, menschkundig berekend kunnen hebben; — en wanneer dus het vertegenwoordigend Ligchaam, door een bericht aan den rechter legaal was geïnformeerd, dat de zaken der politieke gevangenen alzo waren als zij bij de requesten zijn genarreerd, komt mij het vertegenwoordigend Ligchaam, op grond der staatsregeling voor, daar allezins toe bevoegd te zijn; ér zoude dus mijns inziens aan 't Hof van Holland en Zeeland behooren gevraagd te worden berigt, of de twee gevangenen bedoeld, alleen wegens politieke misdaden waren gevonnisd, en ten 2. of de straf bestond zoo als bij de requesten is genarreerd, en inmiddels en hangende dat berigt en de deliberatien daarover, de provisioneele surchéance der executie zoude behooren gedecreteerd te worden.

Het kamerlid Steijn Parvé merkt op dat het delibereren over de twee adressen strijden zoude tegen de goede order der wetten en het constant gebruik, een verzoek om voor een ander, die zig zelfs kan en behoort te adresseren, wanneer hij zulks begeert,

eene weldaad te obtineren is ongerijmt en door ons te meermalen of buiten deliberatie gehouden of althans van de hand geweezen.

Surcheance te verleenen, zonder dat er een bepaald verzoek ten principaale is bijgevoegd is ongehoord, dan kon ieder de justitie ophouden en in haaren loop stremmen».

De president doet opmerken, dat hij «niet geproponeerd heeft de vonnissen te annulleeren op de in de requesten voorkoomende gronden, maar tot het verleenen van surcheance, op gronden van zijn prae-advis».

Ook Leemans vindt het tegen de gewoonte van de Kamer, die nooit plagt te delibereren over requesten door iemand ten behoeve van derden ingezonden.

Appelius is het met de vorige sprekers eens «betrekkelijk den aart der deliberatien over de voortgebragte requesten, doch zonder even zeer in te stemmen met de gevolgen uit deze gronden getrokken.

Maar zoo de vorige sprekers meenen, dat met de conclusie, waartoe zij gekomen zijn, de zaak afgedaan is, zoo schijnt hem echter toe dat zulk eene executie in zulk een tijdstip als thands niet geheel onverschillig kan worden beschouwd.

De tijdsomstandigheden leiden er voornamelijk toe om in de misdaad van de veroordeelden, grond te vinden tot remissie van een gedeelte der straf, bij aldien zij zich daartoe tot de vergadering verwoegd hadden.

Nu zeggen eenige; zij hebben dit niet gedaan, derhalve vervalt het geheele raisonnement.

Neen, zegt Appellius, dat moet ik tegenspreken «en wel uit hoofde van de omstandigheden in welke zich ons vaderland bevindt, van het wanvoegelijke om thans die publieke straf, tot welke de gedetineerden veroordeeld schijnen aan hun te infliggeeren».

Men moet gedachtig zijn aan de woelingen der laatste jaren; aan het fecst kortelings gevierd, en «onder anderen geschikt ter bevestiging van eendragt onder alle de Patriotten. Wie is er, die niet zoude wenschen medetewerken tot bereiking van dit doel?

Is dit zoo, dan moet men de publieke strafachterwege laten, die, zonder iets tot de zekerheid der maatschappij toe te brengen, slechts strekken zoude, om onaangename voorvallen op nieuw te herinneren.

«Welk patriot toch kan eene publieke terechtstelling, van welke de uiterlijkheid alleen de straf uitmaakt, aangenaam zijn, zo geene laage wraak-

zucht in zijn hart heerscht, wanneer de voorwerpen dezelve menschen zijn, die dezelfde gevoelens met hem beleden, en die, wel is waar wegens misdaad, maar wegens een misdaad, tot welke overdrevenheid van gevoelens kan hebben bijgedraagen, het schavot moeten beklimmen; hoezeer moeten tegenstanders der tegenwoordige orde van zaken niet juichen, welke in zulk eene straoefening meer de blijken van verdeeldheid onder de patriotten, dan de beteugeling van misdaad, dan de zorg voor de veiligheid van den staat zullen vinden? hoe veelen zullen zich bij de remissie eener openbaare straf niet verblijden, om dat zij daarin bij het Vertegenwoordigend Lichaam een blijk van die gematigdheid zonder lafheid vinden zullen, welke alléén de partijen kan bevredigen, en de gelukszon voor ons vaderland doen herrijzen? Ik herhaale dus, dat ik alle redenen vinde, niet om der delinquanten wil, maar om het algemeen belang, om, met het verleenen van surcheance, te onderzoeken, in hoe verre reden zij, in den aart der misdaad, om de publicke straf te remitteeren; en vereenig mij dus met de conclusie van den burger representant Pompe van Meerdervoort, om van den hove bericht te vraagen, of zulk een straf zij geïnfligeerd, wegens misdaden, die pure politiek zijn.

«Ook ik,» sprak daarop de burger representant M. C. van Hall, «kan, evenals de burger Leemans, na gehoord te hebben de gedachten van den burger Steijn Parvé, zeer kort zijn. Ik heb mij altijd voor gesteld, dat de staatsregeling eene grenslijn had getrokken tusschen de onderscheidene Machten van Wetgeving, Uitvoering en Justitie; dat daarin voornamelijk de waarborg van der burgeren vrijheid en zekerheid gevonden wierd, en dat dan eerst, wanneer de politieke macht op de justitieele invloed verkreeg, of wanneer zij haar belemmerde, de slavernij des volks nabij was.

«Het is waar, de staatsregeling kent bij het 50. articul aan het Vertegenwoordigend Lichaam het vermogen toe, om gratie te verleenen: maar in de beoordeeling hiervan mogen wij niet willekeurig handelen: hieromtrent moeten wij regelen en vormen in het oog houden, zonder welke alles in de maatschappij willekeur en onzekerheid worden zoude; — terwijl dan eerst het schoone recht van gratie door ons mag worden uitgeoeffend, wanneer de omstandigheden, die de misdaad hebben verzeld, ons daartoe roepen, anders begaan wij eene wreedheid tegen de maatschappij; dan hier kennen wij noch de misdaad, noch de omstandigheden; het zijn alleen bloote geruchten, waarover wij thans

delibereeren. Men zegge niet, dat het verleenen van surcheance, van eene op hande zijnde executie, en geenzins het geeven van gratie of remissie van straf het voorwerp is van onze deliberatien: want behalven dat het verleenen van surcheance eene soort van gratie is, zijn wij nimmer gewoon om haar te verleenen, dan op het verzoek van de gecondemneerden zelve: hier echter wordt voorgesteld om dezelve te geeven ten verzoeke van derdens, die de zaak zoo min als wij kunnen. Op deze gronden is het derhalven, hoe gaarne ik wenschte, dat wij over een geval als dit zo kort na het jongst gevierde feest niet behoeften te raadplegen, dat ik mij noch met het prae-advis van den president, noch met de gevoelens van de burgers Appellius en Pompe van Meerdervoort kan verenigen, maar mij verplicht vinde, om mij tegen dezelve te verklaaren; en ik worde te meer hier toe gedrongen, daar, indien de gevoelens door mij bestreden, de gevoelens van deze Kamer worden mogten, wij dan op het eigen oogenblik verklaaren, dat wij bevorens ten opzigte van anderen, die in een gelijk geval zich bevinden, onrechtvaardig hebben gehandeld. — Ik concludeere dus, dat deze requesten geen onderwerp onzer deliberatien kunnen uitmaaken».

Na vele discussien, wier mededeeling ons bestek

zoude overschrijden, werd bij appel nominaal met 39 tegen 13 stemmen besloten «t verzoek bij de voorsz. requesten, te wijzen van de hand, te verleenen provisioneel surcheance van zoodanige vonnissen, als uit hoofde van politieke misdaden op morgen alhier in den Hage ter executie gelegd zouden worden, en verder den president te verzoeken, op morgen, aan de vergadering een voordragt te doen, hoedanig op de meest gepaste wijze zoude kunnen worden onderzocht, of'er termen voor deze vergadering voorhanden zijn, om aangaande die persoonen, welke uit hoofde van politieke misdaden alhier zijn gedetineerd, eene favorabele mesure te nemen, en is dit besluit zonder resumtie ter sanctie gezonden aan de Tweede Kamer.

De president der Tweede Kamer (Vitringa) zegt in de buitengewone zitting, die ten gevolge van het bovenvermelde, aanstonds belegd was geworden, dat hij reeds voor eenige dagen van den president van het hof van justitie, vernomen had dat de dag van morgen (Maandag) bestemd was ter executie van van der Hoeven e. s.

Dat hij dit niet van zóó groot gewigt gerekend had om terstond aan de vergadering mede te deelen, doch dat hij dit thans op legale wijze moest doen, «dewijl het voorgevallene in die zaak hem in de

verplichting had gebragt, om de Kamer op dezen buitengewoonen tijd bijeen te roepen, als zijnde twee adressen van burgers, in den Haag en te Rotterdam woonachtig, zich op onderscheidene gronden voor de gemelde gevangenen interesseerende, in eene buitengewoone zitting van de eerste Kamer, heden morgen aldaar ter tafel gebragt, met zodanig gevolg, dat de gemelde Kamer, wel de verzoeken, bij die requesten gedaan, heeft van de hand gewezen, maar niettemin bij een onverwijld besluit, de surcheance van de bepaalde executie heeft gedecreteerd, zo als van dat alles bij de lecture van de gemelde stukken zoude blijken».

Nadat de secretaris de requesten voorgelezen heeft, wijst de president er op, dat uit die voorlezing blijkt, dat de Eerste Kamer door die adressen aanleiding hebbende bekomen, om te veronderstellen, dat deze sententien waren geveld wegens politieke wanbedrijven of misdaden tegen den staat, zij vervolgens begrepen heeft, dat nader zoude moeten worden onderzocht, of er *al* of *niet* gepaste termen aanwezig zouden zijn, voor eene tusschenkomst van het vertegenwoordigend Lichaam, om eenige remissie van de straffen, waartoe de gevangenen gecondemneerd zijn, te verleenen, en dat zij, ten einde deze zaak inmiddels niet uit haar geheel zoude gebragt worden,

had besloten, om de executie, die anderzints op morgen voortgang zoude moeten hebben, provisioneel te surcheren.

Vervolgens brengt de President in omvraag, «of de vergadering de onverwijde noodzakelijkheid aan het hoofd van dit besluit geplaatst gelieve te bekrachtigen.

Hiertoe eenparig besloten zijnde brengt de President het besluit zelve in omvraag.

De burger-representant van Lennep, kan, al wil hij ook geene reflectien maken ten opzichte van de vorm van het besluit, zich met de conclusie niet vereenigen.

Hij vindt het verleenen van surcheance op verzoek van derden, eene zaak van zulke bedenkelijke gevolgen, dat hij geen zwaarigheid maakt, om te concluderen tot het niet bekrachtigen van dit besluit.

Het Kamerlid Busch, had zich, reeds vooraf van de te verwachten deliberatien verwittigd, reeds voorbereid tot bekrachtiging te stemmen, altijd in de gedachte dat de gecomdemneerden zelf het request hadden aangeboden, maar plotseling hoort hij tot zijne verwondering, dat derden de aanbieders waren der verzoekschriften.

Ten slotte acht hij de reden, aangevoerd door de Eerste Kamer tot het verleenen van het besluit:

bevordering der harmonie en vereeniging van verschillende partijen, niet krachtig genoeg, om genoegzamen grond op te leveren, tot het surcheren der executie van een reeds geslagen vonnis en stremming van de uitoeffening des rechts.

Een ander lid, Roest, meent dat hier niet te oordeelen valt over het misdrijf en geslagen vonnis, maar alleen over de gronden, waarop de Eerste Kamer het stellig besluit der surchance gevestigd heeft.

Doch spreker heeft te vergeefs naar eenige dadelijke gronden voor het besluit gezocht.

Ook hij kon niet tot de bekrachtiging stemmen.

De President doet opmerken dat de Kamer thans niet delibereerde over het verleenen van gratie, maar over een provisioneel artikel van executie; den grond van het uitstel moest men daarin zien, dat de Eerste Kamer op een daartoe morgen te doen voorstel van haren President, zoude delibereeren en bepaalen, op welke wijze nader zoude worden onderzocht, of er *al* of *niet* gepaste termen voorhanden waren, voor eene tusschenkomst van het Vertegenwoordigend Lichaam in het geval voorhanden, en dat inmiddels moest gezorgd worden, dat deze deliberatien niet vruchteloos wierden gemaakt enz. Nadat nog een tweetal leden het

woord gevoerd had, werd, op voorstel van den President, bij appel nominaal, het besluit der Eerste Kamer, met 14 tegen 7 stemmen bekrachtigd. 1).

In de vergadering van Dingsdag, 24 December, is op voordragt van den President bij appel nominaal besloten, om van het Hof, aangaande de drie gesententieerden, bericht en consideratie te vragen.

Het hof gaf in allerbeleefdste termen, een ongunstig berigt o. a. ook op grond dat de verzoeken om remissie aan de Eerste Kamer gedaan «tot niets minder strekten, dan dat het Vertegenwoordigend Ligchaam, en dus de representative souverain tot een object van deszelfs nader onderzoek zoude maaken, eene zaak, welke door een rechterlijk gewijsde was afgedaan; deeze verzoeken leggen de weinig opgeklaarde denkbeelden der teekenaars te duidelijk aan den dag, dan dat wij die zouden behoeven te ontwikkelen of te wederleggen» 2).

Ook kwam het hof op tegen het Decreet waarbij surcheance verleend was.

«Zoo het waar is,» sprak het, «dat in de *volstrekte*

1) Cf. Dagverhaal der Handl. v. h. Vert. Lichaam enz. VIe deel, pag. 901—912.

2) Mem. van Rechten der Burg. Corn. v. d. Hoeven enz. Besluit van den Hove van Justitie.

onafhankelijkheid der rechterlijke macht, het voornaam bolwerk der algemeene zekerheid en vrijheid gelegen is; — zoo het waar is, dat alle politieke invloed op de rechterlijke macht, 't zij rechtstreeks, 't zij zijdelings, voor den staat nadeelig en voor de vrijheid en veiligheid van elk ingezetene gevaarlijk is; — zoo het waar is, dat eene onbelemmerde uitdeeling van onkrenkbaare gerechtigheid, de sterkste steun der maatschappij is: en dit alles is boven tegenspraak, — dan ook meenen wij te mogen vaststellen, dat het bedoeld decreet van surchance ('t zij met eerbied gezegd) niet geheel met deze onbetwistbaare waarheden overeenstemd.

En eindelijk nog dit: waar zou het heen met de burgerlijke vrijheid, — waar met de zekerheid en veiligheid? — waar met de orde in de maatschappij? — waar met de gelijkheid in rechten, indien de souveraine vergadering in elk geval, 't welk door des rechters vonnis beslist is, nog zoude mogen nagaan, of deeze beslissing zoodanig als zij is, wel met het belang der maatschappij strookte? Zou dit niet in de daad zijn eene herziening van het rechterlijk vonnis? zou dit niet eindelijk ten gevolge hebben, ja, zou het niet reeds zijn, eene inéénsmelting van magten, welker gevaar de ontvinding onzer tijden nodeloos maakt voor te stellen.

Neen, de overweging, wat het belang der maatschappij vorderd, *behoord den Wetgever dan bezig te houden, wanneer hij zijne wetten maakt*, dan moet hij naauwkeurig nagaan, wat dit belang voorschrijft, — dan moet hij wikken en wegen, in welke betrekking de misdaad tot de veiligheid der maatschappij, en tot deeze de straf staat — daartoe behoord vooral in tijden van tweespalt en verdeeldheid (wij erkennen dit gaarne) eene groote maate van wijsheid en voorzichtigheid; dit echter is des Wetgevers plicht, *maar, wanneer hij eens de Wet gegeven en openlijk bekend gemaakt heeft — wanneer hij daardoor heeft getoond die wet tot een rigtsnoer*, zoo voor elk lid der maatschappij in zijn burgerlijk, als voor den rechter in zijn rechterlijk gedrag te hebben daargesteld, en het alzo de plicht is van elk burger te gehoorzaamen, en van den rechter om der overtreder te straffen, — *dan is het ook voor den Wetgever zelven eene geheiligde verplichting, de rechterlijke vonnissen, uit krachte der wet geveld, te doen eerbiedigen.*¹⁾

Welke wetten toch zullen immer heilig zijn en

¹⁾ Men denkt bij deze zinsneden onwillekeurig aan de woorden van Beccaria: *Que les lois soient donc inexorables, que les exécuteurs des lois soient inflexibles; mais que le législateur soit indulgent et humain.*

betragt worden, wanneer het eenmaal onzeker word, of hij, die dezelve overtreed, de daarbij gestelde straf wel ondergaan zal? wanneer elk kan vooruitzien, dat nog immer zal worden nagegaan, niet of zijn daad tegen de wet aanloopt, niet of hij ten tijde van 't verrichten zijner daad misdreven heeft, maar, of, op 't oogenblik, dat van zijn misdaad ten volle blijkt, en hij daarom reeds ter straffe verwezen is, het belang der maatschappij wel toelaat dat hij gestraft worde. — Zoo het waar is, dat de zekerheid der straffen de beste waarborg voor de voorkoming der wetten is, en de onzekerheid daarentegen de meeste aanleiding tot overtreding geeft, gelijk dit niet te ontkennen is, dan is zoodanig gedrag van den wetgever, 't welk wij thans bestrijden, in de daad wreedheid tegen de maatschappij en tegen elken volgenden overtreder» 1).

Den tweeden Januarij werd door de Eerste Kamer eene commissie belast, om advys uit te brengen «of en in hoe verre, ter bevordering van het alge-

1) Beccaria, des delits et des peines. Si la clemence est la vertu du législateur et non de l'exécuteur des lois, si elle doit éclater dans le Code et non dans jugemens particuliers, si on laisse voir aux hommes que le crime peut se pardonner, et que le châtiment n'en est pas toujours la suite nécessaire, ou nourrit en eux l'espérance de l'impunité; on leur fait regarder les supplices non comme des actes de justice, mais comme des actes de violence. § XX.

meen belang des vaderlands» eenige remissie van straf kon verleend worden met betrekking der personen C. v. d. Hoeven c.s. ¹⁾).

Later werd nog eene generale amnestie uitgevaardigd en wel die van 25 Maart 1801 en nog later in eene generale amnestie van 16 Augustus 1802 werden ook diegenen begrepen, die bij de voorgaande waren uitgesloten, omdat zij na de omwenteling van zaken, in 1795, uitgeweken waren geweest. enz.

Alle crimineele procedures, over zaken, uit verschil van staatkundige gevoelens, oorspronkelijk, en welke alsnog bij den regter aanhangig zijn, zouden van stonden aan ophouden, en, zoo rasch de beschuldigde, met eene regterlijke verklaring

¹⁾ Deze commissie zeide o. a. dat zij zich verplicht zag „eene zwaarigheid, die welligt bij den een of anderen opkomt uit den weg te ruimen, namelijk of de vergadering wel gratie kan verleenen aan zulken, die het niet begeeren, ten minsten niet vraagen. De commissie heeft gemeend dat het niet-verzoeken om gratie, in deezen haar niet behoorde terug te houden van een favorabele dispositie; dewijl zij van begrip is, dat de vergadering zeer wel uit haar zelve eene gratie kan verleenen, zonder daartoe geadiëerd te zijn, gelijk de aart der zaak leert, en door veelvuldige Amnestien bevestigd word — dat de edelmoedigheid vooral niet minder is, als ze uit eigene beweging, dan op verzoek gegeven wordt — dat de Vergadering in zooverre zij het algemeen belang des Lands, hier werkelijk bevordert, daarvan niet behoort af te zien, omdat ze niet geadiëerd wordt, vermits dan het heil des Lands daarvan afhankelijk zoude worden gemaakt.” Zie verslag der commissie, bestaande uit de heeren Huber, Leemans, Appellius, van Bennekom en Werner, in de Memorie van Rechten enz.

voorzien zou zijn, dat zoodanig vonnis alleen geslagen is ter zake van daden, uit verschil in staatkundige begrippen ontstaan, beschouwd worden, als nimmer ondernomen.

«Dat, cindelijk, geene crimineele actien, verder, door de openbare aanklaagers binnen deeze republiek, ter zaake voorschreeven, zouden mogen worden begonnen, en voortaan alle procedures van dien aart, zich, zouden moeten bepalen tot daden, gepleegd na het emaneren der hier van te doene publicatie, alles echter met dien verstande, dat, door de vernietiging der voorschreevene vonnissen, procedures en actiën, de gesententiëerden en beschuldigden zoo min bevoegdheid bekomen, om restitutie van proceskosten te vorderen, als om in zoodanige politieke of militaire bedieningen te worden hersteld, welken zij te vooren in deze republiek hebben bekleed» ¹⁾.

Het Wetgevend Ligchaam ontleende tot het geven van deze amnestie, de bevoegdheid, aan artikel 53 der staatsregeling van 1801.

In dit artikel werd dit regt toegestaan onder

¹⁾ De amnestie van 25 Maart 1801 te vinden in de Volledige Verzameling der Publicatien. VIII^e deel, n^o. CCXLI, die van 16 Augustus 1802. N^o. CCCXXVII.

voorwaarde, dat men eerst het advies zoude innemen van het Nationaal Gerechtshof, met deze restrictie, dat het Wetgevend Ligchaam alleen kan geven absolutie en remissie van straffen, *bij rechterlijke sententien opgelegd.*

In het zeer leerstellig ontwerp van Elout en Donker Curtius vinden we uitvoerige bepalingen gegeven aangaande amnestie en vergiffenis welke laatste onderscheiden wordt in algemeene en bijzondere, art. 31, terwijl vervolgens de bijzondere nader verdeeld wordt in uitwissing (abolitie) en genade (pardon) art. 43.

Over het algemeen, zeggen de ontwerpers, mengt zich de hoogste magt niet in de rechterlijke beslissingen, deze toch zijn niet anders dan de toepassing der wetten op voorkomende gevallen.

Maar er kunnen gevallen voorkomen, waarin zij, uithoofde van een dringend algemeen belang, gebiedt, dat zekere daden, of in het geheel niet, of minder, dan de wet voorschrijft, gestraft worden.

Wij zien derhalve dat de beschuldigingen ook door de tusschenkomst der hoogste magt ophouden.

Deze tusschenkomst is zoodanige gunst, door welke de hoogste magt, van de straffende wetten en rechterlijke beslissingen, ontslag verleent.

Heeft deze tusschenkomst plaats dan geschiedt dit of door een gebod van algemeene vergetelheid,

of door eene eigenlijke vergiffenis (art. 17—21).

Artikel 22 van het ontwerp geeft eene omschrijving van amnestie, het is, luidt het, die gunstige tusschenkomst der hoogste magt, bij welke zij verklaart, dat zekere bedrijven moeten gehouden worden als niet bedreven, zonder nader onderzoek omtrent haren misdadigen of onschuldigen aart.

In tijden van burgerlijke tweespalt en oneenigheden komt zoodanige verklaring voornamelijk te pas, dan wordt zij door het algemeen belang aangeraden.

Hoe algemeen hare benaming ook luide, die vergetenheid bepaalt zich tot daden, door welke de uitwendige of inwendige veiligheid van den staat benadeeld of in gevaar gebragt is.

Het bedrevene moet derhalve niet uitdrukkelijk als misdaad worden opgegeven, maar als behorende tot daden, welke, zonder eenig onderzoek naar haren aart, aan de vergetenheid moeten worden toegewijd.

Daar het doel van zoodanige gunst is de bevordering van eensgezindheid, moet haar eene groote ruimte en eene zachte strekking gegeven worden.

Zoodanige algemeene vergetenheid baat allen, die in de twisten betrokken zijn.

In tijden van burgerlijke tweespalt doet de hoogste magt de verschillende partijen in dezelfde gunst deelen.

Maar hoe mild de ontwerper deze gunst wenschte toegepast te zien nimmer mogt hij toelaten dat daarvan misbruik gemaakt wierd, zoo zouden allen uitgesloten zijn, die zich gedurende de twisten aan altijd strafwaardige daden hebben schuldig gemaakt als doodslag, plundering, diefstal en dergelijke misdaden. (Art. 23—29).

Zie stukken door de commissie tot het ontwerpen van een algemeen burgerlijk en lijfstraffelijk wetboek, overgegeven aan het staatsbewind der Bataafsche Republiek; enz. In den Haag, ter staatsdrukkerij, 1804.

HOOFDSTUK VI.

In artikel 29 van de staatsregeling van 1805 wordt de magt tot het verleenen van gratie, abolitie en remissie toegekend aan de vergadering van Hun Hoogmogende, en wel op voordragt van den raadpensionaris, na ingenomen advies van het nationaal gerechtshof.

Ik geloof met Mr. de Grez dat uit de redactie genoegzaam blijkt dat noch de raadpensionaris, noch de vergadering van Hun Hoogmogenden zich naar het advies van het nationaal gerechtshof behoeften te regelen.

«Men vond hier ook de beperking terug dat geen gratie mag verleend worden dan van straffen bij regterlijk vonnis opgelegd, hier konden dus ook geene geregtelijke vervolgingen geschorst worden».

Ook deze staatsregeling zou het lot harer voorgangster deelen, en slechts van korten duur zijn.

Lodewijk Napoleon tot koning van Holland *benoemd* zijnde, moest de staatsregeling natuurlijk geheel evenredig gemaakt worden aan het nieuwe regeringstelsel, en daar men bij het doorworstelen van de verschillende constitutien langzamerhand gekomen was tot de gewoonte om het regt van gracie aan het hoofd (physique of moreel) van den staat te geven, zoo volgde heel geleidelijk de bepaling van artikel 38 Const. van 1806, waarbij dat regt den koning werd toegekend.

«Niettemin vermag hij dat regt niet oefenen, dan na alvorens de leden van het nationaal gerechtshof in geheimen rade te hebben gehoord» ¹⁾.

Tevens lette men op eene tweede beperking, namelijk alleen van straffen, bij regterlijke vonnissen opgelegd.

De grondwet van 1814 kent het hier behandelde regt toe aan den soevereinen vorst.

Art. 49 dezer grondwet luidt aldus:

De soevereine vorst verleent gracie, abolitie en remissie van straf, na ingenomen advies van den Hoogen Raad der Vereenigde Nederlanden.

Volgens artikel 67 der Grondwet van 1815 had

¹⁾ Cf. art. 392 van het Crim. Wetboek van 1809.

de Koning «het regt van gratie na ingenomen advis van den Hoogen Raad der Nederlanden».

Deze beperking is echter overbodig, want hetzij het ingenomen advis gunstig of ongunstig luidde, voor den Koning was het niet verbindend,

Onder gratie zijn hier ook begrepen amnestie en abolitie, want volgens het Journal van van Raepsaet besloot de commissie van 1815 te schrijven:

Le Roi, en vertu du droit de Grâce, accorde abolition, remission, et commutation de peines», hetwelk eene zeer goede omschrijving is van het woord gratie in den ruimsten zin genomen ¹⁾).

In art.kel 66 van onze tegenwoordige Grondwet komt het regt van gratie wederom beperkt voor.

Het artikel luidt aldus:

De Koning heeft het regt van gratie van straffen door regterlijke vonnissen opgelegd.

Wanneer het veroordeelingen betreft tot drie jaren gevangenis en daar beneden en tot geldboete, hetzij te zamen, hetzij afzonderlijk, oefent de Koning dat regt uit, na gehoord advys van den regter, die

¹⁾ Mr. de Grez, Regt v. Gratie, p. 29.

Bij deze verrassende verscheidenheid van staatsregelingen, moet het, dunkt mij, vrij wonderlijk zijn toegegaan, met den politieken eed, wier afschaffing toen wel eene question brulante moet geweest zijn.

het vonnis heeft gewezen; in de overige zaken, na gehoord advys van den Hoogen Raad.

Amnestic en abolitie worden niet dan door eene wet toegestaan.

Art. 66. I. «De zekerheid van regt», zeide de mem. van toel., «vordert evenzeer als het natuurlijk begrip *van gratie*, de *bepaling* die voorgesteld wordt, in het eerste lid van het artikel bij te voegen. — Tot de zeer buitengewone magt oefening, die in *abolitie* en *amnestic* ligt, mag slechts *de wetgever* bevoegd zijn. — Een advys van den regter, moet *gratic-verleening* steeds voorafgaan. Ten einde echter de Hooge Raad niet uitsluitend belast blijve, met het advysecren op de tallooze verzoeken, door het gebruik tot hiertoe van het regt van gratie gemaakt, bovenmate vermenigvuldigd, stelde de regering voor, in zake van veroordeelingen tot drie jaren gevangenis en daar beneden en tot geldboete, hetzij te zamen of afzonderlijk, het advys in te winnen van den regter die het vonnis heeft gewezen en die in zulke zaken vooral verdient te worden gehoord. — Het artikel omvat alle, en dus ook de *militaire* strafvonnissen, zoodat het onnoodig is, van deze afzonderlijk te gewagen.

[Volgens art. 2 van het ontwerp n°. V van 8 Maart 1848, zoude art. 66 Grw. 1840 dus worden

veranderd: «De koning heeft het regt van gratie. Wanneer het veroordeelingen betreft tot eene zwaardere straf dan van 3 jaren gevangenis, oefent hij dat regt uit, na genomen advys van den hoogen raad der Nederlanden». — «Wanneer», luidens de memorie van toelichting, «het verzoek veroordeelingen van minder aanbelang betreft, veroorzaakt de verpligting om daarover *altijd* den hoogen raad te hooren, een groot oponthoud, nadeelig evenzeer voor de goede toepassing van het regt, als voor den veroordeelde zelven. De hooge raad wordt daardoor ook, bij al deszelfs zoo menigvuldige en gewigtige bemoeijenissen, noodeloos met werk overladen».]

II. In het voorloopig verslag werd gevraagd, «of het regt van *gratie* ook dat van *commutatie* in zich vervat; met andere woorden, of de koning b. v. eene criminale straf in eene correctionele kan veranderen. Tegen zoodanig eene uitlegging had men geen bezwaar; maar men achtte het wenschelijk dat de te dezer zake meermalen gerezene twijfeling eens voor al word opgelost».

III. De regering was bij hare antwoorden van oordeel, «dat hij die het *meerdere* kan, ook tot het mindere in dezen moet geacht worden bevoegd te zijn; dat hij, die eene straf *geheel of ten deele kan kwijtschelden*, haar ook tot verzachting, *van aard*

en gedaante kon veranderen, zoodat het niet twijfelachtig is, of de koning kan eene criminele straf in eene correctionele, bij wijze van gratie, veranderen»¹⁾.

Mr. J. R. Thorbecke zegt dat de commissie van 1814, als men art. 49 der Grw. van 1814 legt nevens art. 47 der schets van Hogendorp en art. 38 der Constitutie van 1806, met het laatste schijnt te rade gegaan te zijn. Ook de Staatsregel. v. 1805 art. 29 en v. 1801 art. 53, volgens welke aan het wetgevend ligchaam behoorde, wat art. 38 der Const. v. 1806 aan den koning opdroeg, eischen voorafgaand advys van het nationaal gerechtshof; de Staatsregeling v. 1798 art. 50, onder welke geen vast hoog gerechtshof bestond, voorlichting door de consideratien en het *gunstig* advys van den regter, *aan wien de zaak behoort*. In de commissie v. 1815 besloot men, volgens het verhaal van Raepsaet, te schrijven: «Le roi, en vertu du droit de grâce accorde abolition, rémission et commutation de peine» etc.

Het moge waarschijnlijk kunnen worden gemaakt, dat men door ons artikel 66, als eene loutere zamen-trekking van art. 49 der Grondwet v. 1814 vergeleken met art. 38 der Constitutie van 1806, den

¹⁾ Voorduin, Geschiedenis en beginselen der grondwet, ad. art. 66.

koning de bevoegdheid meende op te dragen tot ontheffing niet van de gevolgen der veroordeeling alléén, maar van *alle* wettelijke gevolgen van het misdrijf. Is die waarschijnlijkheid hier genoeg?

Gedoogt, ja eischt het woord niet, dat men het slechts vatte in dien enger, oorspronkelijken en meest natuurlijken zin, waarin het regt van gratie *gemeentlijk* wordt geoefend, in dien van kwijtschelding van straf? Kan er *eigenlijk* van gratie sprake zijn, zoo lang geen regterlijk vonnis schuld en schuldige en strafbaarheid wettig deed blijken? In het engelsche regt heeft, door eene spitsvindigheid der praktische jurisprudentie, het regt van gratie *middelijk* de werking van abolitie, wanneer men de gratie erlangt en doet gelden bij de vervolging en het onderzoek, of vóór het uitspreken van het vonnis, vervolging en onderzoek, gelijk uitspraak van het vonnis, worden dan, behalve in 't geval eener parlementaire aanklagt, nagelaten, omdat men ze doelloos acht, maar echter in de plaats van zulk eene *stellige* gewoonteregtelijke, theorie slechts een geschreven woord staat, dat naauweren zeker, ruimeren uitleg misschien duldt, is het daar veilig, de gedachte eener ontwerpende of verslag uitbrengende commissie voor de gedachte der wet te nemen? Er blijft veeleer grond, om een zóó buitensporig

dispensatie-regt, als dat van abolitie of amnestie, bij stilzwijgen der wet, niet dan aan de *gewone* magt van dispensatie, dat is, aan het wetgevend gezag toe te kennen.

Ten einde elk spoor van twijfeling uit te wischen, stelden in 1840 drie Afdeelingen der Tweede Kamer voor, te schrijven: «gratie van straffen; bij regterlijk vonnis opgelegd». Doch de Kroon hield zoodanige verklarende bijvoeging voor eene inkorting harer magt, waartoe zij ongenegen was mede te werken.

Het artikel spreekt algemeen, en omvat dus ook de militaire strafvonnissen» ¹⁾).

¹⁾ Mr. J. R. Thorbecke, Aanteekening op de grondwet, ad. art. 66.

HOOFDSTUK VII.

Wij hebben gezien dat art. 67 Grw. van 1815 den Koning het recht van gratie verzekerde, na ingenomen advies van den Hoogen Raad der Nederlanden.

Dit artikel scheen in die dagen aan sommigen voor tweeërlei opvatting vatbaar.

Zonder over de algemeene beteekenis van gratie te dezer plaatse te willen uitweiden, moet ik toch even aanstippen dat in dien algemeenen zin ook amnestie en *abolitie* daaronder begrepen zouden zijn.

Stellen wij dit vast, zoo moest de beteekenis van het art. deze zijn, dat de Koning niet alleen gratie kon *verleenen* na vonnis, maar ook vóór de regterlijke uitspraak de vervolgingen kon doen ophouden en alzoo het vonnis voorkomen.

Aan den anderen kant behoorde men toen, gelijk

thans, aan het artikel slechts dien zin te hechten, dat dit recht slechts kan worden toegepast op misdadigers na de veroordeeling.

Deze twee gevoelens aangaande ons artikel, schijnen mij toe, te blijken, in een verhaal, aangaande eenige ongeregelheden in den nacht tusschen den 14. en 15. Augustus 1819, in de Vauxhall te Rotterdam voorgevallen ¹⁾.

De staatsraad, Directeur-Generaal der in- en uitgaande regten en indirecte belastingen, Appellius was dien nacht door eenige personen op de grofste wijze bejeegend geworden, van welke feitelijkheden bij de bevoegde magt aanklagt schijnt gedaan te zijn.

«Het was eene moeilijke zaak, men had geene bewijzen in handen, de een had gedrongen, de ander was gedrongen, maar hierbij bleef het, en niemand konde worden geconvinceerd inderdaad zich te hebben schuldig gemaakt aan feitelijkheden jegens den heer Appellius».

De schuldigen waren niet te vinden, en reeds begon men te meenen dat de zaak in het vergeetboek geschreven was, toen onverwacht eene burgemeesterlijke kennisgeving van den 21 Februarij 1820 van het Raadhuis afgekondigd werd en in het licht

¹⁾ Weegschaal van 1820, p. 65 volg.

verscheen, wier inhoud beurtelings verbazing en wrevel opwekte.

Zij luidde aldus:

Kennisgeving.

Burgemeesteren der stad Rotterdam, mededeeling ontvangen hebbende van 's Konings besluit van den 6. Februarij 1820, n^o. 19, waarbij het Zijne Majesteit goedgunstelijk heeft behaagd, om gehoor te geven aan de eerbiedige vertoogen en verzoeken, welke op de daertoe door Butgemeesteren en verscheiden voorname ingezetenen dezer stad gedane instantien, aen Hoogstdezelve waren voorgedragen, ten gevolge der gunstige voorspraek van den heer Gouverneur der Provincie Holland (zuidelijk gedeelte) en de door denzelven ingeroepen edelnoedige medewerking van den heer Staetsraed, Directeur-Generael der in- en uitgaende regten en indirecte belastingen, ten dien effecte, dat al hetgeen met betrekking tot de feitelijke aenranding van welgemelden heer Staetsraed, Directeur-Generael, in de Vauxhall alhier, in den nagt tusschen den 14^{den} en 15^{den} Augustus 1819 was voorgevallen, met alle de gevolgen en aenkleven van dien, in vergetelheid mogt gesteld worden.

Brengen bij deze ter kennis van de ingezetenen dat Zijne Majesteit bij het opgemeld besluit, uit kragte van Hoog Derzelver Souvereine magt en autoriteit, heeft gelieven te bevelen, dat al hetgeen met betrekking tot de voorschreven feitelijke aenranding eenigzins is misdaen of misdreven, van nu voortaan zal zijn en blijven vergeten en vergeven, met verbod aan den heer Procureur Generael bij het hoog gerechtshof te 's Gravenhage, mitsgaders aen alle verdere officieren van justitie, om daerop nu of namaels verder onderzoek of vervolg te doen, vertrouwende Burgemeesters, dat dit blijk van 's Konings goedertierenheid bij de *ingezetenen* dezer stad, op hoogen prijs zal gesteld worden, en dat een iegelijk zich door een stil en rustig gedrag hetzelfde waerdig zal betoonen.

Aldus gearresteerd en van den raedhuize der stad Rotterdam gepubliceerd, dezen 21^{sten} Eebruarij, 1820.

Burgemeesters voornoemd,
MARINUS HOOG, Vt.

In kennis van mij,
L. VAN OIJEN, Az.

We zien uit dit Koninklijk besluit dat de Koning in art. 67 Grw. de gratie verleening in dien zin

opvatte, dat hem ook de magt toekwam verder onderzoek te doen ophouden.

De schrijver in «de Weegschaal» is van een tegenovergesteld gevoelen, en ziet in dit besluit eene verkeerde toepassing van het artikel.

Wat is dat recht van gratie? vraagt hij, doch dadelijk is zijn antwoord gereed, en hij meent daarin niets anders te zien dan de bevoegdheid, door de Grondwet aan den Koning gegeven, om den misdadigers kwijtschelding van straf te kunnen verleenen, *indien zij door den regter veroordeeld zijn.*

Het regt van gratie kan derhalve dan eerst in aanmerking komen, als er een vonnis van condemnatie bestaat.

Deze laatste beteekenis aan het artikel gegeven, zou dunkt mij juist zijn, indien er bijv. bijgevoegd ware, dat advies moest worden ingenomen *van den regter* die het vonnis had gewezen, nu echter geloof ik, dat de algemeene slotwoorden: «na ingenomen advies van den Hoogen Raad», onze meening billijken, dat de handeling des Konings hare regtvaardiging vindt in den zin van het artikel zelf.

Men zie de verdere beoordeeling in «de Weegschaal», daar ik gemeend heb over deze zaak niet nader te moeten handelen, slechts nog dit hier bijvoegende dat de gratie verleening groote veront-

waardiging te Rotterdam opwekte, want men meende in de algemeene bewoordingen waarin het besluit gesteld was, eene strekking te zien, als gold de gratie voor *allen* en niet voor de schuldigen alleen.

«Wij behoeven in het tegenwoordige geval, in geenen deele gratie of goedertierenheid, was de algemeene uitroep, *aangezien* wij ons geheel onschuldig bevinden aan het misdrijf, in het genoemde besluit bedoeld. Dat wij derhalve noch het een, noch het ander, als ons betreffende aan mogen nemen, en dat wij ten onzen opzichte, het slot der Burgemeesterlijke kennisgeving beschouwen als een hors d'oeuvre, en alle onze aandacht onwaardig, naardien wij ons altijd als stille en rustige burgers hebben gedragen en nog gedragen, en bereid zijn om, zoodra wij tegen de maatschappelijke verordeningen zondigen, voor den competenten regter te verschijnen; terwijl wij op onze beurt vertrouwen, dat het aan heeren Burgemeesteren zal behagen, in het vervolg, de besluiten van hogere autoriteiten bekend te maken, zonder er iets van het hunne, noch iets van den secretaris bij te voegen, en dat zij voortaan met betere gedachten jegens derzelver ingezetenen zullen bezielde zijn»¹⁾).

¹⁾ De Weegschaal.

HOOFDSTUK VIII.

In Frankrijk werd het *Regt van Gratie* afgeschaft door den Code pénal van 1791.

L'assemblée constituante, zegt Le Graverend ¹⁾, crut sans doute avoir assez fait pour la sauvegarde des accusés en établissant le jury, et cédant trop facilement à la crainte d'affaiblir la force de la loi, elle ne vit dans l'usage du droit de grâce que les abus que la faveur et la brigue pouvaient en faire, et, au lieu d'en régulariser l'emploi, elle préféra l'anéantir.

Maar in het jaar VIII werd het regt van gratie hersteld, en een van de artikels «de l'acte du 16 Thermidor an X», hield in, dat le chef du Gouvernement exercerait ce droit dans un conseil privé dont la composition fut déterminée.

¹⁾ Traité de la Législation Criminelle. T. IV. Chap. XIV.

De Charte Constitutionnelle gaf in art. 67 den koning «le droit de faire grâce et celui de commuer les peines» 1).

De koning deed dit uit eigen beweging of wel meestal op rapport van den minister van justitie, secretaris van staat, zonder dat de verzoekschriften om gratie eerst aan het conseil moesten onderworpen worden; ook moesten de prefekten, luidens eene koninklijke ordonnantie van 26 Februari 1818, elk jaar vóór den eersten Mei, den minister van binnenlandsche zaken, eene lijst aanbieden, van diegenen der veroordeelden, in hunne respectieve departementen in hechtenis, die door hun gedrag zich gratie waardig getoond hadden.

Evenals bij ons hadden zich in oude tijden vele heeren en groot officieren in Frankrijk zich het regt aangematigd brieven van gratie te verleenen, maar eene ordonnantie van Karel V van 13 Mei 1359, en hernieuwd door Lodewijk XII, in 1449, verbood hun dit voor het vervolg.

Ook legaten en bisschoppen meenden dit regt te kunnen uitoefenen, doch de parlementen, die toen ter tijd deel hadden aan de wetgevende magt, ver-

1) Te vinden bij Pailliet, Droit public français, pag. 736 volgg.

kozen niet dit te dulden, terwijl koning noch volk daarmede instemden.

Deze misbruiken, welke zelfs steden begingen, zijn voor goed in 1791, bij de afschaffing van het regt van gratie, vernietigd, en herleefden niet meer, toen later dit regt aan de kroon terugggegeven werd.

Mais on ne connaît plus aujourd'hui les *lettres d'abolition*, ni celles de pardon pour ester à droit; on ne distingue point entre les lettres de grâce, celles qui peuvent être accordées à un condamné avant qu'il ait commencé à subir sa peine, et celles qui seraient données à un condamné aux travaux forcés qui aurait déjà été conduit au bagne: ces lettres, que l'on désignait dans l'ordonnance de 1670 sous la dénomination de *lettres de rappel de ban ou de galères*, se confondent aujourd'hui dans la désignation commune de *lettres de grâce* ou de *commutation*.

Ce n'est plus en vertu de lettres du Prince que la révision a lieu dans les cas que la loi détermine; et quant à la réhabilitation, quoique le Code d'instruction Criminelle ait fixé les conditions que le condamné doit remplir avant de la réclamer, et indiqué les actes qu'il doit produire, et que l'accomplissement de ces formalités semble lui donner un droit à l'obtention de cette faveur, cependant,

comme la réintégration dans les droits perdus par la condamnation est une véritable grâce, la réhabilitation n'a lieu qu'en vertu des lettres du Prince, qui sont accordées à cet effet, comme les lettres de grâce proprement dites, dans la forme déterminée par la loi ¹⁾.

We hebben reeds gezien hoe de Romeinen bij vreugdefeesten van den staat, generale amnestien afkondigden en abolitien, terwijl hierdoor wel de straf weggenomen werd, maar de *infamia* bleef bestaan.

In Frankrijk was de grens tusschen amnestie en abolitie, nooit scherp getrokken, en men kan slechts dit zeggen, dat de uitwerkselen van de amnestie in dit land uitgebreider vorm aannamen dan te Rome, en dat de amnestie tegelijkertijd bij het doen ophouden der vervolgingen, de schuldigen aan de infamie ontbrak.

Le Graverend merkt op dat het onmogelijk zoude zijn eene juiste en algemeene theorie aangaande amnestie te vestigen; les actes d'amistie, zegt hij, n'ayant, à proprement parler, d'autres règles que

¹⁾ Le Graverend, Traité de la Législation Criminelle. Tom. IV, pag. 311 volgg.

Carnot, de l'instruction Crim. II, pag. 734 volgg.

la volonté du législateur, il peut, suivant les circonstances, les étendre ou les restreindre; ainsi chaque amnistic doit être exécutée suivant la teneur de ses dispositions. L'amnistic pour crime est *générale* ou *particulière*, *absolue* ou *conditionnelle*.

Elle est générale, lorsqu'elle s'étend à tous les individus qui ont pris part à l'espèce de délit pour laquelle elle est accordée.

Elle est particulière lorsqu'elle ne comprend pas tous les coupables et qu'elle excepte quelques-uns. Elle est *absolue* lorsque, pour en jouir on n'est assujetti à aucune condition. Elle est *conditionnelle* lorsque, pour en profiter, il faut remplir de certaines conditions.

Quelquefois l'amnistie abolit les jugements rendus; dans d'autres circonstances, elle ne s'applique qu'aux individus qui ne sont pas encore jugés ou mis en jugement.

Sedert den aanvang der 15^e eeuw, onder de regering van Karel VI, tot aan het einde der 18^e, telt men in de dertig acten van amnestie of van abolitie, hetzij voor kerkelijke twisten, opstanden enz. hetzij als kwijtschelding van boeten; en van 1693 tot 1780 alleen vindt men bijna evenveel amnestien ten gunste van deserteurs van het krijgsvolk te water en te land.

On établit en général, dans ces différentes amnisties militaires, des distinctions entre les déserteurs. On distingue entre ceux qui étaient sortis et ceux qui étaient restés dans le royaume; et parmi ceux qui étaient restés, on distingue encore entre ceux qui n'avaient servi dans aucun corps et ceux qui n'avaient abandonné le leur que pour entrer dans un autre.

Le temps de paix ou de guerre influait sur l'extention que l'on donnait au pardon: pendant la paix, il était ordinairement absolu pour ceux qui n'étaient pas sortis du royaume.

Pendant la guerre, au contraire, les déserteurs n'étaient amnistiés qu'à la charge de s'engager dans quelque corps du roi.

L'ordonnance de 1730, contre l'usage antérieur, étendait l'amnistie en cas où celui qui s'était engagé avait donné un faux signalement.

Celle de 1757 appliquait l'amnistie aux déserteurs passés en pays étrangers, à charge de prendre partie dans les troupes d'Allemagne et non ailleurs, et d'y servir jusqu'au la signature de la paix et la délivrance des congés. Celle du 12 decembre 1775 était absolue et générale pour les déserteurs qu'elle désignait, sans l'obligation à ceux qui étaient sortis du royaume de revenir dans l'es-

pèce de deux ans, à compter du 1er Janvier 1776.

Celle du 24 Juillet 1780 s'appliquait aux officiers mariniers et matelots déserteurs; elle était générale, mais à la charge aux amnisties de se présenter dans un délai déterminé devant leurs administrateurs de marine en France, les conculs français en pays étrangers.

Les amnisties qui ont été successivement accordées dans le cours de la révolution, ont presque toujours eu pour objet des crimes ou des délits réputés politiques, ou le crime de désertion. Elles ont été, comme les précédents, ou *générales*, ou *partielles*, ou *absolues*, ou *conditionnelles*.

Wij zijn nu genaderd aan de merkwaardige wet van 12 Januari 1816 ¹⁾.

De debatten, welke aan verschillende kanten gevoerd werden, vóór deze wet openbaar gemaakt werd, leveren in overvloed de bewijzen, hoe eene, eens onderdrukte partij, op nieuw weder het hoofd

¹⁾ Le 12 Janvier 1816, loi d'amnistie. Les chambres, et surtout celle des députés, se sont montrées plus sévères que le monarque, qui désirait suivre scrupuleusement les dispositions exprimées dans le testament de Louis XVI, qui pardonne à tous ceux qui votèrent sa mort.

Pailliet, Droit public français, pag. 1300. De wet van 12 Janvier 1816, eodem pag. 1307 in de noot.

omhoog heffende, slechts teugel viert aan toomlooze wraakzucht, en wèer gekomen met de leus: geene partijzucht weer, maar alleen bevordering van het geluk des Vaderlands, weldra niet anders op het oog blijkt te hebben, dan lang heimlijk gevoerde kuiperijen, openlijk in het werk te stellen, en slechts de bereiking van hunne eigene bedoelingen in den zin hebbende, dat zelfde Vaderland, in verblindende partij woede tot zijnen ondergang zouden voeren.

Wat toch gebeurde er na de tweede terugkeer des konings? Was het niet een drijven om, in plaats, van eerst de nieuwe Monarchie op nog vastere grondslagen te bevestigen, het allereerst op wraak bedacht te zijn, en sprak niet de eerste gedachte der nu bovendrijvende partij zich uit, in deze woorden van velen hunner theoretici: *la Révolution a été essentiellement sociale. L'ancien état social ne peut être rétabli que par les mêmes moyens qui l'on détruit. Les partis se sont fait une geurre civile; ils ont combattu à mort. La chance a tourné, nous sommes aujourd'hui vainqueurs»* ¹⁾.

Doch al bekennen we dat van officieele zijde,

¹⁾ La vie politique de M. Royer-Callard par Barante. Tom. I, p. 189.

al ware het slechts geweest om de regering te behoeden voor den schijn van magteloosheid of al te ver gedreven toegevendheid, eene openlijke afkeuring van het gebeurde moest gegeven worden, zoo zal ieder met ons den wensch niet kunnen onderdrukken, dat dit op gepaste, der regering waardige wijze zoude geschieden.

Vijftien dagen na 's konings terugkomst legden de ministers den vorst eene ordonnance ter teekening voor, waarvan zij, zonder twijfel, de gevolgen niet vooruitzagen.

De strekking daarvan was uitgedrukt in de volgende préambule:

«Voulant, par la punition d'un attentat sans exemple, mais en graduant la peine et limitant le nombre des coupables, concilier l'intérêt de nos peuples, la dignité de notre couronne et la tranquillité de l'Europe avec ce que nous devons à la justice et à l'entière sécurité de tous autres citoyens sans distinction.

Eene eerste lijst bestond uit generaals en officieren, wier verraad dagteekende van voor den 20 Maart, achttien namen waren daarop vermeld. De maarschalk Ney en de kolonel de la Bédoyère waren de eerstgenoemde.

Deze lijst door Fouché, minister van policie,

opgemaakt, was, met betrekking tot de eigen namen, en de data, welke de culpabiliteit daargestelden, aller slordigst geredigeerd.

Eene tweede lijst van acht en dertig namen bevatte:

«des individus qui devaient sortir de Paris dans trois jours, et se retirer au lieu que leur indiqueraient le ministre de la police, en attendant que les Chambres statuassent sur ceux qui devaient être traduits devant les tribunaux ou bannis du royaume».

Deze lijst was, zoo het kon, nog eigendunkelijker zamengesteld.

De hartstogten, die voor eenige weken zoodanige ordonnance schenen te eischen, waren intusschen merkelyk bedaard, en de ministers, die eerst, dezen hunnen maatregel als onvermijdelijk hadden beschouwd, begonnen in de ten uitvoerlegging vele zwarigheden te zien.

In den beginne had men wel driehonderd personen willen verbannen, maar van dag tot dag had men zich genoopt gevoelt dit geheel te verminderen.

De minster van policie eindigde met het aanbieden van eene lijst van honderd en tien namen, welke zijne collegas echter tot op veertig verminderden.

De koning zelf schrapte nog bovendien de namen van M. Benjamin Constant en van M. de Montalinet, zoodat er slechts acht en dertig namen overbleven.

Daar op dit oogenblik de verkiezingen nog niet waren afgeloopen, en men niet vooruit kon zien, dat zij de meerderheid zouden geven aan de over-dreven royalisten, kon het ministerie zich met de hoop vleijen dat de ordonnance van 24 Julij, de goedkeuring van de kamers zoude wegdragen.

Il fallut bientôt reconnaître quelle était la gravité de cet acte, et combien il avait peu le caractère d'amnistie qu'on avait voulu lui donner.

De La Bédoyère, een wakker jeugdig officier zou de eerste zijn, wiens bloed vloeijen moest, als het bewijs, dat het der regering ernst was, den 20 Maart niet ongewroken te hebben laten voorbijgaan.

Noch zijn erkende moed en uitstekende verdiensten, noch zijne edele, onverschrokken houding tegenover zijne regters, konden het onverbiddelijke zwaard terughouden, dat reeds lang dreigend omhoog gehouden werd, terwijl men nog slachtoffers zocht: zijn bloed vloeide, maar in stilte ontwikkelde zich bij het algemeen de onrustwekkende gedachte waar het einde wel zoude zijn, als de reactie op deze wijze voortging.

Maar in tegenoverstelling stelde de partij, die zich koninklijk noemde, door deze eerste overwinning aangemoedigd, nog hooger eischen, en de Chateaubriand, zeide in een adres aan den koning.

Ce n'est pas sans une vive émotion que nous venons de voir le commencement de vos justices. Vous avez saisi ce glaive que le souverain du ciel a confié aux princes de la terre pour assurer le repos des peuples.

De daad van de la Bédoyère was nog geene genoegzame voldoening voor de réactionaire partij en moedigde hem zelfs aan meer te eischen. Het zelfde adres smeekte den vorst: d'écouter la France qui lui demandait justice à genoux, cette justice malheureusement nécessaire, le Roi la doit à son peuple, et sa sévérité paternelle serait mise au premier rang de ses bienfaits.

Zulke raadgevende vrienden, als de stellers van dit adres, vond ook Willem de vijfde bij zijne terugkeer rondom zich geschaard, maar de geschiedenis der latere gebeurtenissen spreekt het als een les voor de toekomst uit, dat zulke aanhangers vaak gevaarlijker zijn dan menige tegenstander.

Een tweede proces deed nog heviger schrik varen in de harten der gematigden, daar zij, te regt vreezende dat de overmoedigheid der ultra royalisten van dag tot dag de overhand nemende, weldra alle grenzen van regt en billijkheid zoude overschrijden.

Het was thans de Maarschalk Ney, wiens ter

doodveroordeeling, als was zij ook lang reeds vooruit gezien, bij allen ontroering, bij de meesten stillen angst verwekte.

Na eene redevoering van den Hertog van Richelieu tot de Kamer der Pairs, waarin niet alleen aangedrongen werd op uitspraak, maar tevens op veroordeeling, werd de Maarschalk door de Kamer ter doord veroordeeld ¹⁾).

¹⁾ Dans le procès du maréchal Ney, qui fut jugé par la Cour des Pairs, les défenseurs de l'accusé se prévalaient de l'art. 12 de la Convention de Paris du 3 Juillet 1815, qui avait été conclue entre les généraux en chef des armées alliées, et des commissaires français ils en tiraient la conséquence qu'il y avait en *amnistie* du crime dont l'accusé se trouvait prévenu. Le commissaire nommé par le Roi, pour soutenir l'accusation dirigée contre le maréchal, fit des requisitions tendantes à ce qu'il fût interdit aux défenseurs de l'accusé de parler de cette Convention, attendu qu'il avait été rendu arrêt portant, que la discussion était fermée sur les questions *préjudicielles*; mais l'un des membres de la Cour ayant observé qu'il s'agissait d'une question *péremptoire*, et non pas d'une question *préjudicielle* la Cour se réunit en conseil pour prononcer sur l'incident.

La cour ayant repris séance, Mgr. le Chancelier qui présidait, dit: „En vertu du pouvoir discrétionnaire qui m'est attribué, j'aurais pu m'opposer à ce que les défenseurs de l'accusé développassent les moyens *étrangers*, qu'ils voudraient invoquer, cependant, j'ai consulté la Chambre sur ce point, et, à une grande majorité elle s'est rangée de mon opinion: j'interdis, en conséquence, aux défenseurs de raisonner d'un traité qui est *plus qu'étranger à sa Majesté*, puisque, vingt et un jours plus tard et en présence même des Souverains alliés, elle a rendu son ordonnance du 24 juillet; je leur défend de s'occuper des moyens qui n'ont *aucun rapport* avec le fait de l'accusation”.

La cour des Pairs ne s'arrête pas, comme on le voit, à l'objection

«Il le fut en effet: c'était un grand triomphe de l'opinion réactionnaire. Elle en jouissait avec passion; jusqu'au moment de l'exécution, le parti craignit de ne pas remporter cette victoire. Lorsqu'on se rappelle cette époque, on a peine à en croire ses propres souvenirs, et l'on voudrait douter de ce qu'on a vu et entendu».

En derde slagtoffer de Lavalette, wist door de hulp zijner vrouw en eenige zijner vrienden gelukkig te ontkomen, en de restauratie werd daardoor behoed zich met het bloed van een eerlijk man te bezoedelen.

De ordonnance van 24 Julij werd in de kamer der gedeputeerden verlangend te gemoet gezien, daar zij toch aan dit ligchaam het regt verleende, de namen op de lijst te zetten van hen, die voor de regtbanken zouden moeten verschijnen of wel gebannen worden uit het koninkrijk: elk der leden

tirée de ce que la question était *préjudicielle*, et dans la réalité, une question *d'amnistie* tient nécessairement au fond de l'accusation, dans ce sens, que si l'amnistie s'applique au fait qui constitue l'accusation, il n'existe plus de délit aux yeux de la loi; d'où suit que la question d'amnistie est toujours *péremptoire* de sa nature.

Mais la Cour des Pairs jugea qu'il peut être prononcé sur la question *d'amnistie*, d'une manière *préalable* au jugement de l'accusation, et ce fut ce qu'elle fit, s'étant trouvée sans doute suffisamment instruite par les mémoires imprimés qui lui avaient été distribués

Carnot de l'instruction criminelle. Tom. III, p. 138.

zag met ongeduld de gelegenheid te gemoet, om langs wettigen weg zijne wraakzucht te kunnen bevredigen.

Ja zelfs! toen de meerderheid zag dat het ministerie de indiening vertraagde, aarzelde zij niet zelf het initiatief te nemen.

Verschillende voorstellen waren reeds aan eene commissie gedaan, toen men voornamelijk het ontwerp van de la Bourdonnaye, der overweging waardig keurde.

Wij zullen hier weder de Barante woordelijk volgen, waarbij wij vertrouwen dat de lezing slechts winnen kan.

Sans prononcer aucun nom propre, zegt de schrijver, il exceptait de l'amnistie trois nombreuses catégories: la première comprenait tous les titulaires des grandes charges administratives ou militaires qu'ils avaient exercées pendant les Cent-Jours. La seconde devait être composée des généraux, des préfets, des commandants de corps ou de places qui avaient passé à l'usurpateur, arboré son drapeau, exécuté ses ordres ou commis des actes de violence contre l'autorité légitime. — La troisième comprenait les régicides, qui avaient accepté des emplois ou voté l'acte additionnel.

Le jugement des individus composant ces caté-

gories était déferé aux cours d'assises, aux conseils de guerre ou à la justice prévôtale. La procedure devait constater le fait, sans prendre en considération la question intentionnelle. Les peines seraient la mort ou la déportation. La confiscation des biens était une conséquence de la condamnation.

Le discours, qui avait accompagné ce projet, était plus effrayant encore. Il fût, sans injustice, comparé aux déclamations des orateurs du règne de la Terreur.

Het stelsel der categorien werd door de commissie met het onderzoek belast gretig omhelsd, ondanks de tegenspraak van de Richelieu et Decazes, die zelfs daarbij de verzekering gaven dat de koning nimmer zoodanige wet zoude bekrachtigen.

Alstoen besloot het ministerie de ordonnance zelve aan de beoordeeling der Kamer te onderwerpen, maar gaf daarbij tevens duidelijk te verstaan dat het regt van amnestie den koning uitsluitend alleen toekwam, terwijl men slechts de vorm van wet verkoos, om aan deze handeling eene mecr solemneele beteekenis te geven.

De discussien waren hevig in de bureaux, terwijl in de commissie, zes tegen negen leden zich tegen de rectificatie van de ordonnance uitlieten.

De commissie, nam, zonder de ordonnance in

overweging te nemen, het stelsel der categorien aan, en haar rapport luidde in dien zin.

Het was voornamelijk Royer-Collard die met edele welsprekendheid op kwam tegen dit stelsel, en ik kan niet nalaten eenige zinsneden uit zijne redevoering hier te laten volgen.

Nadat hij de zelfstandige kracht en, het van de beteekenis van wet afgescheiden wezen der ordonnance uiteengezet en er op gewezen had, hoe zoodanige maatregel dikwerf noodig was om de van elkander door burgertwist vervreemde burgers weder tot elkander te brengen en de wanorde te doen ophouden, zegt hij: C'est dans ces circonstances critiques que le Roi, voulant séparer les rebelles des traîtres qui les avaient égarés, publia l'amnistie de Cambrai, amnistie universelle, dont il n'excepta que *les auteurs et instigateurs du 20 Mars*, lesquels seraient désignés par le deux Chambres.

Peu de jours après, le Roi, rendu au vœu de sa capitale, reprit les rênes du Gouvernement, en présence des souverains et de toutes les armées de l'Europe. Il reconnut bientôt que le châtement des coupables ne pouvait être différé, et qu'il n'appartenait qu'à lui de les désigner. L'ordonnance du 24 Juillet les nomma donc, et elle en *limita le nombre*;

ce sont les termes du préambule. Ce nombre, que la commission a trouvé *petit*, est cependant de cinquante-sept.

Quelles règles la sagesse du Roi s'est-elle tracées dans la désignation des coupables? Nous devons présumer que c'est dans les événements mêmes du 20 Mars qu'il a cherché, comme la commission le fait aujourd'hui, les instigateurs et les auteurs du 20 Mars; et que, pour les reconnaître plus facilement, sa pensée a divisé aussi ces événements en plusieurs classes de crimes. Mais le Roi devait-il s'arrêter là, et embrasser dans sa désignation des classes entières, au lieu de la restreindre aux personnes?

Les considérations suivantes décident la question.

Les classes sont-elles en petit nombre; elles laissent échapper une partie des grands coupables. Sont-elles en grand nombre; l'amnistie est vaine. De quelque manière qu'on les établisse, on n'évitera pas que la plupart ne renferment des coupables qui le sont dans des degrés prodigieusement divers, et à côté des véritables auteurs du 20 Mars, des hommes subjugués qui suivaient au lieu de précéder; les uns, exemples dus à la justice et à l'avenir; les autres, objets naturels et nécessaires de l'amnistie. Quelques-unes de ces classes ne menaceront, il est vrai, que des coupables, et les désigneront assez

clairement; mais d'autres menaceront innocents et coupables sans distinction. Tel est le crime de correspondance avec l'île d'Elbe, le plus grand de tous, qui, par cette raison, a nécessairement place dans tous les systèmes, et qu'il est si facile d'imputer, en même temps qu'il est si difficile d'en convaincre.

Qu'eût donc fait le Roi, si, au lieu de désigner des coupables, il eût désigné des crimes? Ce qu'il eût fait, Messieurs? D'un côté, il eût violé son amnistie, de l'autre, il eût renoncé au but qu'il se proposait d'atteindre. etc.

Verder vervolgt de redenaar.

Je passe à l'examen rapide des difficultés élevées par la Commission. Les principes que j'ai posés les résolvent promptement.

A l'égard de l'amnistie, la Commission juge les exceptions du Roi insuffisantes et *pour remédier*, dit-elle, *à cet inconvénient*; elle propose de faire poursuivre pendant trois mois encore *certaines crimes*, et non des individus.

Ainsi la Commission restreint et ajourne l'amnistie.

Je ferai à ce sujet quelques remarques.

1°. Il en est de l'amnistie comme de la justice: l'une s'accorde, comme l'autre s'exerce, dans l'in-

térêt de la société. La nécessité de punir cesse avec l'utilité de le faire. Il ne s'agit donc point, en matière d'amnistie d'examiner, s'il échappe même de grands coupables, mais de comparer l'avantage de les atteindre à celui de hâter le rétablissement de la paix intérieure. Ce n'est pas toujours le nombre des supplices qui sauve les empires. L'art de gouverner les hommes est plus difficile, et la gloire s'y acquiert à un plus haut prix. Nous aurons assez puni, si nous sommes sages et habiles; jamais assez, si nous ne le sommes pas.

En second lieu, j'ai fait voir que les exceptions de classes ou de crimes sont destructives de l'amnistie, et la rendent vaine et dérisoire. Le motif qui les fait préférer à la commission me semble dénué de tout fondement; c'est, dit-elle, je cite les termes du rapport, que *l'objet des lois pénales doit être les crimes*. Mais ni l'amnistie ni ses exceptions ne sont des lois pénales; et j'avoue que je ne conçois pas comment cette dénomination a pu leur être appliquée. Loin d'être une loi pénale, l'amnistie déroge spécialement aux lois pénales; et les exceptions, qui déclarent que néanmoins le cours de ces lois subsiste, soit à l'égard de certains crimes, soit à l'égard de certaines personnes, n'impliquent rien de plus que l'action de l'autorité exécutive.

Enfin la Commission suppose évidemment que les choses sont entières, et que l'amnistie du Roi n'existe pas encore, puisqu'elle la restreint et l'ajourne. J'ai une autre idée, je l'avoue, et d'une amnistie et d'un Roi. Je pense que le jour même où l'amnistie a été proposée, et proposée par le Roi, elle a été acquise aux coupables comme pardon, à la France comme le signal du repos qui lui était rendu. Mais s'il est vrai que l'amnistic existe dans sa plénitude, une seule exception ajoutée la viole manifestement, et fait rétrograder la clémence du Prince. Que d'autres plus hardis l'entreprennent; pour moi, je le déclare, je ne me placerais point entre le Roi et les coupables; je n'intercepterai point le pardon royal, je ne lui ferai point rebrousser chemin vers le trône dont il est descendu.

Ten slotte eindigt de spreker aldus :

Messieurs, la délibération de la Chambre se réduit à des termes fort simples. Le Roi propose une amnistie limitée par des exceptions telles que les ont commandées les circonstances. Une amnistic et ses exceptions sont une seule et même chose. Si la Chambre s'unit au Roi pour proclamer l'une et sanctionner les autres, quelque soit l'avenir, elle aura fait ce qui lui était prescrit par la prudence et par le voeu de la nation. Mais si la Chambre

se sépare du Roi si elle rejette ou envenime les mesures qu'il destine au rétablissement de la tranquillité intérieure, sa responsabilité sera grande devant l'Europe et devant la postérité; les malheurs lui appartiendront. Je ne serai point plus sage que le Roi; je dépose ma responsabilité personnelle aux pieds du trône. Je vote pour la loi sans amendement.

Als voorbeelden van het tegenovergesteld gevoelen laat ik hier eenige zinsneden volgen uit het Advies van de Bonald 1).

Mon intention n'est pas de m'opposer, zegt de schrijver, à l'amnistie; mais j'ai cru qu'il était de la dignité de la Chambre que le gouvernement connût le prix de ce qu'il vous demande, et la nation, l'objet de ce que nous lui accordons.

Qu'est-ce qu'une amnistie?

L'amnistie est un *déni de jugement* envers la société; je dis un déni de jugement, car la justice c'étant la loi la plus générale du monde moral, et le fondement même de tout ordre parmi les hommes, une société demande toujours, et nécessairement, justice des erreurs ou des crimes qui en ont altéré les principes ou troublé la paix.

1) Cf. Pensées sur divers sujets, et discours politiques par M. de Bonald, Tom. II, pag. 167.

Ainsi une amnistie, serait un crime, si elle n'était pas une nécessité. Ainsi, bien loin de douter, avec quelques sophistes, si la société a le droit de punir du dernier supplice les attentats qui mettent sa sûreté en péril, je lui refuserais, comme chrétien, que la justice divine atteint tôt ou tard tout ce que la justice humaine laisse impuni.

Et qu'on prenne garde que l'amnistic n'est pas la grâce. La grâce ne s'obtient qu'après le jugement. Un jugement a frappé le coupable d'une mort civile et judiciaire: la justice est satisfaite et ce n'est plus que la politique qui réclame la mort naturelle du condamné. Aussi le droit de grâce appartient à ce qu'on appelle le pouvoir exécutif, qui, dans le cas de grâce, n'infirmes pas l'effet moral et judiciaire de l'arrêt rendu par la justice, mais en refuse à la politique l'exécution matérielle.

Ainsi l'amnistie, acte d'oubli des erreurs et des crimes que notre légèreté n'oublie que trop tôt, l'amnistie, qui ne suspend pas seulement le jugement, mais qui empêche la justice, qui anéantit pour un peuple tout entier l'action du pouvoir judiciaire qui prononce le jugement, et par conséquent l'action du pouvoir exécutif, qui institue les juges, et assure l'exécution de leurs arrêts; l'am-

nistie ne peut être prononcée que par le pouvoir législatif, supérieur à la fois au pouvoir exécutif et au pouvoir judiciaire ou plutôt scul pouvoir de la société, dont les deux autres ne sont que des fonctions; et cette dénomination de *pouvoirs* donnée à des *fonctions* quelque éminentes qu'elles soient, est la grande méprise de la politique moderne, et les principes de toutes ses erreurs.

Iets verder zegt de Bonald: que l'on n'accuse pas votre commission de provoquer d'intempestives rigueurs. Le projet de loi présenté par les ministres, en nommant des coupables, punit l'homme et amnistie le crime; le projet de votre commission, en ne désignant que des catégories, punit le crime et amnistie l'homme: l'un fixe ses regards sur le passé, l'autre sur l'avenir. Les ministres veulent punir, la commission veut surtout prévenir; et si, dans le premier projet, on trouve des exemples de rigueur, on trouve dans l'autre des principes de conduite publique. Cette vérité a été démontrée jusqu'à l'évidence dans un rapport qu'il est plus facile de contredire que de réfuter, et par un rapporteur que sa conduite, son caractère et ses talents mettent au-dessus de la calomnie ou de l'injustice etc.

Nadat de discussien afgeloopen waren, zeide de hertog de Richelieu nadere bevelen te zullen vragen.

Bij zijne terugkomst maakte hij bekend dat de koning het stelsel der categorien verwierp.

De categorien werden vervolgens verworpen door eene kleine meerderheid van twintig stemmen.

En somme, cette lutte prolongée démontrait quelle était la situation de la Chambre. Le parti ultra-royaliste était évidemment plus nombreux et plus puissant, mais contraint à ne point se déclarer excessif et menaçant, sous peine de perdre la majorité.

Ten slotte wil ik nog opmerken dat artikel 7¹⁾ der wet van 12 Januarij 1816, aangaande de régicides, niet zonder heftigen tegenstand van de zijde der ministers in de wet werd opgenomen.

Bij eene daad van goedertierenheid, zooals deze amnestie vooral moest zijn, steekt deze bepaling

¹⁾ Artikel 7 luidde aldus:

Ceux des régicides qui, au mépris d'une clémence presque sans bornes ont voté pour l'acte additionnel ou accepté des fonctions ou emplois de l'usurpateur, et qui, par-là, se sont déclarés ennemis irréconciliables de la France et du gouvernement légitime, sont exclus à perpétuité du royaume, et sont tenus d'en sortir dans le délai d'un mois, sous la peine portée par l'art. 33 du Code pénal; ils ne pourront y jouir d'aucun droit civil, y posséder aucun bien, titre ni pensions à eux concédés à titre gratuit.

als eene betreuenswaardige uitzondering af, welke slechts door partijwoede en overdreven zucht naar plasdank in het leven kon geroepen worden.

Wij hebben bij het doorloopen der geschiedenis gelegenheid gehad op te merken, dat in gevallen van oproer en burgerwisten, eene staatkundige voorzichtigheid meestal gebod, de herinnering aan het voorgevallene door eene algemeene kwijtschelding uit te wisschen.

Dat *vergeten* is de hoofdzaak en zoo er al vergeven bijkomt, dan is het meer omdat het eerste slecht zonder het tweede ingang kan vinden.

Hoe zal men bij den opstand van een geheel leger, van welks eensgezindheid dikwerf het belang van den staat afhangt, kunnen straffen?

Een officier wiens invloed daartoe medegewerkt heeft, ook hij ten wiens gunste men in opstand kwam, kunnen bij den kop gevat worden, want een algemeen gevoel van regtvaardigheid zal de straf billijken, maar een gansch leger te doen boeten, waarvan het grootste gedeelte slagtoffer is van misleiding en bedrog, zoude bij het algemeen een afschuw verwekken, die in de straf een wreedaardigen moord zou zien, hetgeen de regering ter wille harer waardigheid moet trachten te voorkomen.

De eerste fransche revolutie is gesmoord in het bloed, dat zij te overvloedig liet stroomen.

Men ziet dus, dat het weldoen alleen niet altijd de drijfveer is van de te verleenen amnestie, maar meestal sporen daartoe aan, noodzakelijkheid en zelfzucht.

Maar hoe men de amnestie beschouwe, aan het doel, waartoe zij voorgeschreven wordt, beantwoordt zij meestal uitmuntend.

Wat is haar doel toch? Is het niet het *doen vergeten*, het langzaam doen uitslijten van onderlingen haat en wrok, die bij eene bloedig en op al te ruime schaal volvoerde straoefening op nieuw zullen losbarsten, en juist het met de straf beoogde doel: herstelling der rust, onmogelijk zullen maken?

Doch wij hebben tevens kunnen zien dat in dit geval halve maatregelen wel het allerminst tot eene goede uitkomst leiden.

Een halve amnestie is geene amnestie en dat is de zoodanige die door hare vele uitzonderingen meer het wezen van eene nieuwe vervolging dan van eene vergetelheid van het gebeurde aanneemt.

Zoo men dan door de uitvaardiging van algeheele kwijtschelding, verzoening der partijen op het oog heeft, moet men in de eerste plaats beginnen zelf niet *partijdig* te zijn, en zoo de noodzakelijkheid

al gebiede enkele uitzonderingen te stellen, zoo vermijde men den vorm der categorien, en noeme liever namen; wij hebben kunnen zien¹⁾, tot welke onregtvaardigheid de categorien aanleiding geven. Maar wat we ook gezien hebben, was de pressie die bij het behandelen van eene zoodanige wet door verschillende partijen op den wetgever wordt gcoefend.

Dikwerf zal na staatsomwentelingen de bovendrijvende partij al te zeer hare langdurige verdrukking, ontberingen en ballingschap gedachtig zijn, om met een onpartijdig ja of neen te antwoorden op de voorstellen bij de beraadslagingen gedaan, en deze stemming zal ontegenzeggelijk invloed uitoefenen op het wezen der wet.

Hoe ligt zal, b. v. in eene monarchie, zoodanige partij niet al hare krachten inspannen om den vorst tot hare gevoelens over te halen om door zijne magtige medewerking de aanneming van eene wet in den meest bekrompen geest, te bevorderen?

Derhalve zal ieder begrijpen aan welke moeilijkheden het ontwerp van zulk eene wet onderhevig is, en hoe groot de bekwaamheid moet zijn van

¹⁾ Zie hiervoren pag. 95 volg. het advies van den Procureur-generaal Hieronymus v. Alphen.

den voorsteller om alle aanvallen af te weren en eene wet te doen aannemen, die aan de omstandigheden en tevens aan waarachtige billijkheid voldoe.

Welk een heerlijk regt is dan het regt van amnestie!

Een inwendig beroerd land tot de rust te doen wederkeeren, en daardoor alle welvaart te doen herleven; het zelfvertrouwen weêr te geven aan de onthutste gemoederen, en met het doen zwijgen van partijzucht eene versterking te paren van den broederband zoo noodig tot het welzijn van land en volk. Is het land van binnen eendragtig, dan zal het sterk zijn naar buiten: Eendragt maakt magt.

STELLINGEN.

I.

Ten onregte beweert Noodt (Observ. II, c. 1—3), dat de lastgeving om iets na den dood des lastgevers uit te voeren, toch met den dood van dezen eindigt.

II.

Dat de bezitter te goeder trouw de cautio damni infecti niet kan eischen, is tegen Windscheid te verdedigen.

III.

In den keizertijd werd door de restitutio plena in integrum den deportatus verleend, de patria potestas herkegen.

IV.

De schuldenaar, die door een hoofdelijken schuldeischer in regten aangesproken zijnde, aan den anderen betaalt, is slechts gehouden aan den eischer diens aandeel te voldoen, tenzij de vordering uit eenen uitersten wil afkomstig is.

V.

Hij, die afzonderlijk aan twee personen dezelfde zaak heeft verkocht, kan bij toevallig vergaan dier zaak, den prijs niet van beide koopers eischen.

VI.

De aantekeningen (art. 1920 B. W.) door den schuldeischer op den titel gesteld, leveren bewijs op, al is die titel niet altijd in zijn bezit gebleven.

VII.

Artikel 1420 B. W. is uit art. 2014 te beperken, wanneer het de betaling eener zaak betreft, van welke hij, die betaalt, geen eigenaar is.

VIII.

Ten onregte heeft de H. R. beslist, dat men op grond van schennis of niet toepassing van art. 1378 vollg. B. W. geen cassatie kan vragen.

IX.

De erkenning van een natuurlijk kind kan niet bij olographiesch testament geschieden.

X.

Te regt beweert Humbert, des Consequences des condamnations pénales, p. 271, dat de redenen, waarom de uiterste wil van hem, die den burgerlijken dood onderging, verviel, niet gelegen was, in de ontbrekende bekwaamheid, om, tijdens het overlijden bij uitersten wil te beschikken.

XI.

Te regt zijn bij ons de regtbanken van Koophandel afgeschaft.

XII.

Het ware wenschelijk dat het huren van waren om deze weder te verkoopen, en evenzoo het inruilen van waren om ze te verkoopen, het inkoopen om ze te verruilen door den wetgever onder daden van koophandel waren gebragt.

XIII.

Art. 65 W. v. K. verbiedt den makelaar, die volgens order heeft ingekocht, niet, bij weigering van den lastgever de goederen te ontvangen en te verkoopen.

XIV.

Protest van wanbetaling moet bij den failliet zelf en niet bij zijn curator gedaan worden.

XV.

Er kan geene tegenspraak plaats hebben tegen de toelating van kosteloos procederen van arm- of kerkbesturen op grond dat de verzoeker niet onvermogen is.

XVI.

Het beloonen van dienaren van Justitie en Policie, boven hun tractement, is af te keuren.

XVII.

De verleende gratie kan niet door den veroordeelde geweigerd worden.

XVIII.

Abolitie is af te keuren.

XIX.

De benaming «algemeen stemregt» is eene onwaarheid.

XX.

Hij, die een' ander in een duel doodt, begaat een moord.

XXI.

Art. 22 al. 2 Strafv. verdient goedkeuring.

XXII.

De burgerlijke dood was voorzeker af te keuren op grond der daartegen, door den eersten consul ingebragte bedenkingen met opzigt tot het lot der echtgenoot en der kinderen van den veroordeelde.

XXIII.

De ambtseed behoort niet afgeschaft te worden.

XXIV.

Bij de wet is te regelen gedurende hoevele uren kinderen in de fabrieken of in huiselijke nijverheids-ondernemingen mogen bezig gehouden worden.

XXV.

Het toekennen van subsidiën aan schouwburggen van stadswege is niet af te keuren.

XXVI.

Met regt zijn de grondbelastingen niet afkoopbaar gesteld.
